

Luceafărul

Săptăminal editat de Uniunea Scriitorilor din România

SERIE nouă • MIERCURI 28 februarie 1990

5

Peisaj

Niciun semn bun. Și de trei ori mai mare
Efortul de a face un biet pas.

Aceasta-i Valea Plingerii, în care
Un singur călător a mai rămas ?

Și te cuprinde-un fel de disperare.
Ai vrea să strigi și vezi că nu ai glas.
Vei fi, la rindul tău, sperietoare
În locu-acestui blestemat popas.

Pe la răscruci, saluți albite cranii,
Rinjind absent, în peisaj de var,
Ca pată de culoare-un corb măcar
Ai vrea, sub orizonturile stranii.

Incalecă pe spaima ta, voinice,
Dă bice cât mai poți scăpa. Dă bice !

Marin Sorescu
(1984)

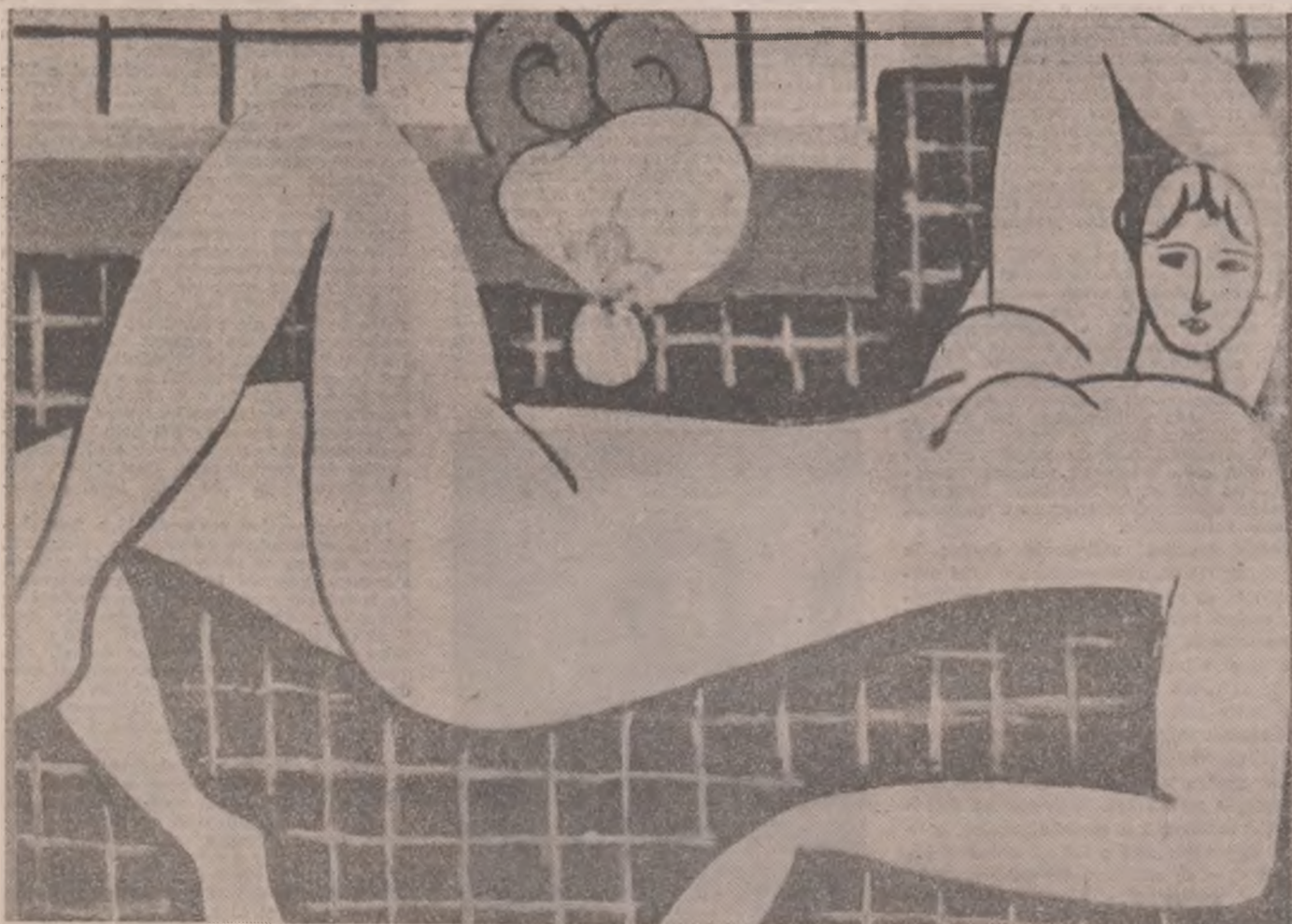
Criza de încredere

Ceva — și nu puțin — din entuziasmul participativ al Europei la evenimentele din România pare să se fi stins. Se vede asta din presa străină care, fără a înceta să se ocupe de realitățile românești, și-a schimbat în chip vizibil tonul, în ultimele săptămâni tot mai condescendent, mai puțin respectuos, mai indiferent chiar. S-ar zice că trecem, în ochii lumii civilizate, printr-o criză de încredere. Nu vrem să facem acum și aici o analiză largă a acestei crize, vrem doar să atragem atenția asupra — unuia din motivele care au dețanșat-o, poate nu cel mai important, cu siguranță însă cel mai legat de mentalitatea noastră, am spune, tradițională. **Neîncrederea Europei în noi ni se pare a fi consecința neîncrederii noastre în noi.** Purtătorii de cuvânt ai Revoluției românești, mai mult sau mai puțin ocazionali, mai mult sau mai puțin competenți, s-au întrecut în a oferi gazetarilor străini, prin interviuri, declarații, atitudini, etc. imaginea lipsită de orgoliu a unei imense găleți de cenușă turnate în cap, de

la afirmații de felul „noi n-avem un Havel al nostru“ la considerații mai mult decât sceptice despre posibilitățile noastre de europenizare în cheia veritabilei democrații. Recunoaștem temeul acestei atitudini sceptice, neîncrezătoare față de evoluția clipei, temeul asigurat cu asupra de măsură de evenimentele zilei. Dar nu credem că plasarea în poziția de vaiet, fie și metodic, poate reprezenta o alternativă la eveniment. Avem nevoie, mai ales acum, de mai mult orgoliu, de mai mult curaj în afirmarea măcar a potențialului nostru de libertate și democrație, dacă actualizarea lui e deocamdată incertă. Să spunem mass-mediei europene, care în nici un caz nu se confundă cu Academia franceză sau cu marile școli filozofice, că Revoluția română e competitivă, că nu ne lipsesc personalitățile, că în esența ei cultura română e de mult europeană, cu sau fără voia succesorilor puteri ce i-au stat vremelnice deasupra, că nu mor caii când vor cîinii, că toleranța noastră nu e pseudonimul stupidității, că Mitică e în noi dar și Hyperion e în noi, că avem cu ce spăla rușinea unei dictaturi, că nu mai vrem să uităm și că vom ști să nu uităm din motive profilactice iar nu vindicative. Și să lăsăm pentru întîlnirile academice dezvelirea complexității și profunzimii scepticismului nostru. Să avem noi cei dinții încredere în renașterea noastră politică dacă vrem ca ea să fie privită ca atare de lumea europeană. Să fim cel puțin atât de inteligenți, încît să nu ne anulăm pe noi înșine, ca intelectuali, când proclamăm „starea dezastruoasă“ a culturii române. Asta nici nu mai e punere de cenușă în cap, asta e mai mult decît o eroare. Și, mai ales, să nu credem că dacă astăzi, două treimi din cei care ne reprezintă în parlamentul provizoriu nu sînt cei mai străluciți minuiitori ai limbii române, destinul acesteia e compromis, atât de compromis încît să ne mutăm cu toții în orizontul altor limbi. Să ne vindecăm, cum spunea odinioară un mare intelectual, de vanitate prin orgoliu.

„L“

Reproducerile cu care ilustrăm acest număr sînt făcute după tablouri aflate în colecțiile de la British Museum, Prado, Muzeul din Anvers, Kunstmuseum Amsterdam, Bruckenthal, Muzeul de artă modernă Paris, Tate Gallery Londra și altele.

chenar

Jigniri

Că, în „epoca de aur“ am fost umiliți, spionați, infricosăți, dezinformați, degradați, intoxicați fizic și psihic, am fost infometăți, raționalizați, decimați cu bunăștiință, cumpărați și vânduți, prostiți și prostituți, unii întemnițați, alții racolați, șantațați, ș.a.m.d. — e o realitate asupra căreia niciodată nu vom insista îndeajuns. Lenta dar sigura identificare a victimei cu călăul a fost numai una din multele componente ale genialității noastre în a eșua.

Am fost jigniți pur și simplu. Ni s-a jignit bunul simț, cel etic și cel estetic deopotrivă. **Kitschul** instaurat tentacular, emanția a kitschului politic, a fost unul din cele mai eficiente instrumente de tortură ale ceaușismului. Nedueroasă epidermic, dar catastrofală, ca o ucigătoare leziune internă. El a fost folosit fie ca picătura chinezească, fie ca fierul roșu. A funcționat cu buldozerul și seringa în egală măsură. De aici coplesitoarea zonă a inculturii, întinsă acum ca o pecingine aproape națională, de aici trufia despotică a amatorismului și imposturii, ura și disprețul cvasi-generale față de profesionalism. De aici țiganizarea folclorului, fuga de bibliotecă și cozile la „Tănase“, de aici „Arta conversației“ luată cu două sute-n talcioc și cozile la Ileana Ciuculete, de aici exportul masiv, prin ARIA, de tarafuri colorate („reprezentativ“), aducătoare de venituri ilicite celor „cu vizele“ și refuzul Suzanei Gădea de a aproba — în turneul unei orchestre simfonice — deplasarea „viorii a doua“ pe motiv că „viora întâi va ajunge, ce va trebuie atîția?!“ De aici semiclandestinitatea jazzului și revenirea-n forță a calamității Dan Spătaru, alături de trezirea din somn a unor D. Drăghici și N. Nițescu. De aici fuga lui „Phoenix“ și etalarea duminicală a lui P. Geambașu la TV, închiderea muzeului Enescu și răsfațul sutelor de vinzătoare de „semințe de bostan și floare“ pe stadioane și-n parcuri, de aici dispariția Marceliei Saftiuc și a lui Mircea Florian, paralel cu incurajarea trustului Nistor-„Savoy“, ducerea copiilor în turmă la „Daciada“ și nu la muzeul Antipa, păgănirea atîtor case memoriale de „dragul“, „ctitoriiilor“ de pe care trebuia să ne înălțăm în zbor spre comunism, de aici kitschul „Florii din grădină“, paralel cu degradarea cilindrilor lui Brăiloiu, expunerea-n vitrină a pozelor fetelor de la „Athènes Palace“, „crazy horses“ dimbovițene, rezervate junilor nomenclaturisti, civililor gradați și străinilor extorcați, în vreme ce cîntărețorii de la TV le erau picioarele ca și legate de podea, de dragul decenței, nu? De aici tonele de hîrtie alocate „Rebusului“ (piinea șomajului funcționăresc național), concomitent cu sufocarea tirajelor la lucrările de artă, de aici stimularea arhioficială a fotbalului — supapă vitală pentru furia multîmililor — și strangularea Ateneului, etc., etc.

Și jignirea, ca și eliminarea medicamentelor de pe listele de import, ca și incultura în genere, este o formă de genocid. Jigniri sintem și acum: apariția lui Marian Nistor, de pildă, și a „formației“ Savoy, la TV, pe la începutul lui februarie, această oroare „muzicală“, legată la cap cu o eșarfă (prezentată drept „hobby-ul meu de cînd eram mic“), a fost o palmă, un gloț moral pentru noi. Taraful (incredibil) prezentat la Viena a fost mai cumplit decît găleata în care inocenta acrită olandeză strîngea bani pentru România. Ce ne mai rămîne? Ca tacimul să fie complet, propun ca Dan Spătaru să fie trimis de ARIA să facă un show în doi cu Michael Jackson, ca Savoyul să-l împrumute un timp pe M. Nistor lui „Pink Floyd“, ca Electrecordul să exporte numai discuri cu „Drag“ imi e badița cu tractorul“ și „Tărăncuță, țărăncuță“, iar Alexandru Jula să realizeze „Apostroful“ lui Bernard Pivot, odată cu retragerea acestuia în iunie. Chiar, ce-ar fi?

Dan C. Mihăilescu

prezentul continuă

Partidul e-n toate...

Odată cu primul gard care l-a înconjurat bătătura, omul trebuie să fi avut revelația graniței. De aici încolo, cercurile conceptului de graniță se vor fi înmulțit și lărgit concentric, asemenea vălurii apei cutremurate de revelația unui bolovan. Centrul acestei dezvoltări concentrice va fi fiind tocmai conceptul de graniță (cu toată suita sinonimică a unei bogate nuanțări semantice), ca înghețare a energiilor pulsatorii ale impactului revelator. Granița — pe care mintea, ea însăși ingradită, a omului născut din țărînă, și-a oferit-o ca oglindire — i s-a oferit astfel speciei ca principiu neutru pe care omul urma să-l administreze după destinele priceperii sale către propria înălțare ori cădere.

Ca să n-o mai lungim, o să propunem un tandem ale cărui piese le vor constitui granițele externe ca marcaj al unei separații și individualizări teritoriale și, în complementaritate, granițele (să le zicem așa) interne, separînd și individualizînd emanații suprastructurale. Și după cum conceptul de „graniță“ generează conceptele de „separație“ și „individualizare“, acestea vin la rîndul lor a se proiecta în conceptul de „opoziție“. Cel din urmă se bifurcă la rîndul-i, urmînd dezvoltarea în umbrelă, în opoziție de tip benign (girată de principiul complementarității, cu deschidere către osmoză) sau opoziție de tip malign (care se așează sub semnul ireducibilității, alimentînd relația de disjuncție). Tipul de graniță externă va rămîne, pe parcursul dezvoltării textului, un simplu reper fix, referențial, urmînd a ne deslășura pledoaria în interiorul compartimentului suprastructural, și anume, prin abordarea unui aspect particular al granițelor de tip „intern“: partidele politice.

Partidele politice stabilesc, așadar, înăluntru unei națiuni, o fermentație suprastructurală în care agresivitatea se instalează tocmai ca regula a fermentării. Asta, în cazul în care există șansa pluripartitismului — în caz contrar, avînd de-a face cu un singur partid, granițele acestuia vin să se suprapună granițelor teritoriale ale arenei naționale în care operează respectivul partid unic, iar ca efect acesta își pierde însuși dreptul de a fi recunoscut ca partid. Să coborim, pentru o mai bună justificare a celor susținute, la etimologia cuvîntului „partid“: rădăcina o vom urmări nu mai adînc decît în conținutul termenului latin „pars-partis“, declinarea a III-a imparisilabică (na !). Pe românește, „parte“, ce mai !... Substratul conceptului „parte“ vine, pe de o parte, să confirme întregul prin repetarea sau oglindirea acestuia din urmă în fragmentele sale: vezi holograma, obținută cu ajutorul laserului (un fel de dispozitiv prin care tehnica actuală spune: „Veniți de luați lumină !“) și care, odată spartă, reproduce ansamblul imaginii în fiecare din cioburile sale. Nu este aceasta o actualizare a maximei „Pars pro toto“ ?

Pe de altă parte, substratul conceptului de „parte“ infirmă întregul prin relația de disjuncție, care se instalează în momentul unei orientări centripete a dinamicii părții (sau, prin extensie, a particularului). Și cum întregul nu poate fi plasat în afara existenței, el fiind un sinonim al acesteia în ultimă instanță, rezultă o selecție autoreglatoare care elimină tocmai partea care, asumîndu-și opțiunea pentru centripet, a renegat întregul. O banală reluare a dinamicii care a subliniat păcatul originar, în fond. Renegînd întregul, partea își pierde și capacitatea de a reflecta întregul, de a-l reproduce „la scară“; or, dacă întregul este însăși existența, asta nu face decît să se autoelimine principiu non-existenței.

Partidele nu păcătuiesc prin susținerea unor opinii în măsura în care și le revendică drept opinii și nimic mai mult, oferînd deschiderea unei preluări selective, prin osmoză politică, a unor repere de platformă; ele păcătuiesc abia în momentul în care își clamează ansamblul opiniilor (condiționîndu-le reciproc sub semnul compromisului) drept expresie a adevărului — deci a întregului, deci a existenței. În felul ăsta, un partid îngheată într-o structură fixă devenind tribut ar entropiei care crește în virtutea feedback-ului pozitiv. Or, existența înseamnă mișcare continuă, restructurare perpetuă în sens entropic.

Legea atracției universale devine, în cazul partidelor, o supradozare a unui medicament ce se transformă astfel în otrăvă, cerînd antidot (vezi și A. Pleșu, *Minima moralia*, despre principii neutre bine sau prost administrate) Alimentînd principiul al II-lea al termodinamicii, structurile fizice sint supuse dezorganizării tocmai datorită înghețării în structuri fixe, datorită supremației principiului Yin, conservator, asupra principiului Yang care conferă șansa mobilității. Entropizarea este o reacție catabolică a metabolismului, și e bine să vedem aici o igienă a holosistemului care se conservă tocmai printr-o reglare automată a echilibrului celor două principii, Yin și Yang.

Suprastructurile care repetă acest tip de evoluție sint inevitabil (și, de fapt, salutar)

supuse entropizării, și pînă la urmă nu mai supraviețuiesc nici măcar bunele intenții care au generat respectivele modele suprastructurale — spre jalea și minunarea celor ce nutriră acele bune intenții...

Structura biologic-umană se proiectează în suprastructură. Propunem, ca o cauză a fenomenului căderii: sub impulsul intenției, oamenii nu mai vîd semnele dinamicii universale care, necesitate, nu-și mai implinesc rostul lor de repere de ghidaj în siajul ondulatoriului optim și ceea ce s-a creat ca formațiune și nu-și păstrează ritmul funcțional intern în registrul optim al ritmului integrator universal se autoelimină prin mecanismul autoregulator al holosistemului. Acolo unde există masă (ca expresie ultimă a principiului Yin) există și cîmp gravitațional, iar în aceste condiții imponderabilitatea (libertatea, nesuferința, pacea) se realizează doar prin cădere liberă ! Se frizează astfel formula imploziei în contextul unei structuri create.

Revenînd la pluralismul politic, acesta apare ca o emanație cu etichetă democratică (termen destul de ambiguu, de altfel) respirînd generozitate, risipire, dezinteres, și, pe de altă parte, cu potențial de tip bumerang în care germinează centripetismul, interesul, pericolul imploziei. Asta confirmă, în ultimă analiză, nimic mai mult decît infirmitatea politicii de partid, care cade cu necesitate sub greutatea propriului ei ideal structural, din clipa în care îl încorsetează în reperate fixe ale unei platforme-program cu pretenție de operativitate nelimitată și de exclusivitate în dreptul de a avea dreptate. Aici, granițele interne ale unui partid ajung a se suprapune, cum am mai spus, granițelor externe ce limitează teritoriul unei națiuni, și de aici pretenția partidului de a se identifica națiunii. Or, s-avem feritare, în chiar momentul în care o parte pretinde a se putea substitui întregului, ea pierde și capacitatea de a-l mai putea oglîndi pe acesta din urmă. Este momentul în care națiunea se scutură.

Să reluăm acum conceptul de „opoziție“. În sintaxa politică, opoziția operează paradoxal: confirmă infirmînd. Cîtă vreme o formațiune politică este pusă în situația de a-și apăra durată (și, ar fi bine s-o recunoaștem, e inevitabil lucrul ăsta !), ea este condamnată să-și piardă, treptat dar sigur, substanța. A se avea în vedere că și constrîngerile de conjunctură sint o probă a demersului defensiv. Spunea parca, o dată, cineva: „Iar Eu vă spun vouă să nu vă opuneți răului !“...

Toate partidele se lansează de pe o platformă cu rezonanțe umanitariste: este vorba aici de una din intrările în capcana puterii. Generozitatea este, deci, cap de afiș. Este însă o generozitate condiționată de obținerea puterii: „Dacă mă vrei pe mine, veți avea de toate, așa că faceți bine de mă alegeți“. Să nu uităm însă, vorbind de alegeri, că Dumnezeu are înțelepciunea de a-și fi ales, pentru a-l reprezenta și susține pe Pămînt, tocmai un popor aflat în necredință către El, dînd astfel suprema lecție de generozitate prin constrîngerea la reabilitare.

Pentru manifestarea efectivă a generozității de partid este însă mai întii nevoie de recunoașterea supremației. Se apelează astfel la agresivitate și începe lupta pentru eliminarea și înlocuirea — culmea ! — a altor forme de generozitate ! Dar o formă de generozitate care se opune altei forme de generozitate nu-și infirmă cumva însuși subtextul, degenerînd în mască? Nu se ajunge la relația de disjuncție care anulează dreptul părții de a reflecta întregul? Cu atît mai mult cu cît se scontează, prin formula electorală, pe un instrument dubios: puterea de convingere a maselor. Se intră astfel într-o competiție aritmetică de un patetism a cărui salvare ultimă n-ar mai putea fi decît căderea în hilar. O cădere liberă. Și asta la români nici nu-i greu, mai ales că ei au fost temeinic antrenăți de nenea Iancu, mizînd, fără putință de a pierde, pe simțul

romănesc al umorului. Ei bine, fantoma lui nenea Iancu stă acum ca un tampon de o indestructibilă elasticitate în fața păcălelii electorale.

Noi, masele, sintem atrași în capcana electorală printr-un resort intim al tentației care se declanșează la nivelul individului semiconștient: „Mi s-a cerut și mie părerea, sint și eu cineva, om cu greutate, ce mai !“ Fiecare vedem, în apelul la votul liber (?), șansa de a participa la putere. Și cădem în capcană. Noi, masele, nu avem antrenament politic; în general stăm sub semnul imediatului, al primelor citorva mutări dintr-un joc care, pînă la urmă, nici măcar nu ne aparține, dar la care ni se cere să bîgăm deschiderea și, dacă e nevoie, să plusăm, în promisiunea unui mirabil câștig. Și nu mai vedem semnele timpului, care ne-ar îndruma cu mult mai precis decît febra jocului politic, el însuși inexorabil supus acestor semne. După alegeri ne împrăștiem pe la casele noastre, ne infundăm într-o cratiță, un ziar ori o pereche de papuci care ne deturneză vigilența politică abia salmugurită. Reinstalați în grijele slujbei salariate (capcana banului, de data asta) înlocuim această vigilență cu un fel de încredere comodă, deși uneori temătoare, inonorată: „I-am ales, acum să-și facă treaba și să ne facă pe plac...“ În lipsa vigilenței maselor, partidul ales pornește, cu un anumit coeficient de accelerație, pe panta descendentă a entropizării. Degradarea începe cu o distanțare imperceptibilă inițial între platforma formulată și posibilitățile de aplicare a ei. Și la un moment dat nu știm cum se face că oricum s-ar face nimeni nu mai poate potrivi nimic, de nici o culoare ! Și doar era pluripartitism ! Și ce dacă era în emisfera estică ! În vest de ce ține figura ? Ce, noi sintem mai prosti ? ?

Tendența oricărui partid — și totodată germenul căderii lui în greșeală — e monopolul de opinie. Este o tendință susținută de modelul dinamic inerent oricărei formațiuni politice de factură partinică. O tendință care antrenează și acei aderenți care, la început, erau lucizi și preveniți: ei se vîd deodată puși în imposibilitatea de a mai opera în cîmpul feed-back-ului negativ de tip corectiv, intrucît feed-back-ul negativ operează acum în cîmpul conservării unei structuri în care s-a infiltrat eroarea, dezechilibrînd-o — fapt care mută operațiile de feed-back pozitiv din zona evolutivă în cea entropică, a dezagregării. Este vorba aici de a înțelege cum aceleași principii operaționale lucrează atît în sensul evoluției entropice, de construcție a mișcării și mișcare a construcției, cît și în sensul evoluției entropice a căreia imagine e prăbușirea în catastrofă.

Este nevoie aici, pentru a susține analiza, să introducăm un instrument cu care operează „matematica haosului“, și anume, **dimensiunile fractale**. Revista „Actual“ (1989, număr „hors serie“) preia concluziile la care a ajuns Benoit Mandelbrot, matematician francez stabilit în Statele Unite. Și zice așa: „O dimensiune fractală se situează undeva între două dimensiuni «normale». De exemplu, între linie (o dimensiune) și suprafață (două dimensiuni) se plasează coasta [franjurată a] Breitaniei sau secțiunea printr-o conopidă: [o mulțime de] curburi sinuoase, într-o atît de capricioasă încît cealaltă incit dau impresia că umplu o suprafață.“ Același articol, intitulat *La mathématique du chaos explique le chou-fleur* și semnat de Jean-Pierre Lentin, aduce mai departe în discuție un alt matematician francez, René Thom, care a dezvoltat „teoria catastrofelor“: „Cuvîntul *catastrofă* nu trebuie luat în sensul său propriu, el desemnează doar momentul înfîm dar vertiginos în care se operează schimbarea, și pentru a descrie aceste momente în care totul se răstoarnă, René Thom cheamă la ordine tot felul de figuri geometrice uimitoare, spirale con torsionale sau „cozi de rîndinică“. Aceste forme nu se regăsesc în natură, ele sint construcții imaginare, foarte greu de înțeles pe de-a întregul, și ele n-au dat, pînă acum, deschideri în practică așa cum o fac dimensiunile fractale.“

Dacă ar fi să luăm pluralismul politic ca obiect fractal, planul pe care-l prefigurează este cel al unei fermentații suprastructurale cu deschidere către dimensiunea noetică, integrîndu-se în spiritualitatea unei comunități. Iar în contextul metabolismului noetic este firesc, în urma „digestiei“ pe care o reprezintă sublimarea, ca formațiunile politice să fie eliminate asemenea unor produse de dezsimilație din clipa în care acestea nu mai au de apărut decît carcasa de interese ale personalului ce le compune. Partidele NU pot fi un scop și NU pot constitui o dimensiune în sine, ele putînd cel mult sugera trecerea de la un context dimensional (politic) la altul (spiritual). Iar în cazul în care își revendică supremația, ele cad în pericolul de a o obține — pentru că, odată cu instalarea în putere, se naște și germenul dezintegrării prin înghețarea structurii: este vorba de acel moment „înfîm dar vertiginos în care se operează schimbarea“ și „în care totul se răstoarnă“.

Din perspectiva conceptuală a fractalului, însuși omul, în formula sa biologică, poate apărea ca un obiect fractal care să marcheze trecerea (cu titlu de întoarcere) de la teluric spre valoare sa absolută — biologicul fiind un „număr fractal“ care fi dă Omului șansa reabilitării, prin restituire ciclică a unui vesmînt carnal. Și pentru individ există tentația puterii care duce la pericolul de a o obține, născînd astfel în destinul său un alt „moment al căderii“ prin care reactualizează păcatul originar.

Pînă una-alta, ca să încheiem totuși, sau ca să pretîndem că încheiem o fantă în cunoaștere care, dusă mai departe, riscă să năucească de tot, o să spunem că imaginea noastră despre adevărul ultim al posibilităților de cunoaștere prin concept fi dă cinele a cărui politică este de a se învîrți în scopul propriei cozi: salvarea lui stă în faptul că a fost dotat cu neprețuitul dar de a ameli, din cînd în cînd.

FRANS HALS : „Tînăr pescar“

Cristian Baciu

Între două lumi: scriitorul

Putința de a-și imagina lumea de mine nu o au în această clipă suspendată, sărită din matcă, decît religioșii. Scriitorul e sceptic. Chiar și cu sensul scrisului. Al literaturii. Pentru că timpul scriitorului este prezentul, iar religia lui este arta scrisului care implică (în adîncul ei) patria, democrația, morala. Explicînd, pentru scriitor este doar omul care gîndește, simte și, mai ales, e deținutul tuturor marilor idei și fapte pe care le flutură ca pe o flamură prezentul.

Pentru religioși, raportul este direct și, prin aceasta, mai simplu. Adorația lor pentru Dumnezeu este, cum spune marele credincios ortodox Rozanov, opțiunea pentru „fața întunecată a lui Crist”. A unui Dumnezeu care nu ride niciodată. Prezentul religioșilor este mortificare în numele „vieții de apoi”, adevărata viață. În numele acestei credințe, a petrecerii sumbre prin viață, literatura, teatrul, arta în genere, adică omul deplin e doar îngăduit. Îngăduit fiind, nu e și necesar. Dragostea de viață și una din formele ei, literatura, e respinsă ca nefolositoare minuirii de către cei ce poartă o dureroasă iubire lui Cristos. Ei exaltă moartea trupului prezent și se mortifică. Fața lui Dumnezeu, spune textul sfînt, o va edea doar cel care a murit.

Religia artei este însă plăcerea și bucuria omului, plăcerea și îndoiala, tremurul de frunză al ființei. Adică, prezentul și viitorul inclus în el și dedus din el. Scriitorul privește și imaginează omul în deplinătatea nestirbită, necorectată a umanității lui. Dorință, aspirații, ris, spaimă, nesiguranță, agresivitate, nostalgie, răget. Uneori, toate deodată, în aceeași clipă a vieții. Nimic nu ciunțește din cele nepermise, nimic nu vrea să aducă în mod arbitrar la cantitățile admise de o idealitate sau alta. Scriitorul gîndește omul așa cum îi apare.

Dumnezeul religioșilor cere cumpătarea, excluderea plăcerii și mortificarea simțurilor. Chiar și fervoarea iubi-

rii de Dumnezeu a religioșilor a fost dozată de doctrina lor. Nici prea multă fervoare nu e îngăduită călugărilor, de exemplu. Din practica lăcașurilor de reclusiune e știut și statuat că, din prea multă fervoare, se cade într-un „gol de fervoare”. De acest pericol s-au îngrijit doctrinarii și diriguitorii. Doar o anume doză de fervoare îndreptată spre Dumnezeu e îngăduită de normă. Încălcarea ei atrage penitența. Dumnezeu care nu a ris și nu ride niciodată nu îi e pe plac artistul. Îl îngăduie doar.

Scriitorul se găsește într-o poziție proastă, neprielnică în fața Lui. E neacoperit și neapărat de ceruri. El își plasează înălțimile mai jos decît seninul instalat. Mai „jos” din punctul de vedere al religiosului care refuză desăvîrșirea ființei și rostul deplin al omului în chiar viața unică ce i-a fost dată. Acest „jos” este un „înalt” refuzat de religie, tratat cu îngăduință de cei ce așteaptă „viața de dincolo” și apariția chipului dumnezeiesc. Din acest punct de vedere e incomod și dizident să fii scriitor. Scriitorul acceptă un statut al toleratului, al micului păcătos care va fi iertat, și el, alături de alții, pentru vina de a fi făcut din om centrul gîndului și iubirii lui. Scriitorul se dedică omului — creație divină —, iar nu divinității însăși.

Scriitorul e incomod și dizident și privit de la celălalt capăt: dinspre societățile organizate pe doctrine ale puterii, societăți cu idei precise despre cum trebuie să arate această lume și viață organizată și administrată de ei, în numele oamenilor. Față de putere, „înaltul” scriitorului este deasupra celui jos și apăsător propus de ea. Poziția scriitorului este de apărător al ființei omului în lumea condusă de puteri lumești. Această poziție îl face să fie refuzat de putere. I se refuză, cu atît mai mult, participarea la putere. Și dinspre această parte este tolerat, fără să fie sprijinit și ocrotit, atunci cînd nu este de-a dreptul asuprit și dat de-o parte.

GIUSEPPE RIBERA : „Capul Sf. Ioan Botezătorul”

În alte vremuri, instituția supremă în lume, a exilat sau extirpat scriitorul ca și societățile de astăzi.

Aparent, societatea îl stimează pe scriitor: el se ocupă de binele omului, pe care și ea, societatea, vrea să i-l facă. Uneori, societatea i-l face cu orice preț. Chiar cu prețul vieții omului.

Nu se poate spune că religia sau societatea gîndită ca putere sînt inovate față de scriitor. Între două doctrine instituționalizate, larg și minuțios organizate, prevăzute cu norme și pedepse pentru încălcarea lor, ambele își propun binele omenirii. Al omenirii, iar nu al omului.

Scriitorul vrea binele omului, plătindu-se astfel într-o poziție echivocă față de biserică și societate. El încodează și încalcă statutele pe care, altfel, le respectă ca om și cetățean. Atîta doar: nu le exaltă în literatura lui. E, deci, firesc să-i fie refuzată răsplata izbăvirii vesnice, fiindcă iubește omul, iar nu numai pe creatorul acestuia. E tot atît de firesc să fie îndepărtat de centrul în care se iau hotărârile pentru societate și în numele ei. Scriitorul care a suferit de foame și prigoană ca martirii n-a fost niciodată sanctificat de biserică. După cum nu a fost declarat erou de către societate. Decît postmortem. Chiar dacă i s-a recunoscut bunătatea de către unii și utilitatea social-umanitară de către ceilalți, a ieșit din tericul impus de fiecare pentru acordarea participă-

rii egale și de drept. Scriitorul nu e luat în seamă ca posibil martir pentru că opera lui nu a fost, doar și numai, o dizertație pe o temă creștină și nici o formulare explicită a extazei întru Cristos. Tot așa, societățile în faza lor revoluționară și-au avut poezii care cîntau lumea nouă ce părea să iasă din vârtejul început. Au suferit pentru ea și, unii, au și murit. N-au fost trecuți în rîndul eroilor.

Scriitorul n-a fost luat în seamă printre candidații de sfinți sau eroi, în ciuda îndreptăririi candidaturii lui din chiar punctul de vedere al bisericii și al societăților. Poziția lui istorică, într-un prezent de mii de ani, e dizidentă și incomodă. Doctrina lui e departe de orice doctrină, cu toate că acoperă și include în ea tot ce găsește bun pentru om în toate cele știute. E doctrina viului larg, imposibil de închis, fără să fie amputat; în cubul de sticlă al celor oficiale. De la om spre omenire vine lumina, iar aceasta doar scriitorul o intuiește. Spune Hegel în „Spiritul creștinismului și destinul său”: „În fiecare om în sine este lumina și viața, el este proprietatea luminii; și nu este luminat ca un corp întunecat care nu poartă decît o strălucire străină; propria sa substanță ia foc, și el este propria sa flacără”.

Maria-Luiza Cristescu

minimax

Puterea adevărului și adevărata putere (I)

Esența adevărului este libertatea.
(M. Heidegger)

În treburile de stat, adevărul îmi place mai ales ca mijloc de a simplifica și de a sfîrși repede.
(M. Yourcenar)

Uneori, adevărul trebuie știut departe de masele populare spre binele lor.
(Cronicar anonim)

Încet-încet, de-a lungul timpului, a devenit o evidență că, peste tot pe unde a bîntuit prin lume, rînduiala comunistă a societății s-a însoțit într-o frăție de sînge (la figurat ca și la propriu) cu raportarea negativă la adevăr, modalitățile concrete folosite în această monstruoasă mistificare a vieții fiind atît de numeroase și diverse încît vreme îndelungată armate întregi de oameni onești și harnici vor trebui să muncească din greu angajați într-o adevărată cruciadă imposibil de răsplătit pe state de salarizare, ba încă și periculoasă, poate că fără să se ajungă vreodată la capătul drumului.

În contra-replică la afirmația avansată este de așteptat folosirea celebrului adagiu amintindu-ne mereu că nimic nou sub soare. La urma urmelor, ruperea politicului, a puterii politice de etic e veche, ba poate că nici nu s-au rupt ci sînt despărțite de cînd lumea și pămîntul. Exemple? Adică altele decît rînduiala comunistă. Nimic mai simplu! Toate regimurile totalitare, laice sau religioase. La fel, sau, mă rog, aproape la fel și în cazul regimurilor așa-zis democratice (formulare predictă pentru flașeta propagandei comuniste) unde viața politică, politicul este marcat(ă) recurent de carențe față

de adevăr: miniștrii fură în stil mare, serviciile speciale dezinformează opinia publică și spionează electronic adversarii politici ai echipelor de guvernămînt, sectele proliferază intoxicîndu-i pe tinerii care mai scapă de intoxicarea cu droguri, etc. Doamne, un adevărat infern!

Într-adevăr, numai că **totalitarismul comunist** este ceva mai aparte (al naibii de mai aparte!) și poate că **tocmai în ceea ce privește adevărul se relevă din plin specificitatea acestui regim**, atît în raport cu alte variante de totalitarism, pe de o parte, cît și cu democrația „burgheză”, pe de altă parte. Evidențierea acestor demarcații definitorii se impune pentru că anticomunismul manifestat odată cu dezgăzuierea începută în singerosul decembrie al României este preponderent afectivă, cumva chiar instructivă, fără să fi ajuns în multe cazuri la un stadiu rațional, dovada cea mai elocventă că este așa constituind-o priza rapidă pe care au putut să o aibă niște foarte uzate sloganuri de mai ieri întretîinînd o stare de confuzie, vizibilă nu numai în scandările cu urlet de pe stradă gen „Nu ne vindeti țara!”, „Nu mai vrem moșieri!”, „Afară cu străinii!”, „Studentii să muncească!” — olé, olé, Doamne, asta ce mai e?! —, dar vizibilă, confuzia, și în tot felul de interpretări, explicații, acuzații, previziuni, etc. care se vehiculează în autobuze (cînd nu e îmbrînceala prea mare), la cozi, în Pasaaj, la „slujbă”, peste tot unde sînt oameni mulți laolaltă. Iar printre cei care vin să „limpezească lucrurile”, să spună adevărul adevărat și să lămurească opinia publică cum e cu democrația adevărată, cu libertatea, cu privatizarea, cu economia de piață, cu libertatea în genere și cu cea a presei,

apar mereu (la tv. sau la „gazetă”) cadre (universitari profesori doctori, chiar și academicieni) ba de la fosta „Ștefan Gheorghiu”, ba de la catedrele de socialism științific și de economie politică, ba din activul de propagandă, că slavă domnului au fost destui, „opera” lor de „lămurire” fiind dublată și completată în stradă de unii care, întîmplător sau nu, dar tare mai vorbesc aceeași limbă făcîndu-te să bînbue că n-or fi ei chiar așa de capul lor.

Argumentarea consistenței celor două tipuri de demarcație (comunism — alte totalitarisme și comunism — democrație „burgheză”) depășește însă cu mult disponibilul de spațiu tipografic al minimax-ului drept care ne vom opri doar la **problema libertății presei** atît de strîns corelată cu cea a adevărului. Dacă **libertate = necesitate înțeleasă** și dacă metodologia de cunoaștere a materialismului dialectic și istoric este infailibilă în științificitatea ei care le permite tovarășilor cunoașterea adevăratelor necesități sociale, presa bineînțeleasă este liberă, adică adevărat liberă. Nu liberă să mintă, ceea ce ar fi o negare a libertății. De unde și oportunitatea, chiar obligativitatea controlului autorizat (adică al autorităților). Adevărata libertate și eliberarea adevărului au neapărată nevoie de cenzură! Consecința o cunoaștem: toată rostirea scrisă sau vorbită (pînă și cea tehnico-științifică, fără a mai pomeni de artă) devine propagandă. De partea cealaltă (potrivit logicii binare a luptei de clasă profesată de „autenticii revoluționari” nu există decît „noi” și „ceilalți”), poate afirma cineva că presa „occidentală” este ferită de mistificări, de falsă obiectivitate, etc.? Nu, cu siguranță că nu. Atît doar că falsul, falsă obiectivitate poate exista doar acolo și cînd există deasemeni adevărul, adevărata obiectivitate. O presă liberă include și falsificarea sau mistificarea realității iar adevărul nu-l mai stabilește cu metode științifice vreun consiliu al culturii ci răzbate singur din pluralitatea surselor informaționale. Într-o asemenea viziune, libertatea are un cu totul alt înțeles decît cel pe care l-am tot dus în cîrcă de la un Hegel interpretat sărăcător după nevoi politico-ideologice. A respinge ideea că libertatea este o valoare prin ea însăși,

chiar dacă avînd îngemănate aspecte pozitive cît și negative, înseamnă a te despărți decisiv și definitiv de spiritul democratic spre un fanatism ideologic sau religios, la limită, consecința fiind, cum scria Cioran, că: „Adevărații criminali sînt cei care stabilesc o ortodoxie pe plan religios sau politic distingînd între cel fidel și cel schismatic.” (vezi **Precis de décomposition**, Gallimard, 1949, p. 8)

Ajungînd astfel la timpul prezent și la situația specială pe care o parcurgem cu mult zăbucim intelectual și sufletec, se poate observa destul de lesne că una dintre principalele caracteristici ale acestei situații este tocmai **lupta pentru adevăr**. Procese, „Cine ești d-ta d-le...?”, „Ce s-a întîmplat la...?”, „Unde sînt...?”, „Cine sînt...?”, asediul televiziunii și al redacțiilor, priverile pieziș-neîncrăzătoare, toate acestea, căpătînd adesea și forme de manifestare violentă, trădează o aprigă, pură și simplă nevoie de adevăr și nu neapărat o ură vindicativă explicabilă prin artificii psihanalitice. S-a ajuns oare pînă la a se risca „plînea noastră cea de toate zilele” și chiar viața pentru un plus de adevăr? Greu de spus. În același timp însă se simte parcă adesea sugerarea unor întrebări profund neliniștitoare. Oare nu cumva răul pe care l-ar putea pricinui tot adevărul despre ce s-a întîmplat (mai de mult ca și mai aproape) întrece efectul benefic? Nu cumva, acum cînd este imperios necesară concertarea eforturilor, prețul adevărului ar fi adîncirea periculoasă a discordiei spre o limită critică a coeziunii sociale dincolo de care e greu (sau refuzi) să-ți imaginezi ce urmează? Răspunsul afirmativ nu poate proveni, credem, decît fie dintr-un elitism degradat pînă la desconsiderarea vrăjmașă pe care doar gardianul abrutizat o poate avea față de prizonier, fie dintr-o autoapreciere terifiantă, fie din necunoașterea puterii adevărului, eventual toate la un loc, împreună cu o miopie politică avansată pînă la orbire.

Șerban Lanescu

Despre gramatica polemicii

Polemica de idel, desfășurată în condiții de urbanitate caracterizează viața oricărei națiuni civilizate. Tăișul ascuțit al vorbei spuse ori împunsătura cuvintului scris trebuie să îndrepte, fără fandări inutile, existența cetății. Dacă polemikos semnifică, în greacă, „ceea ce ține de război”, sensul modern al termenului apare în agora, în dialogurile parlamentare sau în confruntările dintre partide. Democrația permite în revers și fenomene inflaționare: vorbăria descusută, lipsa de motivare a opțiunilor, atitudinea nevertebrată ascund adesea ceea ce trebuie să domine în realitate arena. **Consensul conștientizat** între națiunea dominantă și naționalitățile conlocuitoare, între virste, școli și existențe diferite ș.a. își păstrează valoarea axiomatică fiind pîrghia ce reglează funcționarea unui mecanism social-politic văzut în nașterea ca și în cristalizarea sa. Așa cum esul este, în cultură, o libertate supravegheată, la fel, — în viața comunității —, consensul conștientizat. Nu e vorba de apelul la moderația ce poate conduce la oportunitate condamnabile ci de echilibrul dinamic, modelator de conștiințe și, în egală măsură, de mentalitate. Astfel, cum observa Camil Petrescu, „reacțiunile intelectualilor sînt cîteodată violente, totdeauna duc însă la atitudini pregnante, niciodată la scepticism definitiv și paralițic. Pentru că în structura sufletească a intelectualului intră jumătate pasiune și jumătate intelectualitate. Din creșterea sau scăderea uneia dintre aceste două însușiri, în lupta înverșunată cu realitatea, ies adevăratele drame” (*Teze și antiteze*, 1936). Cultura noastră a cunoscut, de-a lungul timpului, asemenea polemici pilduitoare prin știința argumentării și memorabile prin caracterul lor dramatic. Toate au contribuit, ne amintim, la creșterea noastră spirituală, înțelegînd prin aceasta maturizarea gîndirii colective și, în consecință, re-alinierea la temperatura

Europei moderne. Epoca dintre cele două conflagrații mondiale oferă nu puține exemple și asta în condițiile faste ale unei mișcări revuistice pe cale de a fi reeditată. Iată cîteva dintre ele: dialogul aprins dintre C-tin Rădulescu-Motru și Dumitru Stăniloae în circumscriserea „etnicului românesc”; funcționalitatea tradiționalismului de coloratură ortodoxă în viziunea Gîndirii (Nechifor Crainic) și a Vieții Românești (Mihai Ralea); disputa, în marginea criticii literare, dintre Paul Zarifopol și G. Ibrăileanu ce reiterea, la alt palier istoric, polemica lui C.D. Gherea cu Titu Maiorescu; rolul elenismului în consolidarea celei românești din perspectivă, diferită, a lui Demostene Russo și P.P. Panaitescu ș.a., la care se adaugă numeroasele dispute politice ale epocii. Dacă cele aproape cinci decenii scurse de la terminarea războiului alcătuiesc un hiatus dureros intrucit retezaseră, prin gesturi autocratice, legea dreptului la replică, generațiile actuale trebuie să învețe, aș spune din nou, codul și uneori alfabetul polemicii adevărate. Respectul față de opinia interlocutorului (afin cu respectul criticului față de cartea pe care o comentează), importanța euristicii și evitarea monologurilor paralele ce se prefac într-o **vox clamantis in deserto**, iconoclasul constructiv și capacitatea disociativă sînt obligatorii în demersul polemic rostit sau scris. Strategiile sînt fără-ndoială diferite, prezidate fiind de temperament precum și de asimilările culturale: veninul politeții exagerate, aprecierea falsă și contrapunctul critic, ironia rafinată sau exprimată în chip direct, asocierea șocantă și tonul persuasiv, toleranța contrafăcută și tehnica jocului de biliard aplicată în vederea obținerii efectului dorit largesc avantajul polemicii, transformînd-o adesea în artă. Dincolo însă de învălirile savante există, e necesar să existe — postulat din start — o etică a polemicii, intrucit ea reclamă obiectivitatea, adică acceptarea

poziției de egalitate în dialogul pro sau contra. Or, exemplele de mai sus, extrase din cultura românească interbelică, instituie — luate laolaltă — un veritabil îndreptar. Ne putem întoarce și la ele în efortul nostru constructiv și — de ce n-am recunoaște? — lipsit cîteodată de repere ferme. Este și motivul pentru care penița de iridiu cade în marja de gratuitate a polemicii, aluneacă adică în pamfletul grosier ori în atacurile ad personam. Strada, atît de maniabilă în fazele echinoxiale, nu face decît să le exagereze și — ironie a istoriei dintotdeauna — manifestările sale vor avea efectul de bumerang. Într-un asemenea context presa, acest sistem nervos al națiunii trebuie să înregistreze, să distribuie în mod echilibrat accentele și să întrețină în același timp spiritul polemic adevărat. El rămîne expresia vitală a democrației și asta în pofida subiectivismelor (în parte fîrrești!) și a deformărilor conjuncturale, uneori girate „de sus”. Cultura oferă și aici sugestii în procesul de construcție conceptuală și nu numai. Să regăsim, dacă mai găsim puțin timp, discursurile parlamentare ale lui Maiorescu, Iorga sau Delavrancea. Retorica lor, de cele mai multe ori incendiară și, mai mult decît atît, spectacolul argumentării se prelungește pînă acum și pînă la noi, încă învățîndu-ne cel puțin două lucruri: pe de o parte, că principiul **solus contra omnes** nu are nici o șansă în geografia umană de mîine; ne învață apoi, iarăși și iarăși, că „Istoria, dacă nu trece prin capul intelectualilor, n-are altă semnificație decît bătaia dintre doi țărani lingă o piatră de hotar” (Paul Zarifopol). Strada aprobă sau dezaprobă, ea oricum subliniază iar atunci cînd impune, la mari intervale de timp, o face cu riscul neputinței de a menține cirna pe o direcție în care nu se deosebește prea bine șoseaua largă de poteca strîmtă. Zarifopol, din care am citat, amintea pe vremuri de „procesul intelectualului” căruia i se atribuie, frecvent, numeroase culpe imaginare, alături de cele reale. El deține totuși o calitate: nu vrea să uite; strada, în schimb, are momente amnezice. Exercițiul polemicii deschise, făcută deci publică, avizează sensibilitățile și contribuie la autoreglarea umorilor colective. Iată de ce apelul la cîteva elemente de gramatică a polemicii mi se pare atît de important acum în enclava — fertilă sper — pentru ziua de mîine.

Mircea Muthu

povestea vorbei

Anecdota, bancul

Semiologia glumei e un domeniu dintre cele mai complexe; ireductibilă la aspectul pur lingvistic, istorioara cu poantă. Incorporează factori psihologici și sociologici care îi determină receptarea. Teoria anecdotei este, inevitabil, plicticoasă și lipsită de umor; nu vreau decît să semnalez încă un domeniu în care actualitatea ne oferă șansa de a asista la o metamorfoză — integrabilă teoriei generale a semnelor.

În manifestările de umor — care mă interesează aici mai ales sub aspectul lor lingvistic — s-au petrecut în ultimul timp mutații nu foarte spectaculoase, dar profunde, determinate în primul rînd de o răspîndire în mass media, în special în presă, a comicului vehiculat înainte aproape în totalitate de o oralitate de tip folcloric. Dacă în ultimele săptămîni nu au mai apărut — cel puțin așa mi se pare — (bune) bancuri noi, o cauză o constituie probabil și pătrunderea ironiei și a umorului în rașinile ziarelor și în revistelor, în rubrici speciale și în afara lor, (chiar dacă în grade foarte diverse de realizare estetică). Fenomenul general, ale cărui consecințe sînt foarte interesante și în plan lingvistic, este cel de trecere masivă de la oralitate la scris. Un semn firesc al acestui proces îl reprezintă preluarea funcțiilor anecdotei politice de către caricatură.

Neesențială poate, dar semnificativă pentru această mutație generală, este și consemnarea, spre utilă conservare, a istorioarelor comice care s-au bucurat de o largă circulație orală; în

publicațiile curente apar acum multe din anecdotele politice ale ultimelor decenii. Ele pot să devină un prilej de reflecție: pentru că ilustrează dependența umorului de o stare de tensiune și implicare subiectivă, de un risc și o opoziție. În lipsa cărora își pierde mult din actualitate și forță — și, adesea, pentru că nemulțumesc prin stîngăcia transpunerii textuale.

Între bancul de circulație orală și anecdota scrisă (termeni relativ specializați) exista înainte o clară diferențiere tematică, anumite teme, în primul rînd cea politică, aparținînd exclusiv oralității. La rîndul lor, subiectele inocente ale anecdotelor publicabile (copii, familie, defecte umane etc.) nu aveau mari șanse de pătrundere în circuitul oral, astfel încît cele două categorii de texte, în principiu similare formal, evoluau practic independent. E cu atît mai interesantă, în prezent, apariția zonei de tranziție. Regulile de textualizare care diferențiază cele două categorii tîn mai ales de complexitatea performanței orale, care integrează gestul, intonația, pauza — și de necesitatea de a suplini, în scris, acest ansamblu de factori.

Tipul anecdotic bazat pe dialog și cu poantă lingvistică este cel mai puțin afectat de trecerea dintr-un cod în celălalt. Nu tocmai fericite sînt, aici, abuzurile în transcrierea interjecțiilor de tot felul și a unor fonetisme neliterare (regionale sau pur și simplu deformate). Un proces continuu și de mare efect în codul oral (imitarea unui mod de pronunțare deviant) trebuie marcat în codul scris doar prin cîteva semne, printr-un minimum de indicii — corelînd, în plus, fonetica cu sintaxa, cu lexicul. Altfel (a se vedea „dosarili”, „zonili”) e dominantă impresia de stridentă, de efect facil. Intrînd în regimul scris, bancul preia, fără a

ajunge la academizare, normele și tradiția literaturii scrise.

Mai precară este situația aceluia tip de glumă în care alături de dialog apare povestirea, mult susținută în varianta orală de gest, de mimarea acțiunii. Forma scrisă se depărtează în acest caz considerabil de cea orală, fie prin utilizarea unor convenții stilistice specifice (moduri și timpuri mai rar prezente în oralitate — perfectul conjunctiv și optativ, viitorul anterior, chiar gerunziul ș.a.), fie prin explicitări funeste efectului comic. Deicticele, cuvintele care trimit la context și se definesc în funcție de el, sînt explicate în scris, ajungînd uneori pînă la ratarea unor poante. „Adică...” diluează efectul de șoc al oricărui contrast pe care se bazează comicul. O cale adoptată uneori este cea de reducere cît mai drastică a narațiunii și de tratarea a ei în formula textului dramatic. Indicațiile de regie, de atitudine (ca în „— Bună dimineața, Soare (precipitat)”) — sînt totuși o soluție stingăce).

Cazurile inverse, de pătrundere (sau revenire) a textului scris în oralitate sînt la fel de vulnerabile; fiecare din noi am înregistrat măcar o dată artificialitatea comportamentului lingvistic al unui recitator de anecdote învățate pe de rost din reviste și cărți, inadecvarea produsă de păstrarea formei scrise, mult mai sărace în nuanțe și mai bogate în explicitări decît un gest sau un accent.

O ultimă observație, intrucitva marginală, privește protocolul de introducere a unei glume: în comunicarea orală, acesta nu e foarte variat și ingenios (sînt cîteva formule, cu variantele lor, după cum există și posibilitatea abordării bruște, mizînd pe o primă confuzie între real și literar și pe o spectaculoasă răsturnare ulterioară); sînt excluse, totuși, formulele „principale” și mobilizatoare pe care o parte a preseii găsește de cuvînt să le utilizeze în acest scop, ca titluri de rubrică: „Să mai și ridem!”, „Haz de necaz”, „Să privim lucrurile și cu puțin umor!” etc.

Între condițiile de bună funcționare a glumei se găsesc așadar, alături de păstrarea „poziției de opoziție”, o serie de reguli textuale specifice fiecăreia din ipostazele sale — scrisă și orală — și care se opun transpunerii automate dintr-un cod în celălalt.

Rodica Zafiu

Mărțișoare

Generali

Uniforme hrănite din propria lor lenă,
mănuși sfioase de învingător,
nimic altceva decît istovirea secundei
în fața zidului de execuție
și linguşirea morților
care întorc spatele zeilor
adorati de gloanțe.
Aceste ispite nu sînt altfel
decît exilul printre umbre.
Ingeri osificați și umezi
de-a lungul coșilor de zile,
generalii se tirăsc spre băncile din
parc
și mîinile tremură pe cirje.
O fată lunecă prin dorințele lor
în marș forțat.

Ruxandra Cesereanu

Aleșii

numai cei inițiați
în taina culorilor
în armonia proporțiilor,
respiră acum
ușurați

ei desenează o fintină
un arbore, o fereastră
și sînt
acasă

gestul lor
mai ușor
decît zborul.

Cristina Crișmariu

Identitate

Mă găsiți în registrul cu evidența populației,
Mă găsiți vara la mare, pe plajă,
Mă găsiți acum zece ani printre jucării,
Mă găsiți la granița dintre cei doi poli,
Mă găsiți între cer și pămînt,
Mă găsiți între noapte și zi,
Mă găsiți la mine sau altunde,
Mă găsiți pretutindeni...
O clipă! Dacă cineva este curios
să mă cunoască,
Mă poate găsi nicăieri.

Floriana Jucan

„On n'est pas belle par hasard”

La cafeaua cu lapte — o pălărie verde,
aceeași nuanță cu fața de masă din bucătărie,
la prinz — un tort de pălării una peste alta,
trecătorii ar începe să cînte „Mulți ani trăiască”

de cum te-ar zări,
în virf, mirele și mireasa mișcîndu-se în ritmul muzicii,
el își scoate ceremonios jobenul,
ea face o reverență,
la un moment dat începe ploaia,
seara — o pălărie roșie,
ai fi și în somn o doamnă perfectă,
ai avea în sfîrșit ochi albaștri
și nimeni nu ți-ar mai citi gîndurile,
în urma ta un iz de parfum

franzuzesc,
bărbații înclinîndu-se pînă la pămînt
pupături de mîini, complimente și
alte politeturi,
cînd te apropii și mă saluți zîmbitor
mă trezesc de mirare.

Diana Manole

Introspecție

Am fugit departe de mine
Din oglinda altui ego m-am privit
să-mi văd rănile și erorile
întru vindecare.
Le-am analizat rece, detașat
ca pe niște obiecte de studiu.
Imparțială, m-am pedepsit
pentru doruri interzise.

Elena Preda

Abac de lacrimi

Dintr-o naștere în cealaltă
timpul face salturi egale.
Tu fracționezi discret o melopee
cu care să îți ritmezi propriile
halucinații.

Și numai artistul își crește aici
țarina caldă refuzată de fapte
și, ca întotdeauna, preferă numere
într-un abac de lacrimi înghețate.

Tatiana Rădulescu

Proza „micului realism“

Toman al privirii, roman al singurătății, roman al unor oameni fără destin, dar nu și fără consistență literară, astfel poate fi definită pe scurt **Fototeca**, ultima carte a Adrianei Bittel. Este un mic roman de aproape 150 de pagini, care pornește de la existența unei femei de 40 de ani, Coca-Amelia, poreclită „Fototeca“, pentru că lucrează la serviciul de documentare al unei mari reviste din București. Un an din existența Cocăi, micile ei prietenii și amintiri, împreună cu viața colegilor de redacție, iată substanța unei narațiuni foarte vii, în ciuda realității foarte monotone despre care ni se vorbește.

Cele mai multe personaje din **Fototeca** sînt „patrapici“, adică oameni a căror vîrstă începe cu cifra patru, cum explică la un moment dat cineva. E mai întii documentarista Coca, apoi fotoreporterul Scarlat Panu, reporterul Radu, un burlac omenos, Irina, prietena din adolescență a Cocăi, nea Gigi, fotograful specializat în retușări. Printre toți aceștia, Coca schitează un balet de mișcări alienante: casă-serviciu-piață-casă. O femeie aproape singură, în ciuda calităților care nu-i lipsesc, un personaj despre care ni se spune că are cutia de scrisori mereu goală.

Sînt oare mai păzite de monotonie și de singurătate cuplurile? Lucreția s-a căsătorit cu „tovoprea“ și amîndoi s-au transformat în „mașinării de vorbit“. Ana a luat un bețiv care-i mîncă zilele (sau nopțile), criticul de artă Sandi Șufană, omul fără sex, se complice într-o căsnicie „pe hîrtie“ cu mica Vivi, pe care i-au pregătit-o mama și mătușile, învățînd-o să mînce, să se îmbrace sau să vorbească altfel decît știa.

De ce nu e totuși monotonă o carte care lucrează cu un material din această categorie? Mai întii pentru că „materialul“ e al nostru, al tuturor. Apoi pentru că în **Fototeca**, Adriana Bittel știe să vorbească în mai multe feluri despre personajele ei. Surprinzîndu-le în intimitate, făcîndu-le să se întînească într-un grup (la obișnuita ședință de redacție, cu prilejul unei petreceri la care sînt invitați toți) sau deplasîndu-i de la unul la altul, de obicei ca ziaristi, în exercițiul func-

ționii. Coca se duce la Radu (bolnav) pentru a recupera un reportaj. Radu face o deplasare „pe teren“, în orașul V., unde lucrează Irina, Coca o invită acasă pe Ana, dintr-un elan de sociabilitate care se va stinge foarte curînd. Rezultă în acest fel mici schițe de viață adevărată, în care nu epul contează, ci atmosfera, stările sufletești, într-un cuvînt, mizeria de zi cu zi a existenței. În garsoniera lui Radu, Coca îl descoperă pe Bibi, copilul cu tată libanez, adoptat de gazetar pentru că familia lui reală nu și-l mai dorește. În V. Radu o cunoaște pe Irina și întîlnirea aceasta fixează într-o fișă foarte expresivă bovarismul disperat al unei frumuseți provincializate. O vizită „cu ocazia unei găini“ face posibilă pătrunderea în intimitățile unei căsătorii cu față dublă și (spre disperarea Cocăi) în toate promiscuitățile care decurg de aici. Judecate în sine, existențele acestea decepționează, pentru că aparțin unor oameni cu orizontul tăiat. Esteticește însă ele ne impresionează prin tragismul lor și prin faptul că, ocupîndu-se de ele, Adriana Bittel nu recurge decît foarte rar la caricatură. Mai mult chiar, cel puțin o dată ni se sugerează și ordinea ideală a lucrurilor, prin romanul familial imaginat de Bibi: „Auzi, tanti Coca, spune vocea somnoroasă a băiatului, știi ce idee mi-a venit? De ce nu te măriți dumneața cu Radu?“.

În fine, există cîteva trăsături de adîncime care dau sens literar tuturor acestor mizerii ale vieții, anulînd eventuala monotonie a „micului realism“. Pentru că **Fototeca** e, cum spuneam, un mic roman al privirii, dar firește, nu în sensul pe care formula aceasta îl are în cazul noului roman francez. Este vorba nu de aptitudinea mecanică a unui aparat optic de înregistrat realitatea, ci de privirea care angajează conștiințele. Aparent, Coca este mioapa complexată, ascunsă în spatele unor ochelari cu sticle groase. Și totuși, dificultățile de vedere ale personajului nu sînt propriu-zis o infirmitate, căci ochelarii aceștia au transformat-o într-o femeie conștientă de privirea ei. Coca vede, înregistrează și clasifică fragmente de realitate, pe care le organizează apoi într-un sistem personal de raporturi cu lumea. La fel procedează cu fotografiile sau cu zîncurile

din **fototeca**. Sistemul ei de clasificare a „materiei“ pare extravagant. În realitate este un sistem viu, bazat (ca și în viață) pe o înțelegere afectuoasă a lumii. Clișeele nu sînt aranjate alfabetic sau tematic, ci după afinități secrete, depinzînd de personalitatea secretă a unui singur om. În laboratorul revistei, ea și în viață, Coca apără de fapt un punct de vedere profund omnesc: dreptul de a vedea cu proprii tăi ochi. Un punct de vedere care încearcă să respecte chiar legile secrete ale lumii.

Dimpotrivă, nea Gigi s-a specializat în prelucrarea tuturor clișeele care urmează să apară în gazetă. El dă jos de pe turlele bisericilor crucea, scurtează personajele, mutîndu-le pantofii mai sus, schimbă nuanța părului și ascunde ridurile de pe anumite figuri (nu ni se spune care, dar bănuim). Pe scurt, lucrează la comandă, după un principiu care nu-i aparține. Spre deosebire de Coca, el nu întrebîncează privirea sa. Tot ce poate face pentru a regăsi ceva dintr-o presupusă liniște inițială este să pună la începutul minciunii sale un scuipat aproape ritual: „Avea o trusă de foarfeci, pensule fine, tusuri și tuburi de tempera, o deschida tacticos, își pune ochelarii și întii privea în lumină poza de retușat. Apoi scuipa pe ea (...), își alegea ca un chirurg instrumentele și pornea cu poftă la lucru, exclamînd din cînd în cînd satisfăcut «a-șaa»“.

Al treilea „maestru al privirii“ este fotoreporterul Scarlat, care a trecut de la fotografierea artistică a celebrităților din viața literară la fotografia naturalistă a vieții „de jos“. După 40 de ani, el nu mai immortalizează decît picioare, degete, tălpi. La Scarlat Panu după privirea mulțumită de ea însăși a

urmat privirea obosită și, în cele din urmă, privirea decepționată de atîta privit.

Să nu uit, există și un al patrulea artist autentic al privirii, Florin Iaru, care compune coperta acestui volum.

Față de aceste adevărate tehnici fotografice, care aparțin personajelor și dau întregului roman un aer ingenios de premeditare semiotică, mai există în **Fototeca** un fel specific de a vedea. Este vorba de vederea naratorului, specializată în a descoperi detaliile recurente, micile fotografe stereotipe ale existenței noastre cotidiene. Și privirea aceasta are un sens, căci distingem în ea voința de a face concurență nu stării civile, ci minciunii „epocii de aur“, a „cîntării“, în fine a așa-zisului „umanism socialist“. Care sînt aceste detalii detabuizate? O scenă de autobuz (o zi norocoasă este o zi în care autobuzul sosește în stație gol), goana ciinilor vagabonzi prin oraș, borcanele cu mazăre („mișlocie“), pe care parcă toate femeile din **Fototeca** le transportă în sacoșe, mîncarea improvizată la rezeală și numită „înghive și taci“, cămara sau frigiderul gol, un program de dimineață, la radio („noi succese din industrie, muzici optimiste, coruri“), cartonul cu ouă, transportat pe brațe, „ca o ofrandă“, coșurile de burlan, perforînd pereții noilor blocuri, un concediu „de odihnă“ la mare, de fapt un alt ritual alienant („Seara defilăm cu un șir lung pe faleză. Urcăm și coborîm trepte, n-ai cum să te rătăcești nici să vrei“).

Este deci o lume sugerată prin detalii și nu prin marile conflicte ale vieții (ca în romanul politic de tip Marin Preda sau Buzura), dar o lume în care micile imagini trimit spre marele decor, ca și cum s-ar încerca reconstituirea unui priz după firimiturile rămase pe fața de masă. E tehnica desantșilor sau a Gabrielei Adameșteanu din romanul **Dimineață pierdută**.

Cu această preferință pentru înregistrarea artistică a detaliilor numai aparent inocente se potrivește foarte bine și stilul Adrianei Bittel — un amestec de obiectivitate realistă și de subiectivism înrudit cu poezia. Dar un amestec realizat nu prin juxtapunere, ci printr-o savantă focalizare a paragrafelor de text. Căci acestea încep aproape întotdeauna cu propoziții ale unui prezent constatativ, deci rece, și continuă cu propozițiile lipsite de verb, care afișează un deficit sintaxial, pentru a exprima nu acțiuni, ci stări comprimate sau senzații. Prin stilul acesta Adriana Bittel e deocamdată mai aproape de **tropismele noului roman**, decît de analiza propriu-zisă, epică sau psihologică.

Și, firește, referîndu-mă la tipul de anvergură epică sau la preferința pentru un anumit stil, nu am sugerat o judecată de valoare defavorabilă. Căci în domeniul ei Adriana Bittel reușește perfect.

Florin Manolescu

stop cadru

Narcis și Hermes

Printre alte atribute ale sale, unele onorante, altele mai puțin, drapate sau nu în elogi pline de alunecătoare subînțelesuri cultura critică a fost obligată să-l suporte și pe acela de manifestare a unui spirit narcisist, înțelesă ca stilistică efeminată a unui alexandrinism ce-și desfășura în orizontul secund al exegeticului, în pedanteriile scholiastice ori într-o hermeneutică mai mult sau mai puțin luminată spectacolul neputinței creației propriu-zise. Venită din partea unui filolog „specializat“, a lui Ștefan Bezdechi, de pildă (a se vedea primele pagini din opusculul despre Aristofan și contemporanii săi), sublinierea narcisismului este, nu-i așa, de două ori semnificativă. După cum nu mai puțin semnificativă este reacția criticii moderne care, mai mult sau mai puțin constant, a insistat asupra **creativității** criticii, respingînd în felul acesta un statut ontologic inconfortabil. Ce se întîmplă însă atunci cînd criticul, urmaș al lui Narcis sub o formă sau alta — orice s-ar spune, chiar dacă narcisismul său devine un instrument al creației —, ee se întîmplă deci atunci cînd acesta aplică, în plus, literaturii o grilă de tip narcisist? Care sînt cîștigurile reale ale unei lecturi preocupate de autotelismul antinimietismului și autospecularitatea literaturii moderne, de fapt de modul veritabil în care arta și textul ultimei sute de ani ni se dezvăluie, de poeticitatea (inclusiv în sensul lui Jakobson) lor explicită ori implicită, inevitabilă și, înclin să cred, înnegociabilă teoretic. Mi-am pus o dată în plus aceste întrebări (și altele încă) recitînd rafinatele și eruditele **Palimpseste** ale lui Cornel Mihai Ionescu, prefețele acestuia la traducerea făcută de el însuși din Eco și Galvano della Volpe (**Opera deschisă**, res-

pectiv **Critica gustului**), cartea despre **Generația lui Neptun**, paginile despre **Derida** dintr-un număr recent al **Revistei de istorie și teorie literară** ori excelențele considerății asupra „cratylismului“ eminescian din **Caietele Mihai Eminescu** (VI, 1985).

Iată un prim răspuns: narcisismul organic al criticului, formă de ființare a sinelui său „mai adînc“, (auto)cunoscător, află un mediu de rezonanță, mai mult, un spațiu de jubilativă identificare în narcisismul textului, atît unul tematic (recurență „motivului“ lui Narcis) cît și — mai ales — unul structural, subtextual, poetic, mult mai intim, inclus ca un element coagulant în acea „conștiință a facerii“. Și iată și o primă concluzie: situația defavorabilă de pînă acum este brusc răsturnată într-un avantaj epistemologic. Criticul, trăitor sub semnul lui Narcis are — cel puțin în mod terotic — un acces ideal către intimitatea semnificativă a operei întrucît aceasta însăși se afirmă ca transcriere a unei profunde retorici narcisiste, mirobolantă textualitate ce se înfățișează ca o continuă și (cel mai ades) inconștientă glosă pe marginea celebrului mit. Concluzia cu pricina este însă provizorie sau, cel puțin, incompletă. O evidență de bun simț ne obligă să stăruim puțin asupra faptului că o asemenea perspectivă asupra literaturii și literalității rămîne totuși singulară. Critica instituționalizată mult timp o altă strategie de receptare și chiar cînd aceasta a fost nevoită să-și recunoască inadecvarea (sau măcar parțialitatea) percepția de tip narcisist nu a fost integral fructificată și cu o asemenea insistență. Înclin să cred că eseistul **Palimpsestelor** rămîne, din acest punct de vedere, singurul care a avut forța de a-și gîndi/trăi pînă la capăt „ipoteza de lucru“. Și a reușit această performanță pentru că, permanent, modelul narcis-

ist, perspectiva teoretică au fost servite de o hermeneutică adecvată care, desfășurîndu-se voluptuos în marginea (de fapt **înălăuntrul**) literaturii, nu-și trăia experiențele livești ca pe o revanșă ci ca pe un continuum față de implicarea sa în retorica existențialului. Cu alte cuvinte — și ideea revine insistenț în **Palimpseste** — între text și lume nu există decît clișajul pe care o anume perspectivă culturală (și numai ea) îl impune, instituind limite („limitații“ mai curînd) în domeniul continuității pure, dialectice.

Iată prin urmare, un al doilea răspuns pe care **Palimpsestele** și-l oferă: Narcis este secundat de (sau e o) altă intrupare a lui Hermes. Narcisismul ar apărea astfel ca un scenariu al spiritului cunoscător, ca o formă a comprehensiunii, ca un mod de interiorizare a obiectului și de a spune că semnificat, acestuia nu este de reperat în orizontul exteriorității, în teritoriul alterității (în **fielul celuilalt**) ci că ea există deja, în-scrisă în sinele mai adînc al sinelui. Spectaculos este faptul că, tot revenind în diferite chipuri și cu varii prilejuri asupra acestei idei, Cornel Mihai Ionescu se alinază marii încercări de valorizare a narcisismului, de extragere a acestuia de sub emblema restrictivă a patologicului (unde Freud, Lacan, Melanie Klein sau Françoise Dolto părău a-l fi exilat definitiv) sau de sub cea a efeminării necreatoare, sufocate în infinita specularitate a sinelui (perspectivă clasică). Narcisismul este astfel restituit semnificației sale majore și înțeles ca polaritate a spiritului, opusă mimetismului (sau „complexului Proteu“, cum spune Cornel Mihai Ionescu — **Palimpseste**, Cartea Românească, 1979, p. 128, 181, 259 etc.). În retorica spiritului, el ocupă, de-acum, o poziție privilegiată. Nu e deloc hazardat să provocăm asadar o „întîlnire“ a concepției lui Cornel Mihai Ionescu cu două din marile gînduri ce au aspirat la mai dreapta considerare a ființării narcisiste: e vorba în primul rînd de teoria platoniciană a anamnesisului, a cunoașterii ca recunoaștere, din **Menon** în primul rînd (86 b), invocată de altminteri de autor pentru semnificațiile ei superior-narcisiste, dar și de ipoteza noiciană asupra conștiinței filosofice. „Actul de cunoaștere — spune Constantin Noica în **Devenirea intru ființă** (p. 29 sqq.) — are deci ceva din mitul lui Narcis“, orice contemplant fiind fatal-

mente înscrisă în circularitatea „contemplantului de sine“, orice cunoaștere recurgînd la ceea ce deja știe „știe“, oricît învățare fiind un avatar al preștiinței (cum va spune și Augustin). În sfîrșit, Cornel Mihai Ionescu aduce în discuție, într-un text din 1972 despre Borges, narcisismul subtextual al neoplatonismului (în speță al lui Plotin). Poate că ar fi cazul aici să vorbim de o „prioritate“ românească și care, evident, e demnă de tot interesul nostru cel lipsit de inutile și păguboase vanități. Articolul lui P. Hadot despre Plotin și Narcis a apărut în 1976 și poate că o „paralelă“ nu ar fi, cîndva, lipsită de semnificație.

Și iată, finalmente, un ultim răspuns la interogațiile preliminare: recuperarea narcisismului congenital al literaturii și a unui orizont original al înțelesului pentru conceptul însuși de narcisism este posibilă în măsura în care textul este înțeles ca **palimpsest** iar lectura ca o **arheologie**. Fără a desființa straturile superficiale ale operei, fără a „rade“ nivelul prim de semnificație (**palimpsestos** provine și de la un radical **psu** — „a răzu“), contrar nefastului obicei, Cornel Mihai Ionescu cercetează modul în care textul înaparent se ogîndește în cel aparent, instituționalizat de receptarea canonică, deci retorica textuală a narcisismului, ogîndirea operei în (tru) sine. Criticul (hermeneutul, de fapt) devine astfel un optician al sensului sau un arheolog al lecturii ce nu distruge literalitatea pentru a lumina literaritatea.

Scrise cu o mare eleganță, în fraze ample unde conceptul este colorat de pasta policromă și imprezvizibilă a metaforei, propuse ca spații mirabile unde paradoxul și oximoronul nu sînt simple artificii ci instrumente ale aflării, eseurile lui Cornel Mihai Ionescu ating acel prag stilistic și noetic privilegiate de la care pot fi percepute și savurate ca niște creații în sine, intrupate dintr-o spumă barocă și țînd, fără frivolitate, către un adevăr neprofan.

Cristian Moraru

nicolae prelipceanu

Celsius

Capcană fără șoareci
„șomaj fără rasă“
noapte fără zi

notez într-un caiet ascuns
dorința de a nu mai fi
și imi smulg singur caietul
din mină
ca să-l dau publicității
ca să poată fi călcate-n picioare
sentimentele mele
sufletul meu trandafiriu
de care mi-e foarte rușine
dar nimeni nu mai trece pe strada unde
eu aștern filă cu filă
(„de aur, a scripturilor străbune“)
toată lumea
vuind
pe alte străzi
pe mari bulevarde
în piețe unde portretul meu
nici măcar nu se arde
și-ntors cu fața la perete
scriu din nou

promit
că n-am să mai fiu
reluat-vă drumul
pe toate străzile
căci filele îngălbenite („de aur,
a scripturilor... etc. etc.“).
s-au evaporat
ca orice ape
la temperaturi
mai mari de câteva sute de grade

În schimb

Voi de ce tăceți de ce vă țineți gura
unica voastră gură comună
cu unica voastră mină
î-am întrebat
și ei nu mi-au răspuns
și nu s-au mirat
erau ființe delicate
întimplătoare

abia mai ținându-se pe propriile
lor picioare
abia mai rostogolindu-se
dându-se adică de-a dura
fără să uite să-și țină gura
arma lor firavă și comună
de-aceea se mai deschidea din cind
cu unca lor și slăbănoagă mină

in cind

dar noi neauzind și nevăzind)
iar cind incercau să se ridice
incepeau vinturi inamice
suflate de sus din înalt
din regnul cel puternic
celălalt

Moarte tu

Toate cele de care ne-am temut
s-au întâmplat
sfișiați nu am murit cu totul
asasinați am început să strigăm
îngropați
miinile noastre s-au ridicat
deasupra pământului
moarte tu dintre cele mai blinde
întimplări ale vieții
umbrelă neagră
cer familiar
zăvor la poarta neantului

Închiși într-o cutie de sticlă

Comunicarea că nu ni se va comunica
nimic
făcută într-o tăcere desăvirșită
ne-a surprins pe toți cei aflați acolo
am căzut în genunchi și ne-am rugat
în aceeași tăcere
și astfel am rămas în piața altfel pustie
cu ochii spre cerul care se închidea
ca un capac de cristal
apărut peste noapte
urmașii noștri au numit piața
a victoriei
iar despre starea cerului în acea zi
n-a suflat nimeni nici un cuvânt
pedeapsa rămâne definitivă

Fotografie de Florin Iaru

Celui dinaintea noastră

Mai cheamă-ți prietenii vechi
felinarele stinse
picioarele tale de lemn
mai bate din palme
cu miinile încă tăiate
mai strigă
cu gura închisă pe veci
mai uită-te-n sus
cu orbitele goale
și spune-ne tot ce gindești
oferă-ne craniul albit
în care se stinge
trecutul

Scrisoare

Ultimă tăietură din ultimul ziar
pe o frunte în loc de gind
ultimul steag pe un trup întins
care-și doarme cel dintii somn
adevărat

nu te aștepta să-ți spun mai mult
oricum prin aerul nostru
încă mai trec
alte miresme
oricum ce se petrece nu se vede
și ceea ce se vede
nici nu se petrece
în realitate

Iarnă la Foișorul de foc

Trecător șiroind de singe
pe strada Zece Mese
la ora zece seara

nu-mi pot da bine seama
dacă se mai ține pe picioare

sau e purtat de un fir cerese
nu mai are piele
iar mușchii săi încă vii
fac aerul să se contracte
și se stârnește în felul acesta
un vint fără nume
de pe urma căruia
salcimii inverzesc prematur
și bolnav

Pe cărările aerului

Pe cărările aerului mărșăluind
în dinți măcinând cioburi
tot mai mult și mai adâncit
în decoloranta natură

Legat la ochi și punind piciorul fără
greș

de pe un suflet pe altul
ce nevăzută Golgotă
ce vizibile văi

De șapte ori au trecut șapte zile
cărările aerului sint fără sfârșit
nici nu te mai uiți înspre noi
prieteneg pregătit să te naști

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

ne putem întreba dacă există
multă lume care să-și ia acum un
răgaz pentru a citi literatură... S-ar
părea că există și asemenea oameni,
după cum se ivește și speranța că în
curind viața cărților va fi la fel de
spectaculoasă precum este cea politică.
Chiar înainte de acel moment, să nu-i
nedreptățim pe scriitori, să le acordăm
atenția noastră.

Horia Gârbea

Lucia Olaru Nenati
SERPENTINE
Eminescu

Este pentru prima dată, mărturisesc deschis, cind citesc un volum de Lucia Olaru Nenati cu toate că, de pe verso-ul paginii de gardă, am aflat că domnia-sa este la cea de-a opta apariție editorială (în 15 ani). Cartea de față poartă subtitlul „proză scurtă“ și conține 42 de texte, de numai 2—3 file fiecare, deosebite de ceea ce numim de regulă proză. „Serpentinele“ sînt un fel de tablete, meditații pe teme variate despre balet, filme, tangou, Edison și așa mai departe, subiectele venind la întimplare și fiind tratate liber, încheiate însă cu o mică morală.

Textele despre care vorbim sînt realizate cu sensibilitate și cu o anumită finețe perceptivă dar nu au profunzime (poate nici nu-și propun s-o aibă) și sînt extrem de monotone. Autoarea scrie pe același ton despre spital și despre „călătoria în munți“, neocolind locul comun. Observația este acută dar concluziile sînt cam plate, previzibile și ca stil, șterse. Nimic nu trezește indignare, nimic nu este vrednic de ironie, nimic nu provoacă extazul. Per-

spectiva este a unui observator condescendent, sceptic și puțin suferind, incapabil de eforturi.

S-ar crede uneori că scrisul acesta eseistic poate deveni subtil. Totuși platitudinile predomină: „Nici nu ne dăm seama, îndeobște, cît de mult ne răsfrîngem în ochii celorlalți...“. „Știu de multă vreme că orice călătorie înseamnă învățarea unei lumi noi...“, etc., etc.

George Savu
MIC TRATAT DE MIRESMĂ
Dacia

Să deschidem straniul tratat al lui George Savu de la sfârșit spre început și să citim: „Ca Laocoon oniricul omorînd o mie / De șerpi / Nimfa mea barocă circulară ca un / Arest — ficțiune magnetică“. Făcînd abstracție de ușoara cacofonie, vom remarca numai că nimfa barocă și „circulară ca un arrest“ trimite imediat la nemuritoarele versuri ale lui Grigore Cugler (**Apanache și alte fenomene**), acela intenționînd însă vădit să creeze efect comic.

Poetul este consecvent în modul său de a trata materia, în sensul că realizează asocieri perplexante de fiecare dată: „Mașinăria lor infernală lucrează / Cu imaginația ca un injector“. Încît nu pot să nu spun la rîndu-mi „Lame de elucubrații îți macerează ființa“. Inadecvarea subiectului cu acțiunea efectuată este vădită. Comițînd mereu versuri ca „Se năstă lumea nouă, sorocul diluvian / Ca un clivaj ontologic precum bazele poemului“, George Savu se expune unei execuții urgente.

Traian Tandin
DIN JURNALUL
UNUI POLITIST
Cartea Românească

Autorul acestei cărți este un „comisar“ estic bintuit de patima scrișului. Volumul său de peste 400 de pagini, prefăcut de Eugen Teodoru care citează din colonel Dumitru Ceacănica (?): „Dacă literatura nu i-ar roade

sufletul acestui minunat comisar T.T., judiciaristul din el l-ar ucide.“ Trecînd de această caracterizare confuză, nimerim în biografia unui milițian născut în Grant unde a învățat limbajul „șuților“, limbaj care-i va fi plăcînd și-i va fi trezind nostalgia căci își terorizează cu el cititorii la tot pasul. Nu este vorba de un vocabular pitoresc ci de un jargon ininteligibil celor care, asemeni lectorului de rînd, cunosc lumea interlopă doar din filme.

Tinărul „Șpiț“ (asta-i porecla naratorului-autor) intră în școala de miliție storcînd lacrimi materne, apoi e repartizat cu ajutorul unei scrisori de recomandare: „pînă să-mi vină rîndul la repartizare am găsit o «portită» ca să nu fiu văzut de colegii din promoția mea și i-am dat scrisoarea șefului de cabinet de la comandant“ (!!). Prin această „ingenioasă“ manevră, milițianul nostru va ajunge bine și-și va începe seria succeselor, descoperînd infractori periculoși printre care și un hoț ascuns ingenios într-un sac cu fasole pe care-l ia în spate cu totul scăpîndu-l apoi „cam de sus“.

REMBRANDT : „Saskia van Nijenburg“

Prezența inspectorului T.T. de la economic provoacă, asemeni celei a lui Fantomas, reacții paradoxale: „Vinzătoarea a albit subit, iar zdrăhonul a ridicat din umeri neputincios“. El acțiunează energic: „Am închis localul și i-am arestat pe loc pe barman, pe bufetier și pe vinzătoarea de la mică.“ Mai ceva ca-n Simenon, parol!

Evident, cazurile dificile nu i-au lăsat timp acestui Maigret local să studieze în amănunțime limba maternă, exprimările fiind cam înțeleite. Cît despre stil... Un mic semn de întrebare pentru editură (lector Ana Barbu) și unul pentru mine: dacă nu cădea Nea-Nicu, aveam curaj să scriu cronica de față?

Doina Uricariu
ECORȘEURII
Cartea Românească

Spre deosebire de un confrate celebru al său, care impunea sugrumarea elocvenței, poeta Doina Uricariu propune, în calitate de critic însă, jupuirea operei. Observînd cu justețe că „suprafața e garanția și receptacolul adîncimilor“, autoarea acțiunează asupra poeziei românești moderne referindu-se mai ales la opera lui Emil Botta, poetul său preferat căruia încă o carte i-a fost consacrată.

Sigur, ecorșeurul este un procedeu cu șanse de aplicare infinite căci foile de ceapă sînt ceapa însăși pe care o putem descuama la nesfârșit, așa cum „exteriorul“ poeziei este poezia în sine, cuvintele care o alcătuiesc la suprafață fiindu-i și „corp“. Dincolo de această observație, ecorșeurile Doinei Uricariu nu sînt niște procedee inedite în sine, moduri speciale de a privi literatura. Contează mai mult subtilitatea și justețea observațiilor decît originalitatea perspectivei critice. Or, din acest punct de vedere, cititorul va recunoaște că volumul este interesant și substanțial fiind apt să cheme atenția amatorului de literatură dar și pe aceea specifică a unui autor de poezie, disecțiile realizate de critic avînd finețe și o profunzime mult mai mare decît nivelul epidermei.

Interpretarea extrem de amănunțită a poeziei lui Emil Botta și pertinentele referiri la alți poeți sînt merite suplimentare ale volumului.

romulus vulpescu

Tabla înmulțirii

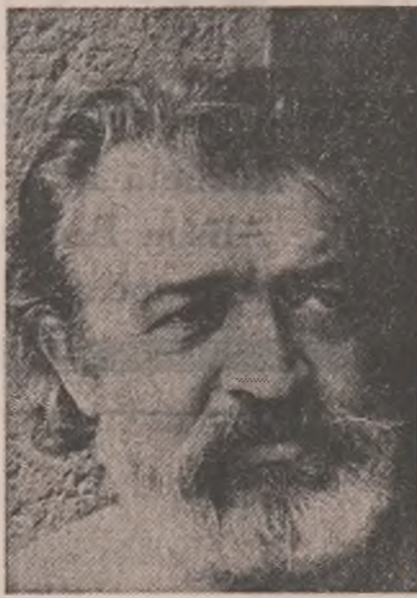
Doctorului Alexandru PESAMOS-CA, distins intelectual și eminent chirurg, în al cărui cabinet de la Spitalul de copii „Grigore Alexandrescu” (loc privilegiat unde mă-n-cuiase ca să nu-l mai sicii!) a fost compus, în noaptea de 4 spre 5 octombrie 1981, acest „anecdotic istoric / istoric” de care îl consider răspunzător și care, în consecință, i se dedică, în semn de recunoștință și de afectuos omagiu.

Într-o țară
pe care, cam de douăzeci de vecii,
n-o cruțară
nici silnicii,
nici te-miri-ce hoardă
(ard-o s-o ardă!)
lacomă să prade;
nici iureșe pedestre,
nici cavalcade
(recte încălcări ecvestre
cu umblete-n căpici, imbuiește);
nici năvala de seminții
cărora n-ai răbojul cum să li-l țil;
altminteri spus, toată ginta barbară
— într-un cuvânt, sumedenii —
în zisa țară,
așadară
(nu tocmai de mult:
azi-miine se-implinesc patru decenii),
se-nființară
niște znamenii
care
— după un oareșice fanatic
și (cum să-l calific?) vărătic
tumult,
adică mișcare
cu hăcuiri
de beregate
și eu-nlocuiri
de zapcii
(cum se-nfimplă-n micile regate
și-n cnezate
mai mijlocii
așezate
pe lingă marile imperii)
pentru preluarea puterii —
în zisa țară
ajunsă de-ocară,
numai ce-au înscăunat
— spre fericirea tuturor
nățărilor din popor
pină la ultimul nat —
un împărat
ceva de speriat:
nesperat
de cult
pretindeau intelectualii
(foștii, prezenții și virtualii),
care i-au consacrat
un adevărat
cult
(dar fățis, nu ocult)
vrind să-și arate,
grație-acestei atitudini
toate foarte
mari și variate
gratitudini,
adică recunoștința
pentru că-neuraja artele
și protegiu știința
(elemente fundamentale
pentru multiplele pedestale
ale
imperialiei sale
fale
triumfale,
ce-și tăia cale
atit în limite locale
cit și-n istericale
universale).

Ce mai tura-vura!
„Intelighenția” striga „ura!”
cit o ținea
gura
și-ntreținea
tevatara,
pentru că suveranul
susținea
— cu toptanul
și, la nevoie
(din paranoie),
cu toroipanel —
cultura.

Într-o bună zi
unde nu se trezi
impăratul
că-și convoacă sfatul,

ca să-și verifice
— prin întrebări specifice —
figuranții:
servanții,
coriștii...
...hartiștii,
savanții...
— „Cine-mi spune mie, — acuma
(un isteț mai de soi)
cit fac doi ori doi?”
— „Bună gluma!
Excelență! Seacă!”
se hlizi un idolatru:
„Cit să facă?”
„Patru!”
— „Zece!”
roșii măria-sa.
„Nu că m-ar agasa,
dar, așa,
spre-a vă retușa
un pic,
zic
nexe!
Nix!
Ninci!
Dădurăți chics:
face fix
cinci!”
— „Nu se poate!”
și crol loc din coate
în față
un matematic
mai tematic:
„Știința ne-nvață
că...”
— „Bă,
față,
fără lozinci!
Cind zic eu cinci,
cinci face
și pace!”
— „Altețe”,
făcu fețe-fee
leaderul facțiunii nățăflețe,
„nu-i timp de glume:
de cind e lumea lume,
anume,
la temelia firii
stă tabla-nmulțirii
cu legile ei despre numere,
legi care-o susțin
ca Atlas universul pe umere!
Doi ori doi
— nu-i după noi
să facă mai mult
ori mai puțin!
Chiar și-un incult
ca mine
— vă spun eu —
v-ar răspunde:
că fac patru mereu,
oricind și oriunde!
Tătuță,
o să umble populația ca bezmetica
dac-ajunge și-aritmetica
năucă!”
— „Zău?”
Călău!
Ia uite cum saltă ritul
uritul:
ia-l gitul!”
Capul se duse de-a dura,

Fotografie de Paul Agarici

de-amuși cultura.

— „Ei,
domnii mei,
infățișați-mi nebunul,
adică, bunul
de psihiatru
— dacă mai e vre unul —
care ține morțiș
să zică patru,
că-l trec prin ascușiș
ori mă-mpușc
și-l mușc
și-l latru!”
zimbri a ride blajinu-mpăratu.
— „Aș!”
se lepădă liota de breslași
lași,
nescurtați de armaș.
„Era un pizzaș
care urzise-un miș-maș
măriei-tale vrăjmaș...
Bine că-l stă capu-n talaș
și că n-are urmaș!
Ce mai vorbă?
Dați zvor din teorbă!
Ce-atita harababură?
Țineți ison din tambură,
zdrăngăniți din tilinci!
Se știe
de-o veșnicie
că face cinci!”

Zis
și făcut:
nu suflară nici pis,
aprobară tăcut,
și, astfel, concluziile s-au prefăcut,
deși put,
într-un nou început:
făcu, prin urmare, cinci — cit
a-ncăput.

Numai că marile fericiri sunt scurte.
S-a inițiat o conspirație de curte,
în care-un rol decisiv — al
căpitanului —

il juca feciorul tiranului,
supărat pe tata,
pe care voia să-l dea gata
pentru călcatul în străchini cu
opinci,
adică, pentru „nu patru, ci... cinci!”
Făcură ce făcură,
li presciseră-o cură
de tăietură

GOYA : „Iarna”

și, cind le veni indemină,
ii trecură
ușure
— între hoit și căpătină —
secură...

— „Ura!”
se sumeți sinecura
(recte răsculații),
„gata cu gealații;
urgisită e ura
contra culturii;
s-au dus și durii;
s-a dumirit și defunctul;
ia frinele fiul,
care-a puricat punctul
și-a instaurat i-ul!”
— „Scumpi amici”,
luă cuvintul unul dintre complici,
„ne-am adunat aici,
la o tirnosire
de nou sire:
o festivitate
întru dreptate!”
— „Așadar, deci”,
urlă altul dintre zevzeci,
„dragi rămași și edeci,
săbiile-n teci,
pe veci,
și s-auzim, în fine,
cit face doi ori doi, da' bine,
cum se cuvine!”

— „Ura!”
Jos dictatura!
Vivat eliberatorul erou!
Prin lovitura
de stat de palat
și de teatru,
face din nou
patru!”
— „Fain!”
susură sopran
proaspătul suveran,
„dar nain,
ori, mai pe șleau, ninci
(cum zicea răposatul)
— deși n-o să ne-apușe plinsul
pentru dinsul):
știe tot satul
că-i cinci!”
— „Păi, luptarăm ca nebunii...”
— „Numai unii!”
— „...ca să facă iar ca-nainte!”
— „Minte!”
sări ca fript un frige-linte.
— „Minte
n-aveți nici ca cit”,
se-nfipse și altul la plăcinte:
„Face cit s-a hotărit
și cit știm
din vechiul regim!”
— „Rușine!”
— „Cine...?”
— „Ci ne
iartă, stăpine,
și nu ne scoate din pine,
dar revoluția pentru ce s-a făcut?
N-am lichidat odiosul trecut
pe care nu-l mai puturăm răbda?”
— „Ba da!”
incuviință măria-sa,
„că ne apăsa
și ne ofensa,
și-așa ceva
nu se mai putea conserva.
În consecință,
revenim la știință
și face iar cinci,
în sfirșit...”
— „Ați greșit”,
riscă un intrigant depășit,
„ați vrut să spuneți patru, negreșit,
că cinci
făcea pe vremea satrapului
cind cu luarea capului
și cu paloșu-n turbinci...”
— „Domnii mei, v-ați
prostit și mă enervați.
Viața ne-arată ce va să zică,
la o adică,
frica:
nu se schimbă nimica!
Doi ori doi e cinci, și basta!
Cine crede că-i patru, și-o pierde ca
proasta...”
(conchise-mpăratul, arătându-și
teasta),

„p-asta!”
— „Dar, luminate, ne-am
sacrificat...”

— „Rachat!
Dacă mă iritați,
mi-aduc aminte de tați,
v-aduc aminte de mame,
uit de voi
și doi ori doi
au să dezlănțuie iar drame:
au să producă, zi și noapte,
șapte,
ori, grație vouă,
nouă!
Ca atare,
cit fac doi ori doi?”

— „Mai tare,
să nu rămiie-ntre noi
și să puteți retracta!”
— „Păi, fac, în țară săracă,
și-au să facă
numai cit vrea măria-ta!”

EUROPA ȘI INTELECTUALII

Alison Browning : — Eugène Ionesco, scrierile dumneavoastră îmi dau sentimentul că socotiți Europa drept patrie. De ce? Ce vă evocă simplul cuvânt Europa?

Eugène Ionesco : — Europa era o unitate de civilizație, o unitate de cultură. Acum nu mai știu prea bine ce înseamnă Europa fiindcă, invadată de americanism, de ideologiile sociale din Est, de tehnologie, a devenit altceva și nu mai e decât o parte dependentă a lumii. Mă întreb dacă și-a conservat singularitatea, personalitatea; Europa era una atîta vreme cît exista o limbă comună pentru toate țările Europei, limba latină. Latina nu mai există. Franceza a făcut o vreme unitatea Europei pentru că europenii vorbeau franceza și franceza era limba culturală a europenilor din Vest: în acest fel se realiza unitatea despre care vă vorbeam adineauri.

Acum, în școli, există un amestec de toate și, dacă umanismul va dispărea cu totul, cum se încearcă, atunci nu va mai exista, de fapt, Europa, fiindcă Europa este umanism. Un umanism spiritual. Umanismul va fi reluat în alt mod, altă manieră, de alte țări; de America de Sud ori de Nord? E un lucru de care mă îndoiesc. Cred că Europa este foarte amenințată să nu mai fie ea însăși. E adevărat că ceea ce constituia cultura Europei venea de aiurea, venea din Asia, odată cu creștinismul. Acum creștinismul e integrat Europei, dar nu mai știu care poate fi soarta sau viitorul acestui creștinism umanist.

Trebuie spus că Europa s-a extins în numeroase alte părți ale lumii: Europa s-a extins în Rusia, pe care eu n-o consider europeană, în China, prin intermediul marxismului. Europa s-a extins în toate țările colonizate din Africa. Ea s-a extins, dar marxismul venit din Europa s-a transformat pînă într-atît în Rusia și China încît a dobîndit caracteristici extraeuropene. Noi am avut un anumit timp impresia că am cucerit, prin ideologiile noastre, China ori alte părți ale lumii. Dar cu marxismul s-a petrecut același lucru ca și cu creștinismul. În creștinism au pătruns multe elemente păgine și marxismul însuși a fost, într-un fel, corupt, deviat de obiceiuri, tradiții, forme ale gîndirii din țările respective. Cînd se spune că Europa este creștină este adevărat, însă și noi am transformat creștinismul și am făcut Biserici care sînt instituții stabile și care nu mai sînt creștinismul care ar trebui să fie.

A. B. : — Și credeți că creștinismul este singurul element unificator al acestei culturi?

E. I. : — Da, cred că creștinismul venit de aiurea, implantat în Europa, a devenit umanist. Maritain vorbea foarte mult despre umanismul creștin; acest umanism creștin este și el pe cale să dispară.

Se zice că Europa vine din Grecia, dar ce-a mai rămas din Grecia în țările noastre? Prea puțin.

A. B. : — Aveți încă sentimentul că sinteți înconjurat de o cultură europeană? S-ar părea că nu, după ceea ce spuneți.

E. I. : — Aveam sentimentul că sînt înconjurat de o cultură europeană acum treizeci sau patruzeci de ani, cînd Europa rezista încă tehnologiei americane. Dar acum, cu benzi desenate ca în America, cu jazz, cultură neagră, această unitate europeană îmi pare destul de știrbită.

A. B. : — Ați spus în unul dintre interviuri: „Cultura unește oamenii, iar politica îi separă” (Un homme en question, Paris, 1979). Așadar, pentru dumneavoastră uniunea Europei, dacă există, ori ar putea exista într-o zi, ar trebui să se realizeze la nivelul culturii?

E. I. : Da, trebuie să se realizeze la nivelul culturii și această unitate va trebui să se întemeieze pe tradițiile culturale, încă vii, care sînt în Franța. În Franța, mai ales, și în țările de limbă franceză, căci în țările de limbă germană se află multe elemente extraeuropene. Nu se știe prea bine ce este Europa, din alte motive: a existat gîndirea gnostică, de pildă, catharii, bogomilii; catharii au devenit protestanți. Nu mai știu dacă prin cathari, gnostici, exista într-adevăr o Europă unificată sau, mai degrabă, una dezbinată, trăgînd cînd „hăis” cînd „cea”. Și apoi, prin astronomică, Europa iese în spațiu, care este deja americanizat. Există deja un stil cosmic, american,

Anchetă internațională condusă de Alison Browning pentru Centrul European al Culturii (1984)

EUGÈNE IONESCO

puțin rus, dar Rusia cosmică este și ea americană.

A. B. — Dar, totuși, această uniune este posibilă după opinia dumneavoastră? Sau e un simplu vis?

E. I. — Nu știu. Europa este altă de mică, de amenințată de marile puteri, atît de amenințată de exesele industrializării, încît sfîrșesc prin a mă întreba ce este Europa. Amenințată și de post-industrializare, față de care măcar Franța este în întîrziere. Europa s-ar limita doar la o tradiție literară venind dinspre Racine, Corneille sau Moliere? Ar fi pur și simplu, literatură? Ideologie? Dar această ideologie — marxismul, cum spuneam — ia alt aspect aiurea și exact acest alt aspect se întoarce contra marxismului european și îl desfigurează.

A. B. — Dar n-ar putea fi Europa o tradiție a valorilor, precum cea a drepturilor omului?

E. I. — Da, s-ar putea spune că Europa provine din „libertate, egalitate, fraternitate”, din Revoluția franceză. S-ar putea spune, deci, că tradiția drepturilor omului, independența națională, sînt europene. Numai că ce vrea să însemne această tradiție a drepturilor omului, ce vrea să însemne această independență națională? S-a putut vedea că independența națională în țările altădată colonizate nu merge mină în mină cu libertatea. În numele independențelor naționale fostele colonii au creat, în cele din urmă, țări tiranice cum au fost mereu acolo. Eliberînd cîteva țări care erau aproape occidentale mental, ori începeau a fi, se lasă cale liberă vechilor culturi, vechilor zei care se întorc și contra lor și contra noastră. În orice caz, cel mai mare pericol nu se află aici, fiindcă noi nu vom adopta niciodată totalitarismul, nici tiranii monstruoase care bîntuie în alte țări. Aici nu-i nici un pericol. Dar rămîne pericolul industrializării. Și cred că industrializarea, bună sau rea, oricum e un fapt acceptat. Dar ea este foarte periculoasă în măsura în care contribuie la o nivelare a spiritelor.

E o mare diferență între tinerii de astăzi și cei care trăiau acum doar patruzeci de ani. Poate că Europa este, în ciuda a tot și în ciuda faptului că a luat atît de puține lucruri de la Grecia, descendentă, în același timp, a latinității, a greco-latinității și a creștinismului. Și chiar mai mult, fiindcă celții

erau păgîni, deci în continuarea romanității. Însă se produce o tulburare generală, mă întreb dacă vom putea rezista.

A. B. — Dar dumneavoastră încercați, totuși, să rezistați, să faceți ceva prin C.I.E.L., acest „Comitet al intelectualilor pentru Europa libertăților”, nu?

E. I. — Facem tot ce putem, adică, deși situația este mai degrabă disperată, se cuvine să încerci să-ți dai micul tău obol acolo unde poți. Europa a fost atacată ani în șir în timpul nazismului, care a însemnat reîntoarcerea la păgînismul necreștin. Și acest lucru se poate întimpla oricînd din nou. Nazismul dorea, cum știți, să instaureze alte tradiții și alte culturi, și dacă naștii reușeau, și puțin le-a lipsit, am fi avut o cu totul altă Europă. O altă biologie, am fi trăit alte expresii artistice, o altă economie și o altă sociologie. Am fost la un pas de a deveni altceva decît europeni.

A. B. — Și astăzi, cu acest Comitet al intelectualilor, încercați să resuscitați interesul pentru valorile europene. Pentru cultură, tradiții și așa mai departe.

GOYA : „Femeia cu ulciorul”

E. I. : Pentru cultură, pentru tradiție, pentru respectul drepturilor omului. Ce sînt drepturile omului? E încă greu de spus și e chiar puțin ridicol atît de mult s-au dezonorat cuvintele. Și e un lucru pe care numai noi singuri îl înțelegem, vreau să spun europenii, acordînd independența națională țărilor colonizate, își imaginau că ideea independenței naționale, a liberului arbitru, a drepturilor omului erau lucruri convenind tuturor.

Ori, nu-i deloc așa, puțin le pasă africanilor de drepturile omului. Știți ce se întîmplă în Uganda și în toate celelalte țări, fie că e vorba de Africa de Nord ori de America de Sud, etc. Drepturile omului sînt o invenție europeană, și, dacă nu putem s-o extindem, dacă aceste drepturi nu valorează nimic pentru ceilalți, atunci nu vom fi decît o mică insulă unde cîteva dintre aceste valori mai există o vreme, dar nu vor putea rezista mult timp, dat fiind că sîntem într-un fel încercuți. Care sînt țările europene? Franța, Germania de astăzi, Anglia, Spania, Portugalia, Italia, Grecia, țările scandinave, Elveția, Țările de jos, ... cam atît. Adică un foarte mic număr de oameni în comparație cu imensitatea celorlalți.

A. B. — Denis de Rougemont reproșează C.I.E.L.-ului că nu are program european. Acest comitet se interesează numai de drepturile omului sau are și un proiect pentru Europa?

E. I. — Problema culturii europene n-a avut ocazia să se exprime în C.I.E.L., este pur și simplu o apărare, pas cu pas, a drepturilor omului în forma cea mai simplistă. Pentru a organiza o mișcare a unității culturii europene ar fi nevoie de o participare mult mai numeroasă de intelectuali din toate țările europene, ceea ce nu e cazul. Ne limităm să protestăm cînd

drepturile omului sînt batjocorite și protestele noastre sînt pe jumătate utile, pe sfert eficace. Recunosc că nu facem mare lucru, nu avem mijloacele necesare, ar fi nevoie de reuniuni, de simpozioane. C.I.E.L.-ul ar trebui să fie o enormă societate pentru gîndire. Societățile de gîndire sînt importante: se știe importanța pe care au avut-o în secolul al XVIII-lea, cum au pregătît revoluția. Deci, în fapt, trebuie să admitem că, în lipsa mijloacelor, nu putem face mare lucru. Fiind vorba de a-i învăța pe alții, ar fi nevoie de mult mai numeroase colovii. Dar n-avem posibilitățile materiale necesare pentru așa ceva. Avem, cînd și cînd, cîte o înfîlnire cu presa etc., dar aceasta e prea puțin; C.I.E.L.-ul nu are o acțiune continuă. Oamenii politici nu sînt interesați; cu atît mai puțin oamenii finanțelor se preocupă de apărarea drepturilor omului. În acest sens are loc acea deeuropenizare, acea americanizare tocmai din cauza acestor industriași cu o mentalitate de afaceri, o mentalitate puțin spirituală, puțin culturală, mai mult americană decît europeană. Aș prefera să se spună drepturile individului mai degrabă decît ale omului. Civilizația europeană este individualistă.

A. B. — Dar acest comitet nu atrage atenția și asupra unor probleme actuale?

E. I. — Ba da, însă se pare, eu cel puțin așa cred, că face prea puțin. Dar, cum zicea Manes Sperber, e mai bine să faci ceva, oricît de puțin, decît să nu faci nimic. Nu trebuie să sperii pentru a lupta.

A. B. — Ceea ce e interesant cînd privești lista membrilor C.I.E.L.-ului e că regăsești nume vechi „de sfînga”, maoiste, ca Philippe Sollers sau soția sa Julia Kristeva. Cum explicați acest reviriment al intelectualilor francezi de stînga și interesul lor pentru Europa?

E. I. — Este un reviriment benefic. Ei au trecut prin aceste experiențe, le-au depășit, ca Le Roy Ladurie, apărători foarte sinceri a ceea ce se cheamă drepturile omului. Ar trebui organizate succursale ale C.I.E.L.-ului în Franța, Germania, Italia, chiar în America. Lucru foarte greu din motivele pe care le-am arătat deja. Repet că, dacă nu putem înainta, dacă nu ne extindem dincolo de frontierele franceze, facem

prea puțin. Avem conștiința încărcată că nu facem ceea ce trebuie făcut. Simțăm încercuții.

A. B.: — Revenind la ideea anti-europenismului anumitor intelectuali. În esul **Cultură și politică** spuneți următoarele: „Cu cât negi cultura cu atât o îmbogățești“. Este o frază foarte interesantă prin aplicațiile ei. Credeți că anti-europenismul intelectual îmbogățește cultura europeană negînd-o, este, deci, ceva pozitiv?

E. I.: — Cînd spuneam asta mă rezumam la constatările strict literare, de istorie literară. Adică a existat clasicismul și după clasicism romantismul care nega clasicismul. Apoi realismul care a fost negat de simbolism și așa mai departe. A existat o anumită limbă literară care a fost negată de creatori, de poeții noi care au inventat o altă limbă distrugînd-o pe precedentă, dar nu doar distrugînd-o, ci îmbogățind-o. Rimbaud, care era distrugătorul tuturor formelor stabilite ale limbii și literaturii, s-a integrat acestei literaturi. Acest fenomen e valabil pentru literatură mai mult decît pentru cultură. Realismul, dadaismul au negat profund cultura, limba și, în același timp, s-au integrat în ceea ce se numește istoria literaturii și a culturii franceze. Chiar și pictorii cubiști sau nonfigurativi au sfîrșit prin a se integra. Există o lege în istoria literaturii și în istoria artei europene: cei care au dorit să le vadă-le-au îmbogățit într-un fel. Dar acest fenomen literar este valabil ori nu pentru toate formele de manifestare ale culturii? Eu cred, în ce mă privește, că istoria culturii poate foarte bine să-și canalizeze toate expresiile negative pentru a le face pozitive. O poate face, însă cultura este în pericol. Cînd spun că Europa este în pericol înțeleg că este în pericol cultura sa umanistă. Se face tot mai puțin, s-a văzut că noul roman e un impas, s-a văzut că noua pictură era în cele din urmă un impas și nu există leac. Nu există contestatari ai noului roman, ai noilor forme literare, nu există contestatari ai noilor forme plastice. Dacă nu există contestatari care să sfîrșească prin a se integra grație opoziției, atunci totul s-a terminat: moartea acestei culturi umaniste înseamnă moartea Europei.

A. B.: — Credeți, așadar, că totul se sfîrșește fiindcă nu mai există avangardă, contestări ale regulilor stabilite?

E. I.: — Da, nu mai există acest joc al poziției și opoziției. Este foarte grav să constatăți că tineretul nu are poftă de cultură. Îi interesează mai ales benzile desenate și ceva cu totul rudimentar. Am scris o piesă **Macbett**, referință și parodie la **Macbeth**. La un stand de cărți un tânăr cumpără **Macbett**, l-am întrebat de ce cumpără această carte; îmi răspunde „D-aia“. Atunci l-am întrebat dacă a citit **Macbeth** de Shakespeare. Nu, habar nu avea. Deci gestul lui nu avea nici un sens. S-a jucat **Macbett** în Australia, o țară care ar trebui să fie europeană de vreme ce originile sale sînt englezești; nu cunoșteau **Macbeth**, dar știau de **Macbett**, piesa mea, care n-are nici un sens fără modelul la care se referă. Nu mai există nici continuitate, nici poziție, nici opoziție, există doar inerție, moarte sau amenințare cu moartea. Căci cultura europeană este o suită de poziții și opoziții, o tradiție.

A. B.: — A propos de opoziție, afirmați în una dintre scrierile dumneavoastră că în Franța „opoziția dirijeză“, că există o formă de antagonism între opoziția „terroristă“ și cei care sînt la putere, care sînt aproape intimidati. Percepeți un soi de putere morală a „stîngii“ în Franța. Această concluzie nu vă amintește de rolul bisericii de altădată în fața puterii seculare? Există mereu un fel de putere care nu e „adevărată putere“ ci cea care influențează enorm oamenii. Așa se întîmplă și în Franța de astăzi?

E. I.: — Nu. Vroiam pur și simplu să spun că în Rusia, de pildă, regimul exercită cenzura, în vreme ce aici „stînga“ realizează această cenzură. Adică „intelighenția“. Dar această „stîngă“ e foarte complexă, nu se prea știe exact ce este.

A. B.: — Dar e destul de unificată. În Franța „intelighenția“ pare relativ coerentă...

E. I.: — Da, dar această inteligenție este tributară și indoctrinată. Este tributară propagandei, a fost și este, tot mai puțin, tributară maosismului și comunismului rusesc. Nu de la ea se poate spera reeuropenizarea.

A. B.: — Acum, în ultimii ani, s-au schimbat multe lucruri în Franța?

E. I.: — Da, erau prizonieri totalitarismelor venite de aiurea: din zone anti-europene. Cînd Mareșalul Tokacevski a venit la Paris, la începutul secolului, pentru prima dată, a spus că toate acestea trebuie nimicite pentru a crea ceva cu totul nou.

A. B.: — Acum nu mai există această speranță, stînga intelectuală e decepționată și apar fenomene de nouă dreaptă. Acest lucru vă neliniștește?

E. I.: — Nu, noua dreaptă nu mă neliniștește prea mult. Noua dreaptă se opune mai ales, cred eu, stîngismelor totalitare, putea fi și ea prizoniera unui vechi totalitarism, nazismul, care, după părerea mea, nu mai prezintă un pericol. Deci noua dreaptă nu este un pericol.

A. B.: — Ziceați adineauri că excludeți Rusia din Europa. Din punct de vedere tradițional, cultural, nu credeți că ar fi foarte dificil să se vorbească de Europa fără țările din Est, ba mai mult, cum ar putea supraviețui Europa fără țările din Est? Spuneți, într-un articol recent, că nu citiți cărțile disidenților fiindcă numai ceea ce trăiește încă are un anumit mesaj (**Disidență, literatură și adevăr**, Commentaire, 1980).

E. I.: — Da, adică elitele din țările estice sînt elite intelectuale, sînt într-adevăr europene. Dar există masa birocratică din cauza căreia elitele acestea sînt pe cale de dispariție, fiindcă acești oameni sînt închiși ori obligați să-și părăsească țările. În Rusia, cum spunea cîndva Spengler, noua dominantă nu e cea a rușilor albi ci cea a mongolilor. Conducătorii actuali din Rusia au trăsături mongole. Nu mai seamănă cu țării albi: sînt de-a dreptul asiatici. Amenință să fie înlocuiți în 10, 15 sau 20 de ani de oameni care au și mai puține concepții europene, adică georgieni, uzbeki sau alte populații cu alte obiceiuri, cu alte culturi, arabi etc. Există primejdia dispariției Rusiei culturale, a ceea ce a mai rămas din Rusia culturală, a puținului pe care l-a mai păstrat din vechea mentalitate europeană. Marxismul este desigur european, dar ceea ce a mai rămas din acest marxism european amenință să fie înghițit. Nu știu înspre ce formă de civilizație ori de anti-civilizație mondială ne îndreptăm, oricum sîntem prea mici ca să ne apărăm. Chiar și în Franța, cînd pomenești de drepturile omului, lumea surîde, fiindcă a devenit un clișeu, fiindcă nu mai reprezintă mare lucru.

A. B.: — Ascultîndu-vă ori citîndu-vă se creează impresia că sînteți extrem de pesimist în ceea ce privește lumea actuală și chiar viitorul.

E. I.: — Da, sînt foarte pesimist și mă gîndesc la ce zicea Spengler: „Intrăm într-o eră cezariană, o eră de civilizație nu de cultură“, deci oamenii culturali se schimbă la față și devin oameni ai civilizației; și sfîrșitul culturii, apariția cazarismelor, înseamnă tot ce poate fi mai anti-european. Cred că într-acele mergem. Acesta va fi, probabil, sfîrșitul culturii umaniste, dacă nu cumva umanismul se va putea integra unei forme oarecare de imperialism. Tot ceea ce a vrut omul să facă s-a întors împotriva lui. Știm cu toții că Revoluția franceză dorea să instaureze libertatea, egalitatea, fraternitatea: a instaurat exploatarea omului de către om. Revoluțiile au luptat contra acestei exploatare a omului de către om în alte țări, fiindcă această exploatare era una în Franța sau în Anglia industrializată și alta în Rusia; doar toate acțiunile oamenilor care doreau să introducă dreptatea, au introdus pedeapsa; doreau libertatea sau pretindeau că o doresc, și au organizat masacre și genocide. De cîțva timp, cam de un secol, am impresia că tot ce fac oamenii se întoarce împotriva lor și că istoria nu e altceva decît o suită de acte ratate. Totuși aș putea să spun că cine gîndește Europa, gîndește, într-un anumit fel, spiritualitate. Mulți intelectuali europeni gîndeau că științele și filosofiiile Extremului Orient ar putea să-i ajute și să le ofere anume relații și anume direcții spirituale, fiindcă în cele din urmă, ca să vă spun adevărul, nu tîn atît ca Europa să continue în măsura în care mai există valorile spirituale din care europenii s-au adăpat. Aceste valori spirituale sînt cele din Extremul Orient, din China, India, Japonia. Numai că aceste valori nu mai există fiindcă ele au fost deturnate chiar de noi; am colonizat China, deși ea nu mai e dependentă de Europa, impunîndu-i gîndirea marxistă și industrializarea. De aici se vede că Europa și-a pierdut definitiv izvoarele, care, deși transformate de noi, proveneau totuși din Extremul Orient. Ea a secătuit aceste izvoare și țările Extremului Orient și cele ale Orientului au luat ceea ce aveau mai rău; acum Rusia, China etc. amenință să ne impună propriile noastre valori deformate.

A. B.: — Pentru a încheia, am o întrebare la nivelul absurdului care în aparență nu are nimic a face cu ce-am discutat pînă aici; am fost frapată de faptul că în piesele dumneavoastră eroii se numesc, aproape întotdeauna, Berenger. De ce?

E. I.: — Se numesc astfel fiindcă era un nume foarte răspîndit în secolul al XIX-lea, așa că l-am ales așa cum aș fi zis Durant, adică omul oarecare.

A. B.: — N-a existat un domn Berenger, figură istorică?

E. I.: — Nu, era un cîntăreț...

In românește de
Irina Petras

george

almosnino

niciodată
nu am știut

serile acestea lungi cînd nimic
nu se întîmplă
sub tăcutul plafon sub fixitatea
la fel de tăcută a orizontului
serile acestea senzoriale închise
și triste de parcă stau
într-o cutie una din acele mari cutii
de carton din camera mea
serile acestea statice triviale
monotone și dezolante
niciodată nu am știut de unde apar
de unde pot veni
serile acestea înșelătoare niciodată
deslușite aproape eterne

vuietul vîntului
și pașii pierduți

și încet mă las dus spre colinele albe
chiar în clipa în care trec pragul
casi
cu pasul omului prea sigur de sine

fructe vom avea anul acesta
pe masă
le aduce doar vuietul vîntului
și pașii pierduți

fete frumoase vom avea în jurul
casi
cu buze cărnoase și ochi mari
în această toamnă prudentă

frunze mici vor trece de-a dura
printre picioarele noastre
umbre rămase din vara trecută

cu pasul omului prea sigur de sine
chiar în clipa în care trec pragul
casi
încet mă las dus spre colinele albe

condescendența

tristețea dimineții
ii zărește din paș obrazil lipit
de fereastră
și eu trebuie să mă duc s-o întîmpin
să-i fac o temenea și să fiu
mai trist ca tristețea

ecoul vechilor
serate

sub memorie miros de ferigă
reproșuri tîrzii ale unor țitere
sparte
mama mea tînără avea o mașină
de toacă
eu pași de dans se apropia ceata
de groapa grădinii
prin somn rideam el era mai mare
decît mine
toți erau mai mari mincam agrise
ura încreștită
pe cerul gurii și mai departe
oculurile acelea dezorientate
circumvoluțiile
unui creier care se străduia
să petreacă

nici apele

neștiind anul
în care se află
se lasă în voia orelor
ascultă răpăiala ploii
se trezește în mijloc de noapte
deși nimic în juru-i
nici nerușimarea
nu se mai întîmplă
nici apele nu mai urcă

geometriile
întunericului

într-un fel jalnic compromișător
se făcuse de ris
ea care știe
atît de bine să se prefacă
mută de admirație cînd ceilalți
abia învață să silabisească
(răsturnase gavra cu flori
și apa desena
o intrare a nopții
în mijlocul mesei atît de rotunde).

ispititoarele
drumuri

ei își urise numele
recunoscătoare și vinovată
în timp ce urca vechea scară
spre ascunzătoarea de la picteul
lui unde

știa
va auzi acciași șobolani rozînd
din secundă-n secundă

Luceafărul

9

BATALIOANELE INVIZIBILE

Cînd se trezi din amorteală, Paharnicu încercă să se uite la ceas. Dar, în locul lui, nu mai găsi decît un lăptos scurt și ruginit, rămas acolo din întâmplare. Obiectul acela atât de necesar îi fusese smuls de Patriciu în momentul cînd îi oferise — ceea ce el numea — „misiunea de onoare”. Paharnicu era totuși mulțumit că n-o luase razna și încă mai știa să descifreze timpul, ajutat de umbra ce se abatea înspre pămînt și de mișcarea astrelor. Oamenii ca ei, aleși să întrețină zgomotele la hotarele depresiunii, trebuiau să știe cînd să le stîrnească, fie și lipsiți de prețiosul obiect ce măsura timpul. Detunăturile tunurilor veneau la anumite momente, în special ziua, și numai în rare cazuri noaptea, știut fiind de toți care luptaseră în războaie, că bătațiile crincene se dau îndeosebi pe lumină. Și pe urmă, Paharnicu cunoștea prea bine firea oamenilor din depresiune și intuiuse destule schimbări petrecute acolo de cînd frielele puterii se aflau în miinile lui Patriciu. Ei erau tot mai temători, închiși la fire, răbdători, așteptînd un dar dumnezeiesc, ce întirzia să se arate. Auzise întîmplător de citeva răzmerițe, la început însă, fiindcă după aceea Patriciu tăia toate legăturile trainice dintre depresiune și străjeri, trimițînd muniții și alimente numai prin anumiți mesageri, devotați doar lui. Aceștia vorbeau tot mai puțin, repetînd mecanic ordinele de zi, cam aceleași de fiecare dată. Străjerii erau îndemnați să fie tot mai vigilenți și să nu înceteze bubuiturile.

Nicăieri nu sufla vîntul mai năpraznic decît pe acea colină. Nicăieri pădurea nu era mai pustie și mai sălbatică decît în apropierea pichetului lor. Sălbatică, fiindcă nemaicălcînd picior de om și animal prin ea, marăcișurile, curpenale, lăstarii și vegetația crescuseră în voie, formînd un zid greu de trecut. Pustie, fiindcă roputul obuzelor alungase păsărețel, fiarele și oricare viețuitoare ce s-ar fi putut aciuia pe acolo. Viața era prezentă în raza pichetului lor doar prin lătratul cîinilor, purtați de zgardă de străjeri surzi, care hămăiau chiar și la trecerea cocorilor, la mari înălțimi. Surzii încercau continuu armele, dîndu-le de înțelese celor de la pichet că-s gata să-i lichideze dacă nu-și fac datoria sau dacă își vor părăsi postul. Paharnicu și Nicodim puteau avea aceeași soartă cu oamenii care nu se mai încrezuseră în vorbele lui Patriciu și veniseră pînă aici să vadă cu ochii lor vrăjmașii aflați dincolo de pădure: moartea. Stăpînul anunța mereu batalioanele masate la intrarea în depresiune, războinicii cruzi, un arsenal de luptă, sofisticat, și cerea tuturor unire și supunere, pentru a nu fi nimiciți cu toții. Puțini știau însă adevărul acestor manevre și Paharnicu era unul din aceia, dacă nu cumva singurul.

Nicodim, ajutorul lui, un ins mult mai tînăr, credea însă în Patriciu, coborînd fără să știe, prin ridicola lui mindrie de a-și apăra, „neamul și glia” sub surzii care nu se deosebeau de cîini. Cu puțină carte dar cu o nestăvilă poftă de a se jertfi pentru ai săi, băiatul nu se împotriva niciodată ordinelor primite de la superiori. Cînd era de caraulă se încorda ca fiara, pregătita să se repeadă asupra prăzii, își strîngea abdomenul, trăgea de manete și cînd obuzele suierau în aer, dănuia de fericirea că a pus dușmanii pe fugă.

Lui Paharnicu îi era milă de el și i-ar fi deschis ochii, dar de fiecare dată îl oprea ceva. În primul rînd, jurămintul făcut în fața lui Patriciu, apoi teama, lașitatea de care-l era uneori rușine, alăturare greșelii de a fi căzut în cursa unul om sîret. Tocmai el, Paharnicu, avusese cel dintîi ideea să-l propună căpetenie pe Patriciu, atunci, în vremea războiului real. Meritase, într-un fel. Cînd toți erau în derută, Patriciu se dovedise a fi omul cu mintea cea mai ageră. Le vorbise semenilor de inutilitatea jertfelor, de forțele rivale care acționau peste voința lor, numai din dorința de a-și spori imperiile, de păstrarea intactă a ființei. Ținuturile lor deveniseră un teatru de luptă numai din întâmplare și tocmai întîmplarea trebuia ocolită acum. Știau cu toții ce se petrece în jurul lor, dar nimeni n-avea curajul să-și ridice glasul sau să întreprindă ceva în secret pentru a-și salva neamul și pămîntul. Propunerea lui Patriciu o găsiseră binevenită și trecuseră apoi la muncă. Aveau să are toate drumurile și cărările ce se îndreptau spre depresiune, aveau să planteze arbori pe locurile virane, astfel că nici războinicii în retragere, nici acei în asalt nu ghiciseră sîretlicul lui Patriciu, ocolînd depresiunea. Ce daruri i s-au mai oferit atunci lui Patriciu, ce slăvit a mai fost, ca un zeu, fiindcă ideea lui, părea inspirată de Dumnezeu! Numai că, după ce a încheiat planul izolării și viața a reintrat în normal, căpetenia a simțit că izolarea supușilor îi putea folosi în continuare. Îndată ce s-a încheiat războiul i-a oferit

lui Paharnicu, sfetnicul lui cel mai devotat în acea vreme, postul de la pichet. Supușii trebuiau amenințați mereu, pentru a nu avea chef de revolte în spațiul depresiunii.

Junghiuri îl încercau din cap în picioare pe Paharnicu. Dormea tot mai puțin și se zvîrcolea tot mai mult. Simțea că se usucă pe picioare, dar nu se îndura să spună adevărul cuiva. N-avea ceas să adune orele, zilele, lunile, anii, nu ținuse socoteala lor pe un răboj, însă nu-l fusese deloc greu să bătuiască scurgerea unui deceniu. Aștepta să vină ziua aceea în care să-i fie anunțată încheierea misiunii, dar ea întîrzia, mai mult, veștile apărute din depresiune, purtate de surugii dubioși, erau tot mai alarmante. De la o vreme aveau de-a face cu bătrîni sclerozați, atinși de boli incurabile, cu care nu puteau schimba o vorbă. De altfel, nolle regulamente interziceau străjerilor să-i tragă de limbă pe mesageri ori să le depună vreo plîngere: mai presus de orice era apărarea liniștii în depresiune și pentru aceasta trebuia să-ți sacrifici viața. Pedepsele se anunțau a fi necruțătoare. Paharnicu mai știa că nu-ți poți încredința sufletul oricui și că acești surugii, puși în slujba lui Patriciu, te puteau vinde ușor. Miza pe timp, pe o revoltă a altora, din care putea și el să profite, aștepta o clipă prielnică, se amăgea chiar că nu va rămîne aici o veșnicie. Uimirea lui spori însă atunci cînd Patriciu schimbă surugii. Hăturile cailor erau trase de copii. Ca și în vremea bătrînilor, nu apăreau aceiași de două ori. Îl fulgera atunci o idee: toți mesagerii care vin la ei sînt, la întoarcere în depresiune, sacrificați, ca nu cumva tocmai ei să dea în vileag viclesugul lui Patriciu. Probabil stăpînul se temea că printru bolnavi se putea insinua și un om teafăr, capabil să afle adevărul războiului continuu.

În ciuda interdicțiilor, Paharnicu se apropie într-una din zile de un copil și-i vorbi. Cuvintele lui simple îl tulburară atât de mult, încît mesagerul începu să tremure ca luat de friguri și-și bulbucă ochii și se apără cu miinile, lovînd cu picioarele, mușcîndu-și limba. Numai licoarea din sticla pe care și-o dusese la gură îl potoli.

Nu atât convulsiiile copilului cît mai ales culoarea acelei băuturi l-a făcut pe Paharnicu să renunțe la conversație. Recunoscu licoarea din care înghițise și el cîndva, o licoare miraculoasă, făcută din sucuri de mac, cîneapă — și alte semințe ale căror nume erau păstrate în secret de Patriciu — care te făcea vremelnice să crezi că ești omul cel mai fericit de pe pămînt.

La hotare cîinii lătrau tot mai răgușiți, din cînd în cînd surzii îi acompaniau cu detunături de arme, grăbiți și ei să întrețină zgomotele ori, poate, să sancționeze fugarii care nu aveau altă ieșire. Cînd nu izbuteau cu armele, dădeau drumul la cîini. Hămăielile lor, unorii atât de puternice și de repetate, erau dovezi sigure că fugarii se înnulșiseră. Nimic însă nu-i trezea vreo bănuială lui Nicodim, băiatul acela inocent cu somn profund și cu neclintită credință în șefi.

Cînd totuși ajungea și el la unele bănuieli, intra în rol Paharnicu și-i adormea atenția cu povești de tot felul. În restul timpului, nu-l neliniștea ceva, fiindcă erau supusenii întruchipată, datoria perfectă, slujitor nu numai al lui Patriciu, ci și al lui Paharnicu, căci el îl crescuse de mic, de atunci cînd își pierduse părinții. Cît despre Patriciu, îl diviniza, căci el te era salvatorul și-și coborise pînă la el mărînimosul gînd, numîndu-l străjer de onoare într-un loc atât de fierbinte. N-avea de unde să știe că Patriciu urcase în tron grație temerilor, credulității și lașității lor, devenind apol, în timp, omul care ținea sub control toată depresiunea ba chiar și relațiile dintre oameni, pentru a nu-i fi amenințată puterea. Pînă și Paharnicu, devotat cîndva, se îngrozea acum de calea pe care o apucase tiranul. Uitîndu-se la chipul și la mișcările noului mesager, descoperea efectul licorii asupra copiilor din depresiune. Gîndul îl purta și la alte situații. Izolați, oamenii și-au pierdut cum-pătul și orientarea, se dedau la tot felul de indeletniciri, incesturile sînt în floare, neprimenit, sîngele se revoltă. În depresiune, boala lui bintuia ca și alte boli ce-aveau să-i macine treptat pe semenii lui, așa cum arătau acum pînă și copiii.

Îl chinuiau într-atît întrebările încit pînă și Nicodim, absent la toate frămîntările lui altădată, intra la gînduri. Paharnicu era hotărît să încheie cumva cu lașitatea în care zăcuse atîția ani și să-și recapete demnitatea de odinioară, măcar pentru citeva minute, dar înțelegea că era prea tîrziu sau poate încă prea devreme să-i dea o lovitură lui Patriciu. Se mai temea însă și de Nicodim. Fiind prea supus și răbdător, nu era pregătît să sesizeze la timp schimbarea atitudinii șefului față de șeful suprem? Bănuia că Patriciu nu se mai dă în lături de la nimic acum pentru a ține sub control nu doar depresiunea ci și oamenii care le întrețineau acestora teama. Izolat destul ani la hotar, Paharnicu nu mai știa de fapt nici el care-i calea cea mai bună de a ieși din impas, fiindcă legăturile lui cu oamenii din depresiune fuseseră tăiate, iar pe noii mesageri n-avea cum să-l citească. Un om ca Patriciu e capabil ca într-o zi să-l sacrifice pînă și pe acela care-l păstrează încă secretul, cum se afla el acum, și amîna pentru altă dată intrarea în depresiune, deși bănuia că nu-l va fi ușor, de vreme ce pichetul lor era pîndit de surzi, cu armele pregătite, care abia așteptau să-l culce la pămînt sau să-l dea spre judecată căpeteniei lor. Făcea tot felul de planuri, se agăța de orice amănunt, se gîndea că va scăpa de păcate numai atunci cînd va scăpa depresiunea de un despot cînd cîinii hămăiau de-ți asurzau urechile. După numai citeva minute, potăile scinceau prietenos și slugarnic, de parcă și lor li se administrase licoarea aceea blestemată. Paharnicu își inchipuia că Patriciu a renunțat la serviciile copiilor și-i folosește acum chiar pe surzi, singurii supuși în care mai putea avea încredere. Dezamăgit de starea în care trebuia să se afle depresiunea și apăsător de propria sa lașitate, se gîndea să-și pună capăt zilelor, nu înainte însă de a cheltui toată muniția. Detunăturile se înălțau peste păduri, văi și munți ca un preludiu al apocalipsei. Văzduhul tremura bezmetic, pămîntul troznează sub obuze în timp ce de pe capra unei trăsuri trăgea de hățuri un mesager care-l deruta încă o dată pe Paharnicu. Nu era nici bătrîn și nici tînăr, nici bărbat și nici femeie, nici om dar nici animal, ci doar o arătare greu de descris, un fel de ghemotoc de carne, cu ochii de sticlă, cu capul peticit, fără păr, cu gura strîmbă, cu brațele și picioarele schiloade. Ajunsă în apropierea lui Paharnicu, scoase citeva scincețe și sări de pe capra trăsului. În contactul cu pămîntul se dădu de-a rostogolul și privirea lui se îndreptă spre tunuri. În mers căpăta forma unui obuz și, încercînd să vorbească, descătușă o voce metalică, care se schimbă apoi într-un glas tînguitor.

Uitit de această întîmplare, Paharnicu nu mai avea nici o îndoială că glasul acela era al lui Patriciu.

Teama care-l amenințase atîția ani dispărea asemenea sufletului tiranului. Nu mai hămăia nici un cîine, doar împușcături răzlete ale unor surzi care nu știau încă ce se întîmplase mai tulburau pacea pădurii.

Bănuind ce se petrecuse, Nicodim știa că misiunea lor se încheiase și aruncă un chiot de bucurie, după care alergă în calea lui Paharnicu și-l strînse în brațe ca pe un învingător. De-a dreptul năucit, acesta se retrase și urmări pădurea din apropiere, parcă mai înaltă și mai sălbatică, cerul, și din gura sa aproape înlestată se eliberă un oftat adînc. Nicodim reuși să-l ridice în brațe și-apoi îl țirî înspre locul unde mai credea că zac rămășițele dușmanilor. Acolo avea să descopere numai gropi adînci, pietre sfărîmate, crăpături în care te puteai adînci pînă la git. Urmărind pămîntul burdușit de obuzele lor, băiatul înțelegea abia acum adevărul rol pe care-l jucaseră. Se uită întrebător către Paharnicu, așteptînd și de la acesta o confirmare, dar chiar în acea clipă fostul lui șef se aruncă în prăpastia ce se afla chiar în apropierea lor. Gestul șefului său îl făcu să scoată un urlat de durere și-n clipa următoare alergă, pe un alt versant, înspre adîncitura pămîntului.

— Doamne, dar ce v-a apucat tocmai acum cînd sîntem liberi! scînci Nicodim, găsindu-l în viață.

Paharnicu gemea adînc și numai ochii îi mai luceau în orbite, ca două obuze mici și izolate într-un trup zdrobit. Deși simțea că se află în ultimele momente ale vieții sale, nici acum nu se hotărî să lase o mărturie băiatului. Povestea batalioanelor de la hotarul depresiunii trebuia să dispară pentru a nu mai infierbînta, și cu alte ocazii, mințile celor dispuși să-și supună semenii.

— Hai, spuneți ceva, dați-mi un semn că mă înțelegeți, nu putem rămîne aici ca într-un pichet pîndit de surzi, trebuie să ieșim la suprafață, vă voi ajuta eu să ieșim!

Privirea rătăcită a lui Paharnicu semnaliza că omul ăsta nu mai năzuia la nimic. Ceva mai tîrziu, făcînd un efort greu, reuși să glăsuiească:

— Du-te, ești destul de tînăr și-ți poți croi o altă viață.

— Oricît ați fi de zdrobit, e o datorie omenescă să vă ajut pînă la capătul zilelor.

Cuvintele băiatului îl mîhniră și mai mult pe Paharnicu. Strînse din dinți și lacrimile, gata să iasă în albul ochiului, fură păstrate înăuntru, cu un efort supra-omenesc.

— Trebuie să ne întoarcem în depresiune și să anunțăm oamenii noștri că războiul a luat sfîrșit. Dușmanii au fugit...

— Oare! exclamă în șoaptă Paharnicu. — Nu mai trage nimeni, nu se mai vede nici un picior de vrăjmaș. Prindeți-vă de gitul meu, s-a lăsat umbra, trebuie să ajungem pe lumină în depresiune. Vom fi primiți ca niște eroi.

Paharnicu schiță un gest simplu și Nicodim înțelese că șeful său nu renunța la hotărîrea de a rămîne aici, în locul bătătorit și adîncit de obuze. Apoi îi făcu semn să se apropie și să-și plece urechea la gura lui.

— Hirbul meu e greu de purtat și, oricum, nefolositor. Du-te singur, du-te unde simți că ești chemat, dar lasă-mă pe mine aici, e ultima dorință care ți-o cer. Sînt un...

Nici în ultimul moment nu spunea adevărul despre războiul continuu. Nu pentru că s-ar fi temut de o judecată aspră — și-o pronunțase deja, aruncîndu-se în prăpastie — ci numai pentru binele lui Nicodim. Băiatul acesta, atît de supus și credincios, nu trebuia să știe că fusese atras într-o mincună, că slujise un ticălos, irosindu-și cei mai frumoși ani ai vieții sale în apropierea tunurilor.

Supunîndu-se cu sfințenie ca de fiecare dată, Nicodim începu să escaladeze peretele prăpastiei agale, întorcînd din cînd în cînd privirea spre Paharnicu, în speranța că omul, care-l ținuse în preajmă și-i dăduse destule povești bune, va renunța la hotărîrea sa. Nu se întîmplă însă așa. În timp ce peste prăpastie sporea umbra, ochii lui Paharnicu se împăienjneau treptat iar mersul băiatului se confunda tot mai mult cu o torță ce spinteca noaptea, pentru prima oară, după atîția ani, pasnică și promițătoare.

JAN GERRITS VAN BRONCKHORST : „Curtezana”

daniel bănulescu

Decameronul

I.
Pe masă în picioare miinile fluturând elegant și cîntînd
„Hai Rapid — Rapid“
Cu ghearele și cu dinții prin aleasa mulțime și iară :
„Unde ești porumbița mea (la-la)
Unde ești dragostea mea (la-la-la)
De la ora trei te aștept.“

Se vor fi arătat marii martiri ai momentului
Stînd vii în carnea lor ca în niște canapele grăsuțe
Și cîntînd : „Viața noastră simpatică“

Se vor fi oprit muzicile se va fi spart gașca
Noi vom fi ajuns la capătul suferințelor noastre
filozofesti
Noi vom fi demarat hotărîtor spre dormitoare
Fiecare lingă două picioare fierbinți interminabile
Care se unesc (atîta știm)
Cum două principate dunărene.

II.
Nimic din ceea ce gîndești nu ar fuma țigări atît
de proaste
Nu ar sta ca într-o pijama toată viața
Lăsîndu-se dus pe vasele de singe
De la bucătărie la baie de la masa de scris la fereastră.

Vai sârmanul teatru absurd cum a plîns după tine
toată noaptea
Iubita mea de la trel cum am privit noaptea întreaș
teava de la calorifer
Gîndind că ai lăsat unul din lungile tale picioare
Să lungeze din pat și să ajungă în camera mea
Crezînd că poate astfel o să-mi facă plăcere.

Două ore mai sînt și cu mîtra cerului instelat
deasupra noastră
Vom porni după fete
Patru zile ar mai fi și pîntecele voastre eroice
Se vor fugări ca niște șobolani peste străzi
Un singur an ar putea să mai treacă
Și un singur bombeu minunat ar putea să ne răpească
pe toți
Din mijlocul nostru.

Dar poate odată vei veni o vei veni iubita mea
Tu în căldura cea mare
Și-ți voi smulge cu poftă de pe buze capacul de bere.

III.
Pînă și lacrimile care-ți curg pe obraji
În nemișcarea din jur te înalță dintre obiecte

Pînă și sufletul ei însoțit de doi ingeri
Și-ar vâdi ridicîndu-se așa de la noi
Șoldurile cele promise

Cum în toiul petrecerilor la ora cînd toți fumează ca
să-și acopere fuga
Apare mitocanul perversul
Și-ți bagă în coaste povestea cu vecina liberă de alături
Și încet — încet (la-la)
Lucrurile pentru care merita să luptăm (la-la-la)
Au dat ele inșele lupta
În paturi din ce în ce mai moi
Cu dușmani din ce în ce mai ai noștri.

IV.
Fiindcă stătusem liniștit și nu mă mișcasem
Și fiindcă alături de mine stătuse liniștită și nu
se mișcase
Fiindcă în privința ei puteam să stau liniștit
N-o să se miște și nici n-o să-mi facă vreun rău

Și fiindcă în ziua aceea mă agitasem complet inutil
Iar ciinii crescuseră lumea iar lumea tulburase
cu picioarele ferestrele mele
Și fiindcă pe nimic nu puteai aprinde ceva din fosforul
vreunui steag
Ea n-o să se miște și nici n-o să-mi facă vreun rău

Fiindcă în timpul acela nici pentru viețile lor
Nici cîntecele de la popi și nici cărțile bune
În aerul care căpăta apucături de clădire
N-o să se miște și nici n-o să-mi facă vreun rău

Și fiindcă aș fi putut vomita liniștit pentru fiecare
din ei
Mult mai frumos decît ar fi putut ei să-și crească copiii
Și fiindcă stăteam aplecat răsucit și întins
Ea n-o să se miște și nici n-o să-mi facă vreun rău

V.
Dacă innebunești într-un chip plăcut
Dacă renunți la chipul tău plăcut și innebunești
Dacă lingă tine pe bancă se așează ingerul
Se oprește din tremurat și începe să plîngă :
— Domnule am avut și eu o aventură de dragoste
Am coborît și eu în frunzișul copacului din față
Împreună cu cîțiva amici am cîntat și eu muzică
ingerească
Pînă ce într-o noapte (azi-noapte) am văzut-o pe EA
Însoțită de proști

● Între congeneri, Daniel Bănulescu trece drept un radical, preocupat, fie în textele poetice fie în cele prozastice, de restituirea funcției originare a imnarului, anume aceea de descifrare a realului, de luminare a părții nu doar ascunse a acestuia ci și, adesea, greu de înțeles. De formație nefilologică, inginerescă, precum mulți din nouăzeciști, tînărul poet (și prozator), „crescut“ și el, iarăși ca mulți din cei pe care i-am prezentat și îi vom prezenta în această pagină, în climatul cînaclului „Universitas“ al lui Mircea Martin, pare să fie atras în chip special de posibilitățile „combinate“ ale cuvîntului, nu atît în sensul producerii de imagini, cît în sensul instituirii unui climat lexical care să implice atitudinea lirică iar nu să o explice. De aici impresia de radicalitate etică și estetică, pe care o lasă poemele lui. Cu atît mai frapantă cu cît, la prima vedere Daniel Bănulescu face figură de timid.

Laurențiu Ulici

— Domnule imi mai spuse dînsul nu aveți cumva
vreo cunoștință
Căreia am putea să-l dăm telefon și să-i vorbim
într-un chip ciudat
Căreia am putea să-i spunem de pildă : „Am avut
un carnețel cu scoarțele vișinii
Dar nu-mi pasă“ și care să înțeleagă exact
Miine alergînd către slujbă și străluminată deodată
Că am avut un carnețel cu scoarțele vișinii
Și că am mai văzut-o pe EA într-o noapte (azi-noapte)
Însoțită de proști

VI.
Iar în ziua a șasea stîrnitu-s-a un vînt bun de la aripile
Celui Preasfînt
Care umflă pielea ei cu forme dulci de femeie
Iar părțile trupului ei stîinse laolaltă
Ca o haită de ciini lucioși tînuți împreună în lese
cu o singură mină

Și atunci părțile trupului ei cum sta aplecată
deasupra gîzelor ierbil
Se arătară gîzelor ierbii ca niște ceruri preasfînte

VII.
Făceam dragoste ca niște desperați și ne țineam
mult timp de aceste obiceiuri frumoase
Pînă cînd femeile explodau în brațele noastre apărea
ingerul predicator și dulce glas înălța :
— Domnilor și cu un deget ne arăta obrazul
ridicați-vă dar
Duceți-vă la o crîsmă mai acătării așteptați acolo
căci veți primi semn

Sfintele nopți flendurite timp convenit spre dimineață
Cînd marile hoteluri din București sînt închise
cînd nu servește alcool sau cînd ninge
Fiecare îngrijea lingă dînsul o armă era simplu
de chemat era lesne de tras
Maimuțăream ziarele comentam totul tăiam în felii
mici o cafea

Fiecare ascundea sub tunică o carte iar cînd vîntul
bătea către unul din noi răsfoind filele cărții
Ne uitam la prietenul nostru cum el singur devenea
o lungă listă de domni și de doamne
Despre care auziserăm și care ne însoțeau bucuroși
Încălecam dădeam cite un telefon discutam

VIII.
O femeie care ar putea fi foarte bine o enormă celulă
sexuală
(ce gîndea craniul meu despre tine dus de sfoară)

Mărturisesc
Picioarele ei în acea clipă mă orbeau
Raze ale sexului ei ce erau
Bine strălucitoare și dătătoare de sete
Hartă turistică după care urcam pe perete

În tine coexistă două idei
Sinii tăi sinii tăi

IX.
Oricum chiar și strălucitele cazne din beciurile
Peste care acum s-au așezat murăturile ochiul
de vițel masa orchestrei
Povestea cu insul acela ciudat care tira după el o
enormă insectă
Cu dragoste și absurdă credință cîntîndu-i : „Eu sînt
mie tu fă-mă mare
Eu sînt slab tu fă-mă tare“ anunțul scurt răpăitul
de tobe golul din stomac
„Așa coboară seara în restaurantul nostru — cu
respect“
Discursul de astăzi versetul de miine „și flotele mărețe
și-armatele făloase“
Toate țînute în penseta picioarelor ei examinate
cu grijă sau trase pe dreapta

„Printesă“ am spus

„Femeia din pat părea limba de ciine pofțicioasă
a bărbatului“ și-am spus
După ce am ajuns acasă

Și am pregătit împreună senzualii cartofi prăjiți
Iar noaptea punîndu-mi eu urechea pe pîntecul tău
Am auzit cum mîncarea îndrăgostită
Lovește încet-încet cu piciorușele
„Printesă“ am spus
Și înălțînd glasul am plîns cu amar

Ziar

Fumez și transpir mă-nfurii și ascult
Realizînd micul meu schimb abrupt cu natura
Stau într-un colț sugestiv al autoservirii blocului turn
Și aștept să trec strada
Cîțiva bărbați ocupați și cîteva trecătoare frumoase
Stau în jurul meu așteptînd să trec strada

Dar poate n-o trec
Iar mărul din care mușcam rămîne cu mine
Semințele lui plutînd prin văzduh
Par ochii mijîți de sălbăticiuni așteptînd și ei să trec
strada

Dar strada e bună
Arătîndu-mi ea singură locul pe unde să trec
Îmi arată și locul pînă unde aș putea să mă țîn în afară
Aleg un ziar il mototolesc și-l arunc
Nu scrie într-insul nimic și rămîn nemișcat în acel
loc toată noaptea

Toată noaptea rămîn nemișcat în acel loc
Ca o literă nemișcată dintr-un ziar în care
nu se întîmplă nimic

Dacă m-aș clintî doar puțin
Ce știre magnifică ar ieși
Pentru cei care așteaptă din partea mea să trec strada

Laura

Tu ești / părul tău este / în tine am încredere
În tine am încredere cînd adormi
Și vorbești
Și observ pe fața ta liniștită cum apare mai întîi
un rid. Apoi altele.

De parcă alături de mine un duh și-ar cuprinde fața
în pumn și ar stringe

Și atunci prind încredere și atunci nu te mai trezese
Nu mai alung duhul din preajma ta ca pe o muscă
Nu mai vîd
În sinii tăi două palme de jeg de care într-o zi
Dumnezeu te va sterge

Nu mai simt în crăcanul picoarelor tale ceanul
de mămăligă al luminii
Sub care stau și citesc

Îmi ești necesară nu mai cred că ai putea adormi
lingă altul
Cu aceleași gesturi cu care omul pe parcursul lungii
sale vieți
Se șterge la fund prin mai multe încăperi și-n mai
multe situații

Nu mai sper să te trezești niciodată și să-mi spui :
„Daniel
Am adormit și am visat pe Dumnezeu ca pe un
aragaz uîtat deschis
Ce-și trimitea pretutîndeni gazele ca pe niște dhuri
Noi stăteam într-un pat și ne frecam trupurile
Noi stăteam într-un pat și ne frecam truourile
Pentru a putea provoca o scînteie și a putea înțelege.“

Antim Parara

Toți acei omoritori de muște pe geamuri
Toți acei îndurerați
Și mesele de la care cîntau
Prinși de glasul lor care se înalță și cobora ca o plută

„Antim-Parara“ al degetelor
Care se ridicau și se afundau în mîncare
„Antim-Parara“ al glasurilor
Care se înalțau și coborau ca o plută

Și se putea vedea stînd trist sosul de la colțul
buzelor lor
Iar fata despre care cîntau nu venea
Se ținea tare

Nu era cumva o prostie să stai și să fumezi
În fața unui asemenea tablou
Pe care știai că nu vei reuși să-l găurești cu țigara
Nu era cumva o minciună și nu simțeau o sfirșeală
Să aștepi și să fumezi în fața unui asemenea tablou
Pe care știai că nu vei reuși să-l găurești cu țigara

„Antim-Parara“ al buzelor
Care lăsau și sărutau niște pahare
„Antim-Parara“ al glasurilor
Care se înalțau și coborau ca o plută

Agencia Rador

Atîta timp am așteptat de la tine
Să vii și să porți și tu măcar o bluză ca lumea
Un tricou sau o fustă de care profitînd
Am putea ieși în oraș

Sau să nu ieșim în oraș și să rămînem
Cît putem fi noi mai sarcastici acasă
Să-mi ții loc de radio de televizor și de presă
Să însemni pentru mine măcar cît însemna
pentru Eminescu agenția Rador

Sau să nu însemni pentru mine nici măcar cît agenția
Rador
Să mă anunți doar cînd ia foc cite ceva important
Să fii singurul poet de la noi care-și scoate propria
lui revistă

Acasă într-un astfel de moment de sub duș
Sau să nu te scot nici măcar de sub duș
Să te las să mucești și să curgă toate știrile acelea
interesante pe tine
Să renunț și să vin alături de tine
Și să stăm împreună o jumătate de oră sub puternicul
flux informațional.

Un istoric al literaturii române vechi: Alexe Procopovici

În șirul sintezelor de istorie a literaturii române vechi, readuse în ultima vreme în atenția opiniei științifice românești, se cuvine — credem — să-și aște un loc și cartea pe care Alexe Procopovici o publica, în 1922, la Cernăuți — **Introducere în studiul literaturii vechi**. Procopovici avea atunci 38 de ani (se născuse la 14 martie 1884), era profesor la Universitatea din Cernăuți (unde îi urmăse, din 1919, lui Sextil Pușcariu la Catedra de limba și literatura română), dispunea de o însemnată experiență didactică (începuse să lucreze în învățământ din 1906, după absolvirea facultății) și deșinea, din 1919, titlul de membru corespondent al Academiei Române. Alegerea sa între cei ce candidau la o titularizare academică (produsă la propunerea lui Sextil Pușcariu, mentorul care va proteja consecvent cariera discipolului) a stîrnit destule reacții. Între acestea, cea a lui Eugen Lovinescu, materializată într-un pamflet scripitor, intitulat **Omul care n-a scris nimic** (vezi în *Critice*, vol. II, București, 1921, p. 87-94), va fi în bună măsură responsabilă pentru „receptarea” în posteritate a activității științifice a profesorului bucovinean. Iritarea lui Lovinescu nu era lipsită de teme. Lista de lucrări a lui Procopovici (care își trecuse doctoratul în litere în chiar ziua primirii în Academie) nu conținea în acel moment prea multe titluri (un studiu consacrat „nazalizării și rotacismului”, câteva articole și recenzii, o fundamentală ediție a *Cazaniei a II-a* a lui Coresi, realizată — în 1914 — împreună cu Pușcariu, colaborări la alcătuirea *Dicționarului limbii române*), dar propunerea făcută de Pușcariu (supărat, Ovid Densusianu, sprijinitor al lui I.-A. Candrea, părăsește sala de ședințe) trebuie considerată cu deosebire în lumina argumentelor cu care începea prezentarea (citită membrilor Secțiunii literare de Ioan Bianu): „Academia Română a voit să se afirme chiar de la înființare ca cea mai înaltă instituție culturală a românismului întreg, chemînd în sinul ei pe cei mai distinși scriitori și bărbați de știință din toate provinciile locuite de români”. Judecînd mai ales prin prisma celor ce aveau să se petreacă după acel an 1919, putem conveni că opțiunea lui Pușcariu (confirmată de Academie) s-a dovedit corectă, întrucît Procopovici — recomandat atunci drept „cel mai de seamă filolog pe care îl are Bucovina” — va înapoia cu prisosință creditul acordat de înaltul for științific.

Nu sînt putine punctele de vedere sustinute în studiile lui Alexe Procopovici (răspîndite în numeroase publicații românești și străine) din domeniile filologiei și lingvisticii (vezi examinarea acestor teze la Mircea Borecilă, *Alexe Procopovici (1884-1946)*, în „Cercetări de lingvistică”, XXII, 1977, nr. 1, p. 17-26, și la Eugen Pavel, *Al. Procopovici și vechiul scris românesc*, în „Cercetări de lingvistică”, XXX, 1985, nr. 1, p. 10-13) acceptate și astăzi în știința românească. Lîngă rigoarea investigației și meticulozitatea analizelor, pe care le deprinsese de la profesorul său (din 1938 Procopovici va deveni coleg cu Pușcariu la Universitatea din Cluj și, din 1940, succesor al acestuia la catedră și la conducerea Muzeului Limbii Române), elevul va așeza dorința vădită de cuprindere a spațiului investigat în toată complexitatea lui, „mărunțirea” discuției prin disecări ce nu evitau nici speculațiile și o participare combativă (totdeauna însă în termeni de o desăvîrșită urbanitate).

Cînd își pregătea pentru tipar lecțiile ținute în anul universitar 1920-1921, principalele convingeri științifice ale lui Alexe Procopovici — încadrate în acea sumă de date cu care trebuia să opereze un filolog complet, familiarizat deopotrivă cu problemele de lingvistică și de filologie, ca și cu cele de istorie literară — erau deja conturate. Erau, de asemenea, bine precizate modelele ce se cuveneau urmate: cărțile (și teoriile cuprinse în ele) ale

lui Nicolae Iorga, savant față de care Procopovici a manifestat o statornică prețuire, și contribuțiile în materie de literatură română veche ale profesorului său, Sextil Pușcariu, a cărui *Istorie a literaturii române. Epoca veche* (și ea făcînd publice tot niște „cursuri”) apăruse deja, în 1920, la Sibiu.

Nutrînd, verosimil, năzuința de a alcătui un tablou de mari proporții al vechii literaturii românești, Procopovici nu a avut ambiția să dea o carte savantă. Dimpotrivă. Gîndul său a fost să pună la îndemîna cititorilor un „manual îndrumător” avînd drept principală marcă accesibilitatea. Și a izbutit acest lucru (deși materializarea intențiilor sale nu a putut depăși faza acestei **Introduceri...**), scriînd un text dens, ce impune prin rigoare metodologică și sintetizează într-o manieră personală — cum remarcă Nicolae Drăganu în recenzia publicată în „Dacoromania”, II (1921-1922), Cluj, 1922, p. 748 — rezultatele cercetărilor aflate în acel moment în inventarul istoriografiei literare românești.

Dincolo de obiectiile ce i se pot aduce (și i s-au adus, semnalînd — de pildă — secționările nu îndeajuns de justificate pe care le întreprinde în mersul literaturii române, neluarea în discuție a literaturii populare, unele lacune în înșirarea pozițiilor din *Bibliografie*, explicabile mai ales prin ignorarea celorlalte puncte de vedere exprimate în legătură cu spinoasa chestiune a apariției celor mai vechi traduceri românești, sau, la nivelul expresiei și al redactării, unele incoerențe și repetări ori cele câteva asperități sintactice și lexeme neologice insuficient adaptate), **Introducerea în studiul literaturii vechi** poate încă stîrni curiozitatea cititorilor interesați de cea mai veche epocă a scrisului românesc, întrucît ea propune un unghi de analiză a fenomenului literar și cultural ce nu și-a pierdut deloc valabilitatea. Ba dimpotrivă, am putea spune că a devenit extrem de actual în anii din urmă, cînd cercetătorii medievalității au început să se arate tot mai preocupați de întreaga complexitate a construcțiilor spirituale proprii Veacului de mijloc european, ținînd interpretarea lor într-un spirit în care să prevealeze nu vechea (și evuizata ca posibilități) descriere ci explicarea.

O profundă prețuire pentru valorile spirituale ale românilor (pertinentă la fiecare pagină a cărții) constituie semnul protector al întregului demers. Această dominantă patronează — evidențiînd convingător aderența autorului la un tip obiectiv de analiză — o investigație ce caută să lămurească peste

tot mecanismele lăuntrice și să pună în lumină faptele ce au realizat coerența sistemului. Neocolînd reliefaarea unor injustiții istorice (socotite drept factori alteratori ai mărcilor primordiale), cercetarea nu obturează niciodată căile spre o restituire corectă a rosturilor și a semnificațiilor participante la închegarea sintezei românești, nu îndeamnă la negarea sau la minimalizarea (păgubitoare) a însemnătății feluritelor componente ale complexului sud-est-european, unde s-au născut cele dintîi manifestări ale literaturii noastre culte. Pe urmele lui Nicolae Iorga și ale lui Sextil Pușcariu, Alexe Procopovici a înțeles exact relațiile ce au funcționat în această parte a continentului (moștenitoare spirituală a splendorilor tradiției bizantine) și a tîns să contureze în paginile cărții sale o orientare, „cel puțin în lineamente generale, asupra înlăntuirii vechii noastre culturi cu celelalte culturi vecine și asupra diferitelor curente cari au influențat-o, pînă și cultura noastră cărturărească porni să îmbrace haina națională a limbii românești” (**Introducere...**, p. 109). Vor fi astfel definite comprehensiv contactele (și urmările lor) avute de literaturii noastre cu textele bizantine pătrunse în spațiul românesc la început în „redacție slavă” (cap. **Introducerea limbii paleoslavone în biserică și stat**) — cu precizări, mereu la locul lor, privind caracterul de „adstrat” al idiomului practicat în cancelarie și în ecclisie —, precum și raporturile pe care același spațiu românesc a fost obligat să le constituie cu vecinii dinspre vest (ofensivi și acaparatori), nord și est (cap. **Vecini creștini la nordul Dunării**).

Incredințat că doar Investigarea tuturor componentelor ansamblului cultural al unei anumite perioade poate duce la reconstituirea imaginilor veridice, Alexe Procopovici a acordat atenția cuvenită apariției creștinismului la români (urmînd, în genere, teoriile lui Vasile Părvan, căruia — între altele fie spus — specialiștii din zilele noastre îi dau din ce în ce mai multă dreptate) și dezvoltării instituției religioase, cu particularizările fixate de istorie. Chiar dacă uneori pagina sa cuprinde mai multă istorie politică și religioasă, aceste excursuri cu țeluri bine definite (precum în paragrafele **Înființarea mitropoliei de Argeș, Ingerențe ungare în Muntenia**, **Episcopia catolică de Argeș, Relațiile Moldovei cu Haliciul ortodox**, **Episcopia catolică de Siret, Reacțiunea patriarhatului constantinopolitan, Între catolicism și ortodoxism**, **Înființarea mitropoliei de Suceava, Ardealul ortodox lipsit de o organizație ierarhică**, **Exarhatul egumenului de Peri în Maramureș, Episcopi ardeleni, Mitropolia Bălgradului etc.**) adună „istoria plămădirii unei spiritualități” (M. Bucur, *Istoriografia literară românească*, București, 1973, p. 187). O istorie extrem de frămîntată (cu destule momente ce au solicitat instituției religioase acțiuni în apărarea ființei naționale a românilor, a neatîrnării lor spirituale), în care vor birui datele fundamentale ale unei romanități capabilă să găsească întotdeauna resurse pentru protejare și propensiune.

Teza fundamentală a cărții lui Procopovici privește reevaluarea, în cuprinsul evoluției culturii și literaturii românești, a însemnătății veacului al XV-lea. Sigur că un element important în structura acestei propuneri fi

furnizează ideea introducerii limbii române în biserică, probată de vechile traduceri de texte religioase, prefacere radicală, revoluționară chiar, pe care autorul — consecvent în argumentări — o plasează în acest secol și o așază sub înriurirea aceluia „val trecător, răcoritor și binefăcător” care ar fi fost husitismul. Dar chiar lăsînd deoparte această ipoteză (pentru care știința nu a reușit să adune necesarele confirmări), constatăm că celelalte fapte aduse în discuție sînt favorabile unei atari reconsiderări, căci se distribuie toate — fie ele „întreprinderi particulare” cu prelungiri notabile în cuprinsul unei instituții sau al unor îndeletniciri cărturărești (vezi „cazul Nicodim”), fie activități concertat dirijate de autoritatea politică (paragraful **Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare sau cel consacrat patriarhatului Nifon**, organizatorul constantinopolitan convocat în Țara Românească de Radu cel Mare) — în suprafața deschisă de o subtilă interpretare a mutațiilor petrecute în acel timp la nivelul mentalității. Actele eroice prestate de vovezoii români, apărători ai propriilor țări și, deopotrivă, ai unei Europe amenințate de pericolul otoman, fac ca responsabilitățile ce și le asumă cultura românească să sporească neabunî. Statele românești, menținîndu-și ființa prin gesturi combative, sînt investite cu unele dintre funcțiile Bizanțului dispărut, cea de protejare a spiritualității răsăritene fiind insistent reclamată de condițiile date. În acest context, cărturarilor noștri fac operă de conservare și de continuare, într-o manieră ce poartă o pecete națională lesne de observat, a lucrării spirituale ce se întemeia tot pe rădăcini bizantine, astfel că „Țările Românești ajunseră un fel de mică Italie a Renașterii în Orient, ocrotitoare culturale bizantino-slavone în răsăritul Europei” (N. Drăganu, *recenzia citată*), dînd substanță acelei „stări” pe care Alexe Procopovici o califică drept **hegemonie românească**. Dezvoltările de mai tirziu — anii de remarcabilă înflorire culturală ai domniei lui Neagoe Basarab, apariția tiparului românesc (cu reflexe bine identificate pe întreg teritoriul național), șirul de înnoiri aduse de secolul al XVI-lea — îndeplinesc astfel, în ordinea imaginată de autor, și rolul de certificare elocventă a începuturilor produse în veacul al XV-lea.

Deși pe alocuri lecțiile tipărite în 1922 depășesc în cuprindere scopurile unei „inițieri” (trecere uneori de neevitat), cartea lui Procopovici rămîne totuși (împlinînd astfel gîndul alcătuitorului ei) o „introducere în studiul literaturii române vechi”. O „introducere” ce valorifică (într-o selecție personală, desigur) informațiile aflate atunci în circulație, propune o metodă și un inventar metodologic stimabile (între altele, utilitatea consultării tuturor „martorilor” în stare să ofere știri despre un proces operant la un moment dat) și câteva principii de lucru, indispensabile celui pornit în căutarea adevărului. Deslușirea transformărilor semnificative (chiar dacă mutațiile condiționate de ele par a concretiza uneori doar nuanțe) este una dintre sugestiile metodologice ale acestei cărți. O asemenea manieră de lucru pretinde, firește, o adîncă informare și o intuiție fină, înțelegerea în amănunt a elementelor furnizate de texte și capacitatea de a le integra într-un complex ordonat; rezultatele unei astfel de abordări sînt negreșit spectaculoase. Descifrarea tendințelor cu capacitate de impulsie (purtătoare ale aceluia „spirit nou” ce a prezidat, spre pildă, la alcătuirea cronicii universale a lui Mihail Moxa), obținută în urma unei studii complete a izvoarelor și a tuturor formelor în care se materializau eforturile de construcție spirituală, și afirmarea — în succesiune — a secvențelor ce mărturisesc împlinirea acestor tendințe în sinteze ale spiritului național, constituie un principiu ce oferă viabilitate multora dintre susținerile lui Procopovici. Pentru el, ca să dăm doar un exemplu, autenticitatea **Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie** este în afara oricărei discuții (miezul original al scrierii aparținînd indiscutabil epocii în care a apărut), autorul textului — acel voievod cărturar al cărui lecturi refac cuprinsul unei „biblioteci-tip” de la începutul veacului al XVI-lea — fiind proclamat „cel mai însemnat scriitor în limba slavonă ieșit din rîndurile românilor” (**Introducere...**, p. 79).

De prisos să mai arătăm că unele dintre afirmațiile lui Alexe Procopovici au suferit, în timp, amendări. Asupra unor opinii (cum ar fi cea cu privire la cauzele declinului slavonismului în cultura românească) va reveni chiar autorul în contribuții ale sale din anii următori. Modernitatea temelilor metodologice și deschiderea generoasă a unghiului de analiză fac însă din **Introducerea...** lui Alexe Procopovici o lucrare ce trebuie să revină în atenția specialiștilor și a publicului mai larg.

LUCA GIORDANO : „Viziunea Sf. Ioan Evanghelistul”

Dan Horia Mazilu

Nevoia de muzeu

Visez uneori ca oamenii, și tinerii deosebiți, să fie atinși de „viciul” culturii. Să intri, cu alte cuvinte, într-o sală de expoziții sau de concerte cu același firesc și cu aceeași regularitate, cu care treci pragul unei cafenele pentru a-ți lua porția zilnică de fierțură aromată. Am fost plăcut impresionat să văd, în multe orașe ale Europei, cărora am avut norocul să le trec porțile, și la răsărit și la apus, cozi docile și interminabile de oameni așteptând șansa unui bilet la un concert sau la un spectacol obișnuit de teatru sau balet. Și, la fel de încântat văzând pe rechi de liceeni ce-și dădeau întâlnirii „secrete” în galeriile marilor muzee, printre pinzele maestrilor italieni sau flamanzi, asupra cărora zăboveau cu pioasă evlavie.

Gîndul mi-a fugit atunci, ca și acum cînd aștern pe hîrtie aceste rînduri, la marea lecție a lui Malraux, cel ce propovăduia credința în memoria sensibilă a omenirii și vedea muzeul ca pe o catedrală a purificării prin adevărul și sublimitatea artei. Înclin să cred, sondîndu-mi adesea nu pasiunea, ci experiența, atîta cită s-a acumulat, în această privință, că nicăieri nu se angajează un dialog mai înalt și mai sever al omului cu sine ca într-un muzeu. Adică acolo unde omul individual, insul social este confruntat cu umanitatea într-un cuprins temporal nedefinit și într-o situație deopotrivă materială și spirituală. Un dialog tăcut pe care doar superficialitatea l-ar putea compromite — glisajul distrat pe suprafața lucrurilor, ca și cum am fi puși să ne străbatem retrospectiv propria biografie închiși într-o capsulă de agrement. Și aceasta nu-i doar o demonstrație retorică.

Cu cîțiva ani în urmă, am întreprins o anchetă prin care îmi propuneam să testeze interesul public față de instituțiile muzeale, a celor de artă cu precădere. Rezultatul mi-a indicat o preocupare precară și cu totul întîmplătoare față de realitatea muzeului, din orizontul de cunoaștere al cetățeanului mediu și a mul-

tora din cei cu pregătire superioară de pînă în 40 de ani lipsind aproape cu desăvîrșire un asemenea reper cultural fundamental. Am înțeles atunci, că vina nu era neapărat a celor sondați, ci mai ales a celor ce trebuiau să dezvolte în potențialele colectivități beneficiare apetitul pentru vestigiul artistic sau cultural, pentru aceste „memorii sensibile” ale umanității ce sintem. O carență educațională întîrînită foarte multă vreme, ce se perpetuează, din păcate, și astăzi, cu consecințe dintre cele mai alarmante. Cine ar putea contesta, de pildă, comportamentul alienant a numeroase categorii de oameni față de valorile autentice, indiferent de ce natură ar fi ele? Sau alterarea, pînă la manifestări de foarte scăzut nivel, a gustului artistic, care îngăduie o condamnabilă proliferare a kitch-ului și o slăbire a rezistenței organismului social la presiunea factorilor de dezechilibru, dizarmonie și aproximație. Și acest lanț al consecințelor nefavorabile ar putea continua, diagnozele sociologilor și esteticienilor, ba chiar și ale economiștilor ori politologilor incluzîndu-le nu o dată în lista lor de cauzalități. Și totuși în lumea contemporană cota de interes în jurul operei de artă, al valorii muzeistice a crescute fabulos, paralel cu supralicitarea adesea exorbitantă a pieței obiectelor de artă și antichităților. Sigur, miza comercială are alte rațiuni decît cele pe care le presupune o întreprindere culturală. Să mai adăugăm la toate acestea și interesul mimetic pentru opera de artă, molipsitorul frison al snobismului modern, care impune și el, prin alte mijloace, se înțelege, o concentrare sporită a interesului public în jurul universului de valori încorporat între zidurile unui muzeu.

Dar, indiferent care ar fi aspectele fenomenologice care orbitează în planul unei asemenea realități, muzeul este una dintre majorele descoperiri ale lumii moderne.

Marile colecții imperiale sau pontificale, celelalte forme de stimulare și con-

CHAGALL : „Aniversarea”

servare a mărturiilor artistice și creative, în general, ale civilizației umane n-au avut niciodată o funcție de iradiație culturală, lipsind tocmai elementele democrației culturale și educației prin artă, pe care abia revoluțiile burgheze ale secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea aveau să le promoveze. Este interesantă, în acest sens, observația unui mare conservator de artă, Sanchez Canton, unul dintre directorii muzeului madrilen Prado, care face distincția clară dintre ceea ce a reprezentat, pe la începutul secolului trecut, Colecția regală a Mariei Christina de Bourbon și, ulterior, a Isabellei a II-a și Fundația muzeală Prado, a cărei structură avea să capete contururile impuse de rigorile civilizației contemporane abia o sută de ani mai tîrziu. Dar fără toată această tradiție culturală și formativă, la care au trudit generații de custozii și oameni de artă, dar și generozitatea unor

personalități nobile, faima actuală a acestei academii sui-generis de artă nu ar fi fost posibilă. Fiecare mare muzeu al lumii își are odiseea lui proprie în a deveni ceea ce el reprezintă astăzi, fie că se numește Prado, Ermitaj, Louvre, British Museum, Colecțiile Vaticanului, Rijksmuseum sau altcuieva. Doar toate la un loc, în conștiința oamenilor de pretutindeni, întruchipează materializarea ideală a nevoii de muzeu. Adică, a acelei fascinante oglinzi — ca să preluăm o seducătoare formulare a lui Baltrușaitis — în care omul se contempează judecîndu-se pe sine ca entitate sensibilă a universului, din care a puresc cu multe mîl de ani în urmă, ca germen creativ unic, pe anevoiosul drum al civilizației și cunoașterii.

Corneliu Antîm

teatru

Lucrul bine făcut

Este greu să rezisti fascinației emanate de un lucru bine făcut. Cu atît mai mult cînd e vorba de artă, unde profesionalitatea e parcă mai de la sine înțeleasă ca oriunde. Pentru că dacă un scaun prost înclieat este incomod dar rămîne încă utilizabil, dacă o carte prost legată mai poate fi totuși citită iar o teorie științifică eronată își păstrează măcar valoarea euristică de a semnala cercetării un drum închis, o creație artistică defectuoasă se autoanulează.

Criteriul distingerii între diletanțism și profesionalism nu este, așadar, talentul (căci există și diletanți de geniu) ci impecabilul meșteșug pe care numai studiul și o practică îndelungată, univoc concentrate printr-o specializare riguroasă îl fac posibil.

În lumina acestor considerații vreau să evoc un maestru al lucrului bine făcut: Alexandru Repan. Inzestrat cu har și farmec el și-a convertit prin muncă, seriozitate și cultură aceste premise, aceste disponibilități native în certitudinea valorică a unor performanțe artistice de tinută. Fie că e vorba de întruchiparea unor personaje de referință din dramaturgia universală precum Hamlet, Ivan Karamazov, Lopahin sau „doctorul” din Henric al IV-lea de Pirandello sau de contribuția sa esențială la izbînda artistică a unor montări cu piese românești (prin roluri ca Hans din „Si eu am fost în Arcadia”, Abel din „Jocul viciei și al morții...”, Brutus din „Negru și roșu” sau Paul Cristodun din „Al patrulea anotimp” toate piese datorate regretatului Horia Lovinescu), toate culminînd cu bijuteria actoricească ce este recitalul de înaltă cultură teatrală „Craii de curtea veche” de Mateiu Caragiale în transcrierea și regia interpretului — succesele sale de pe scenele Teatrului Nottara dezvăluie toate nu numai generoasa disponibilitate nativă a actorului Alexandru Repan dar și marea lui profesionalitate, confirmată în minutia, scrupulozitatea și inteligența cu care-și construiește fiecare rol. O „construcție” ce evită calea minime rezistențe a reducerii rolului la datele proprii ale actorului, ci replămădește personalitatea acestuia, de fiecare dată altfel, pe potriva personajului și cerințelor lui.

Profilul artistic al actorului la maturitate” dezvăluie în cazul lui Al. Repan și o stimabilă izbîndă morală. Căci „lucrul bine făcut”, succesul, realizarea, sînt și o probă de responsabilitate și de ca-

Alexandru Repan în «Craii de Curtea Veche» de Mateiu Caragiale

racter. De responsabilitate față de șansa propriei tale inzestrări, de asumare a unui mandat existențial supraindividual, rezultat din diviziunea naturală inegală a aptitudinilor. Fiindcă natura nu cunoaște democrația. A fost și rămîne elităristă. Ea nu ne-a hărăzit pe toți în mod egal cu flacăra sacră a talentului. Și nici pe cei mai numeroși. Tocmai de aceea dotarea nativă este un semn divin care-l distinge dar îl și obligă pe cel vizat. Harul artistic nu aparține doar individului ce a avut șansa de a ieși cîștigător la loteria destinului. El este al speciei în genere, al capacității creative a omenirii iar individul este numai un purtător, un mandatar al acestei vocații distinctive pentru homo artisticus. De aici și responsabilitatea pentru ceea ce face din și cu talentul său. Realizarea aptitudinilor innăscute nu mai este în acest caz doar o chestiune personală după cum eșec profesional ci și o culpă morală.

Întîrînd în vîrstă de aur a maximei poanțe artistice, Alexandru Repan rămîne, la jubileul celor 50 de ani pe care îi implinește zilele acestea unul dintre cele mai convingătoare argumente ale forței creatoare și vocației morale ce definesc teatrul românesc de astăzi. Îl mulțumim, și-i urăm, cu o afecțiune secundată de admirație tradiționalul „La mulți ani!”.

Victor Ernest Mașek

t.v.

Frica de televizor? (Dintr-un jurnal)

Este vorba, probabil, în aceste săptămîni, numai de mica nemulțumire, de mica înstrăinare, de micul egoism. Iată-mă, din nou, optimist. Optimismul meu fără limite spune că ar urma (nu?) marea nemulțumire, marea înstrăinare, marea egoism. Știu că știam (sau doar mi se părea), știu că nu mai știu. Televizorul? El nu e pricina acestei situații. Ba da, pricină e, doar că nu e vinovat. Îmi amintesc de scrisorile prietenilor care au plecat definitiv, de-a lungul anilor, în țări democratice. Criza sufletească apăsătoare întodeauna, fie după un moment de euforie prelungită, fie, imediat. De oameni, urma adaptarea (înglobînd momentul de criză sau depășindu-l fără amintiri). Mă aflu poate într-un răstimp prevestitor al crizei, dar nu plecat în întîmpinarea evenimentelor ci rămas acasă, în drumul lor. N-aș spune că nu mă așteptam (numai un neghiob poate să-și închipuie că democrația forțează usile ce duc spre paradis) dar prea iute a venit, după limbezimea de brici ucigas a zilelor de ieri, confuzia de azi, plină de semne bune și de semne rele.

S-au înfăptuit, incontestabil, lucruri admirabile. Ar trebui să stau vrăjît în fața unui mic ecran care a învîlat și arată în mii de feluri, după ce nu ne mai înfățișa decît, stîns, o burtă de sticlă pe care se urca un vierme. Ar trebui să mă așez încîntat la coadă, pentru a cumpăra unul dintre cele o sută două ziare și reviste care — așa îmi spune un ins bine informat: dacă minte el, mint și eu — apar acum în București. E o adevărată minune; după ce ani și ani nu am avut decît un singur ziar, indiferent cum se numea, se tipăresc zeci, unele deosebit de interesante. Au început să apară și cărți noi (procesul de tinărie a cărților e mai lent) cărți în general bune. Și atunci ce să mai vrei, de ce să te plîngi? Te mîhneste, iată, mai ales procesul de înstrăinare între om și om, aflat în plină desfășurare. După ce am trăit zile de euforie, vedem cum, din motive uneori de-a dreptul rizibile, vechi prietenji se întîlnesc fie pentru a se certa (dacă discută politică), fie pentru a se privi cu indiferență. Motivul? A dispărut dușmanul care ne unea — adesea fără să ne

dăm seama — într-o atitudine comună (cu multe deosebiri, de la om la om, dar în fond aceeași). Acum, în loc să ne păstrăm vechile prietenji și eventual să ne căutăm altele noi, sintem — nu puțin dintre noi — într-o permanentă vinătoare de adversități. E normal? Da, probabil că, în momentul trecerii de la dictatură la democrație, așa arată normalitatea. Eram nefericiți din motive generale, bun (vorba să fie!). Acum să fim nefericiți din motive personale? Și să ne simțim în alt fel (mai luminos, mai liber, mai demn) singuri, după ce ne-am simțit la capătul puterilor spirituale ani și ani, din cu totul alte motive?

Aspre sînt primele lecții ale democrației, iar dacă vor continua să fie la fel de aspre — și la fel de confuze, binele alternînd cu nebinele într-o viteză amețitoare — nu știu unde ne vom opri. Nu-l pot uita pe junele sosit din celălalt colț al țării, să spargă ferestre în București, și justificarea sa: „Am venit în capitală pentru că am auzit că se dă un meeting”. Citatul, după o declarație făcută la televiziune, e corect. Deri, nu se mai „dau” carne, piine, brînză etc. „Se dau” meținguri, distracție populară (în cazul respectiv) cu capete sparte și victime (răniți) sub douăzeci de ani.

Soluții? Mă gîndesc și eu, atîta tot, și notez, ieri, 19 februarie, am auzit trei cunoscuți spunînd că nu mai deschid televizorul de frică. (Frica de frică, frica de neliniște, frica de ceea ce te-abate „cu ispita-i de la trebi”...) Al patrulea, om mai potolit și cu nervii tari, a precizat că el închide televizorul (iar programele sînt în genere admirabile!) numai atunci cînd vede cuvîntul *Actualități*. Ne-am săturat de atîta actualitate? Nu cred. E un fenomen trecător (dacă este, într-adevăr, un fenomen; s-ar putea să mă înșel). Evident, școala democrației și-a deschis porțile. E de asemenea limpede că există, ca-n orice școală, elevi buni și elevi recalitranti ori leneși, care nu învață nimic. Incontestabil mi se pare și faptul că profesorii de democrație (puținii cîți sînt, oameni inteligenți și — cred — bine intenționați) nu și-au cucerit încă prestigiul necesar, autoritatea dorită, nu au totdeauna tactul pedagogic ce se impune. Ne buzim mai mult de simpatii și pe antipatii, decît pe argumente. Din vina noastră? Poate. Nu cred că e, totuși, numai vina noastră. Să mă înșel eu total atunci cînd, fost dascăl cum sînt (de literatură română, nu de democrație), am bănuiala urită (și care nu-mi face cinste) că unii dintre profesorii care, în cancelarie, își surid și-și string mîinile colegial, se „sapă” într-ascuns? Poate că unul o face și ialtul nu, poate că o fac toți sau niciunul. Dar, ca dascăl, multe mi-a fost dat să văd prin cancelarii și prin sălile de curs, iar încrederea mea în profesori e, în același timp, reală și relativă...

Florin Muger

MITURILE CRITICII MODERNISTE

Rosalind E. Krauss e un nume pe care l-am întâlnit întâia oară în admirabilul catalog — în două volume — al expoziției „Primitivismul” în arta secolului XX pe care o organiza Muzeul newyorkez de Artă Modernă în toamna anului 1984. Semna un amplu eseu despre raporturile unuia dintre cei mai controversați artiști ai acestei ultime jumătăți de secol, Giacometti, cu arta tribală. Analiza întreprinsă atunci de ea era, de fapt, un punct de plecare spre o demonstrație care, foarte caracteristic pentru o întreagă direcție a teoriei americane de artă din anii '70 și '80, nu se încheia cu o concluzie fermă, ci cu o întrebare (neformulată, firește, ca atare, dar evidentă în întreaga demonstrație argumentată de text): se poate sustine că interesul pe care îl provoacă demersul critic stă, aproape în întregime, în metoda dezvoltată de el? Cu alte cuvinte, ne mai interesează astăzi judecata de valoare? Fiindcă, dacă nu e un excentric sau un individ dornic să fie luat în seamă cu tot dinadinsul, comentatorul fenomenului artistic nu își propune să conteste adevăruri general acceptate cu privire la unul sau la altul dintre artiștii reprezentativi sau la curentele demult catalogate.

Unde stă, la urma urmelor, calofilia? În efortul de a construi o argumentație armonioasă, decisă să evite încheieri tranșante (sau, mai curînd, simpliste) de tipul „un artist important” sau „o operă banală”? Ori în desfășurarea unei întregi strategii menite să ajungă la o concluzie surprinzătoare? (Pentru că, despre o calofilie a împerecherii insolite a substantivelor cu adjectivale, a verbelor cu adverbele, a creării unui lexic mereu surprinzător nu mai poate fi, evident, vorba: ea rămîne, totuși, o formă rudimentară a egolatriei).

Eseul publicat în catalogul din 1984 e retipărit, fără modificări, în volumul din 1987. Dar, de data aceasta, contextul îi dă un alt relief. Cartea e construită în jurul unor alte întrebări și, în raport cu ele, reperele înseși ale problemelor referitoare la legăturile lui Giacometti (și, printr-o extensie firească, ale artei secolului acestuia) cu arta primitivă sau la semnificațiile oricărei analize întreprinse de critica de artă își modifică înțelesul.

Nu încapă îndoială, cele mai multe eseuri din *Originalitatea avangardei* pot fi incitante, în măsura în care propun o nouă lectură a unor forme ale artei moderne. (Unele sînt preluate

dintr-o revistă care și-a dobîndit stîmă cercurilor, să zicem, „moderat avangardiste” — *October*, înființată de Rosalind Krauss împreună cu un alt critic de renume, Annette Michelson, și în paginile căreia Douglas Crimp a întreprins o analiză sistematică a artei contemporane, iar Joan Copjec a lărgit substanțial cîmpul unei atari analize, ducînd-o spre film și spre psihanaliză). Alte eseuri provin din cataloagele unor expoziții care, la vremea lor, au stîrnit îndreptățite controverse — desenele și sculpturile lui Julio Gonzalez, în 1981, la Pace Gallery, și expoziția Richard Serra, în 1982, la Centrul Pompidou.

Singurul artist din generația care s-a impus, „turbulent și tulburător”, înaintea celui de-al doilea război, e, în această carte, Picasso. (Pentru că, de fapt, Giacometti, născut în primul an al secolului și participant cu exuberanță la programul suprarealismului, va reprezenta o descoperire a criticii din anii '40). „Recitirea” perioadei cubiste a lui Picasso nu prezintă, cel puțin astăzi, după un deceniu de fertile discuții în jurul operei celui căruia, în 1981, i se serba centenarul (textul din *Originalitatea Avangardei* e o prelegere ținută în toamna lui 1980). Și nu în direcția noutății punctului de vedere al interpretării trebuie căutată, desigur, valoarea textului. Ci a unor concluzii ce se desprind limpede pentru teoreticianul care încearcă să stabilească rosturile formei în arta modernă.

Încercările istoriei de structură tradițională a artei de a se apropia de sensurile operei din secolul XX au condus la stabilirea unor variante ale „numelor proprii”, adică ale perspectivelor simbolice conținute în subiect. E aproape cu neputință să înțelegi o structură clădită cu mijloace metaformale, dacă te apropii de ea folosind un vehicul de factură clasică. Poate cineva să citească, să spunem, *Finnegan* al lui Joyce dacă e înarmat exclusiv cu instrumentele lecturii încercate cîndva de Thibaudet?

Pentru istoria tradițională a artei, forma a ajuns treptat atît de devalorizată ca termen, încît a încetat să mai fie o resursă a sensului; ea nu mai ac-

ceptă decît elegantele spirale ale unei eventuale calofilii, mai grijulie față de cum decît de ce spune. Nu e surprinzător că aproape fiecare studiu monografic despre Picasso începe cu enunțarea insuficienței, a nerelevanței unei istorii a stilului, a formei. În anii '70, Robert Rosenblum publică un studiu despre „problemele tipografiei cubiste”, una dintre contribuțiile semnificative la reconsiderarea problemelor formei în perspectiva lor semiotică; dar, simptomatic, el simțea nevoia să schițeze un fel de scuză, recunoscînd cu nedisimulată modestie că aria lui de investigație reprezintă „un aspect secundar”. Și asta pentru că se ocupa de problemele formei!

Rosalind Krauss polemizează, direct sau implicit, în fiecare din eseurile sale, cu această mentalitate care socotește că discutarea formei a fost o preocupare exclusiv a „criticii formaliste din secolul XIX” și că nu se poate solda decît cu „o enormă plictiseală”. Ceea ce, să recunoaștem, e cel puțin bizar într-o disciplină a cărei țintă e evaluarea semnificațiilor vizualului.

„Plictiseala” cu care e întîmpinată, de afitia istoricii ai artei secolului nostru, analiza formei e o dovadă, susține Rosalind Krauss, că exegeza operează încă, evident, cu nume, și nu cu criterii verificate de experiența lecturii unui text vizual. Dacă forma e înțeleasă ca semn purtător de semnificații, dacă-am adăuga — e privită ca o intersecție a unor direcții istoric-culturale, lectura ei nu mai poate fi „plictisitoare”.

Poate că aceasta e concluzia cea mai vrednică de reținut din întreaga demonstrație a *Originalității Avangardei*; pentru că, la drept vorbind, Rosalind Krauss nu izbuteste să ilustreze în vreun chip original această nevoie de întoarcere la o citire a formei cu instrumente apte să-i restituie sensul. *Originalitatea formei* e, din acest punct de vedere, o consolidare a miturilor criticii moderniste.

Dan Grigorescu

De la un Soljenițin la altul

Citesc, nu fără oarecare uimire, studiul pe care Georg Lukacs îl dedică primei cărți a lui Soljenițin, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*. E scris în 1964, într-o epocă în care marele filozof număra anii epocii sale după mersul congreselor P.C.U.S. Și, la drept vorbind, o seamă de evenimente îl îndreptățeau, pe el și pe alții, pe cei care trecuseră cu bine proba dezvoltării, pe cei dispuși să dărîme statuia lui Stalin, să spere într-o lume curată. Nu într-o lume nouă, căci această speranță se uzase pînă-n străfundurile ei, ci într-o lume înseninată. „Lumea socialistă”, scrie Lukacs, se îndreaptă azi către o renaștere a marxismului, vizînd nu numai restaurarea metodelor denaturate de Stalin, ci mai cu seamă înțelegerea faptelor noi cu ajutorul metodei, totodată vechi și noi, ale marxismului autentic. Același lucru l-am putea spune despre realismul socialist pe plan literar. Să vrei să păstrezi această cale, așa cum era ea înțeleasă în epoca lui Stalin, ar duce la impas. Totodată, sînt convins că se înșală cei care, îngropînd prematur realismul socialist, rebotează realism tot ceea ce s-a născut în Europa occidentală după expresionism și futurism, și lasă să cadă epitetul «socialist».

Sîntem, deci, încă într-o epocă în care ideologii întrevădeau posibilitatea unor înnoiri „în interiorul lagărului”. Era lui Stalin se terminase: începea altă eră, a posibilităților de a recupera „marxismul autentic” și, lîngă el, a investi chiar termenul, atît de contestat, de „realism socialist” cu loc în loja teoreticienilor zilei. Nu încearcă să-l rețină un filozof oarecare, vreunul dintre oficialii de trei parale ai momentului, ci însuși Georg Lukacs, probabil cel mai mare filozof al „lagărului” anatemizat, de ortodocșii regimurilor totalitare pentru independență și opoziție. Nu încearcă, deci, să păstreze termenul vreun fidel, ci ereticul numărul unu, omul împotriva căruia, ani în șir, se îndreptaseră toate blestemele. Filozoful încerca o îndreptare, și Soljenițin îi slujea drept argument. El, ereticul, voia, totuși, păstrarea „adevărului

marxism”, prin altă carte a ereziei, care, paradoxal, urma calea nepătată!

Sîntem încă, în 1964, în epoca ereticilor cumînți; a scriitorilor care, după un moment de opoziție, se revarsă în fluviul conformiștilor. A celor care respectă legea. Nici o opoziție nu poate fi, deocamdată, gîndită altfel: decît ca încercare de a umaniza socialismul. Amintirile din lagăr aparțin timpului trecut. Și, în următorii ani, în următoarele decenii, majoritatea oponentilor vor încerca să explice că eroarea se datorează unei rele interpretări a tezelor, unor abateri de la gîndirea justă. Cum putea Georg Lukacs să scrie altfel? Să-și imagineze, și pentru o clipă, că Soljenițin ar fi putut opta pentru altceva decît pentru un „socialism cu față umană”? Evident că, în felul acesta, fiecare scriitor al opoziției intra în capitalul electoral al noilor lideri. Insuși Hrușciov a dat liber manuscrisului! Insuși zeul a decis nașterea cărții! Cartea putea fi o bună reclamă pentru oamenii politici. După scriitorul rebel urmau îndeobște echipele de critici, de teoreticieni, de filozofi care validau integrarea scriitorului în sistem.

revista revistelor

POESIE 89 nr. 30. decembrie 1989

■ Sub titlul *Vers une Nouvelle Alliance*? criticul și eseistul Pierre Dubrunquez se întreabă dacă „visul unirii” poeziei și științei e într-adevăr mai posibil în zilele noastre: pornind de la analiza volumului cu același titlu de Ilya Prigogine și Isabelle Stengers, Gallimard 1979, Pierre Dubrunquez subliniază că tocmai într-o epocă în care știința, fenomenele disipative, așa-zis „catastrofice”, par să domine, crește și nevoia de unitate, de fuziune cu inlimitatea spiritului, de emoție. „Elogiul divergenței” celor două culturi e făcut de Jean-Marc Levy-Leblond iar celebrul poet și teoretician al literaturii Jacques Garelli scrie despre ireductibilitatea actului poetic față cu orice încercare de determinare științifică. Despre poetică și noetică, despre imposibilitatea de a „scăpa de spirital poetic” atît în știință cit și în poe-

LUCAS HURSER: „Portret”

Consfințeau adeziunea lui la noua ordine.

Cu a doua jumătate a deceniului al șaptelea lucrurile, parcă, încep să se schimbe. Nu toți ereticii devin, prin asimilare, argumente ale noii puteri. Nu toți devin scriitorii oficiali, autori de romane pentru bibliografia școlară. Unii da, alții ba. Iar cei care nu devin bastioane de nădejde ale bătrînilor fi-

lozofi, devin argumente ale tinerilor filozofi.

Dacă *O zi din viața lui Ivan Denisovici* părea a se integra unui moment al deschiderii, venind în întîmpinarea bătrînilor filozofi, a venerabililor ideologi, *Arhipelagul Gulag* e deja o carte scrisă pentru altă lume. Pentru noii filozofi. Pentru cei care trăiseră momentul '68. Și Lucien Goldmann, și Bernard — Henri Levy citesc cartea ca pe un veritabil manual despre revoluție și dictatură. Sau cum va scrie chiar Bernard — Henri Levy:

„Am învățat mai mult din lectura *Arhipelagului Gulag* decît din multe comentarii savante asupra limbajelor totalitare. Îi datorez mai mult lui Soljenițin decît majorității sociologilor, istoricilor care reflectează, de treizeci de ani, asupra destinului Occidentului. E enigma acestui text care, abia spus și publicat, ajunge ca să clatine peisajul și reperele noastre ideologice. Ce spune el ca să fie atît de decisiv, atît de tulburător? Adevărul asupra U.R.S.S.-ului? Această adevăr îl cunoaștem, alții îl formulaseră, după Koestler și Camus, Rousset și Merleau-Ponty. Mărturiile nemaiauzite? Aceste mărturii, de asemenea le-am ascultat de la London, îl citisem pe Medvedev, evadații vorbiseră și s-a înregistrat povestea lor... Cu Soljenițin deci și mulțumită lui Andre Glucksmann, e altceva. Efectul, efectele nu mai sînt numai ale «adevărului»... Un text care nu mai urmărește să «ne învețe» sau să ne dea o lecție. Ci o operă de artă care, ca orice operă de artă, nu dovedește literar nimic, ci figurează înfigurabilul, te obligă să crezi ceea ce te mulțumesc să știi. Soljenițin este Shakespearele timpului nostru, singurul care știe să arate monștrii, singurul care te constrînge să vezi răul... El e Dante al nostru căci are, asemenea Poetului, acea putere fabuloasă de a transpune în imagini și în mituri ceea ce se deroba prin natura analizei și a conceptului. Trebuia o Divina Commedia pentru a reprezenta Infernul modern al Gulagului căruia îi trasează, de la o carte la alta, atrocitatea topografie...”

Titlul capitolului din *Barbaria cu față umană* de Bernard-Henry Levy se cheamă *Dante al timpului nostru*.

Ultimul Soljenițin (dacă ne putem permite a considera *Arhipelagul Gulag* — nu cartea, ci universul) nu mai ține, deci, de lumea artei, ci de aceea a creației. *Arhipelagul Gulag* reprezintă un Opus așa cum, la vremea lor, erau Divina Comedie, sau Faust, cărți ale destinului omenesc. Nimic mai tipic pentru secolul XX al sufletului decît universul carceral. Și nimic mai sumbru decît concluziile acestui profet al Apocalipsei.

G.T.

Cornel Ungureanu

Sîngerea lui Dámaso Alonso în ianuarie 1990 ne prilejuiește această rememorare a strădaniei sale literare de-o viață, care i-a adus celebritatea atât în Spania cît și în străinătate. S-a născut la Madrid în 1898. După studii de matematică, întrerupte, se licențiază în drept și își ia doctoratul în litere. Personalitatea lui Alonso va deveni una din cele mai complexe ale sec. XX, prin armonia dificilă, pierdută și mereu cucerită, cercetată la rădăcina ființei și a existenței, printre diversele componente ale inspirației și iluminării creatoare. Premisele vocației sale au fost filologia și literatura, abordate ca teorii ce trebuiau umanizate. Explorarea arhivistică și erudită, austeritatea etică și socială de tip monahal pe care singur și-o impusese, nu l-au împiedicat să manifeste o simpatie fraternală pentru contemporanii săi.

Discipol și colaborator al lui Menéndez Pidal, Alonso a desfășurat o intensă activitate științifică de propagare a literaturii spaniole în calitate de profesor în multe universități și institute din Germania, Anglia, S.U.A., Belgia, Franța, Italia, Portugalia, America de Sud. A predat la Barcelona și la Valencia. A fost director al Revistei de Filologie Spaniolă, membru al Academiei Spaniole și chiar președinte al ei. Ca filolog și critic, Dámaso Alonso este unul din cei mai însemnați romaniști și maestru al noilor generații.

Ca poet a împărțit cu fidelitate destinul uman și artistic al generației sale, revigorînd și iluminînd izvoare textuale frecventate de conaționalii afini (San Juan de la Cruz, Fray Luis, Góngora, Lope, Quevedo ș.a.). Alonso este cazul limită al generației prin evoluția treptată, conștientă, de la formele pure ale spiritului estetic (neoclasic, neobaroc, neoprimitiv), manifeste în „Poemas puros”, 1921, la forme ale crizei și ale neliniștii (ex-

DÁMASO ALONSO

presioniste, biblice, neoromantice, suprarrealiste, existențialiste), reprezentînd structurile capodoperei sale poetice „Hijos de la ira”, 1944.

Baroc și symbolism, transpuse și personalizate de o originală și amplă emoție romantică, au dictat poetului Alonso această definiție a propriei poezii: „Poezia este ferovare și limpezime. Ferovare, dor nemărginit de comuniune cu viscerale vaste ale lumii și cauza sa primordială. Este limpezimea prin care lumea însăși este înțeleasă intens și neobișnuit.”

Creație prin investire

E o minune libertatea. Stăpinul sint al propriei voințe, mă plămădesc și plămădesc prin faptă și mă sculptez, om liber. Și aștept, plec, tac, vorbesc, rid, de minie ard. Eu, Dámaso ca Dámaso. Mărunt făptuitor, eu, al lui Dumnezeu cel mare, cînd rid, gîndesc, lucrez. Creație creînd în prelungirea visului dumnezeiesc. Îmi suflă Dumnezeu peste meninge sufletul creator. Tată, mamă, surizător se bucură de pașii mei infricoșiți Eu plămădesc creație, copilul său, din eu, liber punct, voință ne-mblînzită, între incremenite lumi fără fruntarii.

Netăgăduită, divină

Oh libertate, frumusețea ta nu e tăgăduită de nimic. Nici chiar de suferință. Lucești și mai puternic în cer și mai purificată-n suferință libertate. Să nu mai strig? Călușul este gata? Veniți: gîndirea-mi năbușiți-o! Strigătul nu-i un freamăt al valului sub vînt. Ci conștiința omului ce se deșteaptă. Frumoasă ești. Chiar Dumnezeu splendoarea ți-a zărit-o, în fața primitivului abis, stea solitară peste pieptul său. Știința arzătorului vulcan o prinse-n mina sa. Și-o arboră pe fruntea-mi, făclie liberă a Slavei, libertate.

Viață-libertate

Ce ești tu, libertate? Bucurie? Beție? Primăvară? E oare primăvara o plutire de aur curgător? Riul cunoaște bucuria? Nu, atunci nu-l bucurie.

Prin suflet ciocirliile rîndînd fărîme de azur, înseamnă libertate? Munteana nea era în vis sau în umana limfă, aprilie al unor lumi adolescente? Ah, nu știi cine ești tu vrere -a mea... Triumf al Domnului ce mă străbați? Aromă-a vieții atotîmbătătoare? Știi numai, libertate, că în beznă simt inima lui Dumnezeu, prin mine curgi din vreme slobod dor străbătător.

Inimă torențială

Inimă iute, de-ai ști cît mă rănești cu maiurile tale nestrunită! Ce frenezie, ce distructivă ură astfel te face să îți grăbești picirea? E poate o iluzie? Și te oferi să-mi însutești viața, și ceasul să-mi sporești? N-o să-mi mai dărui stele și-aurore, nici bucurii, prea iute-i cutezanța! Fugi, iată, chiar din timp, cînd fugi. Cînd ai cerut deplinul, moarte ceri. Nu timpul, ci timpul meu îl arzi. Ah, oarbă inimă, pe tine te ruinezi tot măsurînd, și vătămînd ce măsurî? Năvalnică, sfîrșindu-te mi-aduci sfîrșitul.

In românește de
Geo Vasile

SEBASTIAN REICHMANN

Sebastian REICHMANN — născut la 16 ianuarie 1947, la Galați. A publicat în țară volumele de versuri *Geraldine*, 1969 (E.P.L.), *Acceptarea inițială*, 1971 (Cartea Românească). Apoi, la Paris, *Pour un complot mystique*, 1982 (VRAC); *Audience captive*, 1988 (EST); *Mon père fatigued*, de Gelu Naum (Traducere).

Poem pentru surzi

(fragmente)

II.

Coatele pe lingă trup. Să ne-apropiem scaunele. Să ne-atingem genunchii. Încă nenlănțuitele trupuri să ni le proiectăm în clipa x în care toate scenele trăite cu permanenta grijă de-a ne supune ca-ntr-un manej se rotesc. „...mă voi duce să văd Tîrgul de mirodenii pe podul Galatel... cel ce leagă Europa de Asia. Nu mă voi duce-n Bazar, n-am nimic de-mpărțit cu Bazarul...” Voi pleca-n fugă, cît mai iute, să las în urmă vocea închisă-ntr-o cutie de conserve, sau altă urmă precisă, obiect limitat în timp și spațiu. Fugarii ajung pînă la metereze. Fluviul al cărui pod a fost dinamitat le curge la picioare. Atunci

ei se-ntorc și se văd pe ei înșiși îmbătrîniți multiplicați în multe mii de inși înaintînd spre fluviu. Construiesc un pod viu din trupuri identice. Proiectați cu incetîntorul.

Există poduri ce nu-s făcute de oameni nici de ei traversate. Doar cițiva se reîntorc. Timpul lor de hoji de cuvinte li se-nînde-n față. Senectutea sunîndu-și carapacele li se vestește, fără preget. În timp ce alții vor să refacă drumul să-l muște sau să se lase mușcați de el, ciine de propria-i transparentă îngreunată, ei se-nîlnesc cu toții, ori cel puțin se-nerucîșează disputîndu-și limita înspre aureola de guri deschise lipsite de sunet guri pururi deschise pe un fronton de teatru.

III.

Descrește forța bațantelor. Ușile mai împiedică fluxul decît îl dirijează mult Portițe de loji înlocuiesc la-nîmplare obiectele Uneori cele ce dispar scintilează mai puțin decît cele noi Văzute de sus capete grațioase își impun trupurilor mișcări propice menținerii discuțiilor ca brize calde în jurul gurii Unele capete au un singur și același trup hărțuit din toate părțile ca un fugar

MATTIA PAETI: „Întoarcerea fiului risipitor”

IV.

Capetele mint dar numai cînd le-auzi cum vorbesc altfel ele încapățînat se-nvirt să-și momească un trup Tot așa aparența umană ne bîntuie Pizmoși ne păstrăm propriile urme de-odinioară, de pe cînd jocul nu se sfîrșise încă. O voce fără trup, sau cu mai multe, ridicîndu-se-mpotriva acestei clipe de după deschide răni năvalnice ca șarpele ce-și strecoară-n case pielea și-acoperă oglinzile. Nu, jocul nu s-a sfîrșit încă.

Gurile se contorsionează în această negație obstinată. Nopti se succed ca tot atîtea prinzuri cu același meniu, alb și negru, azur și argint, dinți și plete care cresc de-apururi.

Umbre ce-au pierdut totul după ce-au ascultat cîntul sirenelor legate între ele ca perlele luminate de spotul vitrinei cu grijă golită-n flecare seară de copilărească spaimă de-a auzi și tot pe-atîț de-a nu auzi

Prezentare și traducere de
Constantin Abăluță

Urmare din pag. a 16-a

Între Sartre și Camus

minat de succes. Pentru el, faptul că socialismul, care a reprezentat la un moment dat speranța într-o lume mai bună, a recurs la crimă și la teroare, utilizînd lagăre de muncă silnică pentru a-i reduce la tăcere pe opozanții socialismului — sau, mai bine zis, pe opozanții lui Stalin — îl descalifică și îl face să se confunde cu aceia care, în tranșeada adversă, reprimă, exploatează și mențin structuri economice intolerabile. Nu există teroare de semn pozitiv și de semn negativ. Practica terorii îndepărtează socialismul de scopurile pe care le-a avut cîndva, îl face să devină „cezarist și autoritar” și îl privează de arma sa cea mai importan-

tă: creditul moral. Refuzul de a alege între două feluri de injustiție ori de barbarie nu înseamnă să-ți bagi capul în nisip ca struțul nici să faci pe arhanghelul, ci înseamnă să revendici pentru om o soartă mai bună decît aceea la care vor să-l reducă ideologiile și guvernările contemporane aflate în conflict. Există o rețută a omului pe care Istoria nu o poate domestici sau explica: aceea care face din om o ființă în stare să se bucure și să viseze, o ființă care caută fericirea clipei ca pe o beție ce-l scoate din impas și-l ajută să alunge sentimentul absurdității condiției sale muritoare. Argumentele Istoriei sînt întotdeauna argumentele efi-

cienței, acțiunii și rațiunii. Dar omul mai este și altceva: contemplație, zăbavă și pasiune. Utopiile revoluționare au provocat atîtea suferințe fiindcă au uitat acest adevăr, și de aceea trebuie să ne opunem utopiilor atunci cînd, așa cum s-a petrecut cu socialismul, mijloacele de care se slujise încep să degradeze scopurile nobile care le-au făcut să se nască. Lupta împotriva nedreptății este o luptă morală înainte de a fi politică. Ea poate, în termeni istorici, să se dovedească inutilă și să fie condamnată la eșec. Nu contează. Trebuie totuși purtată, chiar atunci cînd nu ne facem iluzii cu privire la rezultatul ei, căci ar fi mult mai rău să admitem că nu există altă alegere pentru om decît între exploatarea economică și sclavia politică.

Cine a cîștigat această dezbatere? Îndrăznesc să cred că, așa cum în această carte la început se părea că o

cîștigă Sartre pentru că pînă la urmă s-o piardă, este vorba de o dezbatere deschisă, cu rezultate schimbătoare, în funcție de persoanele care și-o asumă periodic și de evenimentele politice și sociale care o fac să renască și o îmbogățească cu noi date și idei. Reformă sau revoluție? Realism sau idealism politic? Istorie și morală sau Morală și istorie? Societatea e suverană sau individul e suveran? Dacă rezumăm pînă la schelet termenii polemicii, se ivește bănuiala că Sartre și Camus n-au fost decît rivalii efemeri și străluciți ai unei dispute vechi de cînd lumea și care nu va înceta cît timp va dăinui lumea.

Între Sartre și Camus

Din culegerea de articole *Contra viento y marea* (în pofida tuturor greutăților), din 1985, în care scriitorul pentru care „literatura este foc” debata (cu pasiunea lucidă pe care i-o cunoaștem din romanele traduse la noi: Casa verde, Războiul sfârșitului lumii, Mătușa Julia și condeierul, Conversație la Catedrală) câteva chestiuni pentru el „obsedante”: libertatea, democrația, noblețea dar și primejdia utopiilor, vocația literară etc. Primul volum, care cuprinde scrieri din perioada 1962—1972, este dominat de o serie de comentarii la celebra polemică dintre Sartre și Camus din 1962, în care Vargas Llosa vede reluarea unei dispute eterne a spiritului uman în planul vieții colective, și anume relația dintre individ și societate, sau, cu propriile lui cuvinte: „Realism sau idealism politic? Istorie și morală sau Morală și istorie?” Cu o admirabilă demnitate morală, în aceste texte scriitorul peruvian depune o mărturie de mare rigoare și cinste intelectuală despre „miturile, utopiile, entuziasmele, disputele, fanatismele și brutalitățile” cu care a trebuit să se confrunte în ultimele decenii intelectualitatea latino-americană. Poziția scriitorului este exprimată cu mare limpezime: va continua să lupte atât împotriva ororilor reprezentate de „dictaturile militare, foamea, tortura și ignoranța”, cât și împotriva ororilor reprezentate de „dictatura ideologică, partidele unice, terorismul, cenzura, dogmele, crimele justificate cu alibiul istoriei”. Imperativul etic ce prezidează acestor texte este și imperativul momentului pe care-l străbatem noi astăzi, la capătul unei evoluții (similare celei pe care a înregistrat-o scriitorul peruvian) de la Sartre la Camus și la începutul unei etape în care justiția socială nu mai poate fi concepută fără respectul libertății și drepturilor omului. Se poate spune că această evoluție de la „realismul” lui Sartre la „idealismul” lui Camus s-a produs pretutindeni în ultima vreme, putând fi sesizată și la noi în accentele de interpretare pe care le-au pus în comentariile lor, între alții, Modest Morariu și Irina Mavrodin. Trăim, cum s-a mai spus, un moment de resurecție morală, anunțat de puritatea și curajul disidenților și de o carte-catehism, Minima moralia.

Acste texte au fost dictate de actualitatea în continuă mișcare și publicate în diferite ziare și reviste de-a lungul a două decenii. Ele vorbesc mai mult despre cel care le-a scris decât despre Sartre, Camus ori Simone de Beauvoir. Sint pline de contradicții, repetiții și rectificări și poate doar asta le poate justifica: faptul că arată itinerariul unui latino-american ce și-a făcut ucenicia intelectuală fascinat de inteligența și piruetele dialectice ale lui Sartre, pentru a îmbrățișa mai târziu reformismul eliberator al lui Camus.

Sub aparenta lor dezordine poate fi surprinsă o unitate pe care le-o conferă polemica dintre acei doi prinți ai curții literare franceze în anii cincizeci, asupra căreia fiecare articol depune o mărturie parțială și chiar tendențioasă, căci era o polemică pe care, fără să-mi dau seama, o purtam cu mine însumi. Aceste texte arată că de-a lungul a două decenii temele și argumentele invocate de Sartre și Camus reapăreau mereu în tot ce gindeam și scriam, reînviata de noile experiențe politice și propria mea evoluție intelectuală, silind-mă să le revizuiască în lumina lor, să le regîndesc și să mă regîndesc pe mine însumi, pînă cînd am ajuns să-i dau dreptate lui Camus la o distanță de douăzeci de ani după ce i-o dădusem lui Sartre.

Nu strică să amintesc acum, cînd puțini o fac, această celebră polemică din vara pariziană a anului 1952, care a avut loc în paginile revistei *Les temps modernes* și care i-a opus pe autorii romanelor *Greața* și *Ciuma*, pînă atunci prieteni și aliați și, incontestabil, figurile cele mai influente ale momentului, în acea Europă ce se înălța din ruinele războiului. A fost un spectacol frumos, în cea mai bună tradiție a acestor focuri de artificii dialectice în care nici un popor nu i-a întrecut pe francezi, cu o formidabilă desfășurare, de ambele părți, a unei retoricii strălucite, dar și cu fente, lovituri sub centură și chiar zgîrieturi, și cu o bogăție de idei care te amețea. E semnificativ că eu am aflat de această polemică abia cîteva luni mai târziu, dintr-o cronică apărută în revista argentiniană *Sud*, și că am putut s-o citesc abia după un an sau doi, cu ajutorul unui dicționar și datorită răbdării de care a dat dovadă pro-

fesoara mea de la Alianța franceză, Madame del Solar.

Împrejurările s-au schimbat, polemicii au murit, iar de atunci au apărut două generații de scriitori. Dar polemica aceea este încă actuală. În fiecare dimineață, ziarele o reactualizează cu porția lor de orori și cu dileme politice și morale în care ne confundă. Cei aproape treizeci de ani ce s-au scurs de atunci au despărțit pleava de semințe. Astăzi nu mai are importanță să știm dacă discuția a pornit pur și simplu de la nemulțumirea pe care i-a provocat-o lui Camus articolul despre *Omul revoltat* al lui Francis Jeanson din *Les temps modernes* sau dacă acest articol a fost doar picătura ce a făcut să se umple paharul unei deosebiri ideologice care începuse mai de mult și care a răbufnit în momentul cînd a fost dezvăluită existența lagărelor de muncă silnică în U.R.S.S., fapt față de care Sartre și Camus au reacționat în moduri diametral opuse.

Cînd citești, acum, dezbateră, descoperi că problema esențială care se pune este aceea de a ști dacă Istoria este totul sau este numai un aspect al destinului uman, și dacă morala există în mod autonom, ca realitate mai presus de evenimentele politice și practica socială, ori este legată indestructibil de dezvoltarea istorică și viața co-

lectivă. Acestea sînt temele care sapă o prăpastie între cei doi adversari, în pofida numeroaselor asemănări care îi uneau. Nici unul dintre ei nu era un „conservator”, satisfăcut de societatea în care trăia. Pe amîndoi îi revoltau nedreptățile, sărăcia, condiția muncitorului, colonialismul, și amîndoi aspirau la o schimbare profundă a societății. Nici unul dintre ei nu credea în Dumnezeu și amîndoi își spuneau socialiști, deși nici unul nu era înscris în vreun partid, iar cuvîntul socialism însemna ceva deosebit pentru fiecare dintre ei.

Dar pentru Sartre nu exista nici o posibilitate de a scăpa de Istorie, aceeași Mesalină a secolului al XX-lea. Metafora lui cu bazinul de apă nu lăsa nici o îndoială. S-ar putea ca apa să fie plină de noroi și de sînge, dar n-avem încotro: sîntem cufundați în ea și deci trebuie să acceptăm realitatea, singura de care dispunem. În acest bazin în care ne aflăm cu toții există o împărțire primordială care creează opoziția dintre exploatatori și exploațai, dintre bogați și săraci, dintre oameni liberi și sclavi, dintre o orînduire socială ce abia se naște și alta ce se prăbușește. Spre deosebire de comuniștii ortodocși, care refuză să vadă crimele comise la ei casă, Sartre recunoaște existența acestor crime și le condamnă. Așa a făcut cînd s-a aflat de existența lagărelor de muncă silnică în U.R.S.S., de exemplu. Dar, pentru el, singurul mod acceptabil de a critica „erorile” socialismului, „deficiențele” marxismului și „dogmatismul” partidului comunist trebuie să plece de la solidaritatea prealabilă și totală cu cei care — U.R.S.S., filosofia marxistă, partidele pro-sovietice — intruchipează cauza progresului, în pofida tuturor greșelilor și deficiențelor. Crimele lui Stalin sînt îngrozitoare, fără îndoială. Dar și mai îngrozitoare sînt crimele care transformă cea mai mare parte a omenirii într-o simplă forță de muncă, osîndită să trudească pentru a umple buzunarele unei minorități care stăpînește capitalul și umeltele de producție și deține, în practică, monopolul culturii, libertății și huzurului. Războiul dintre cele două orînduiri este un război pe viață și pe moarte, și nu există posibilitatea de a rămîne neutru sau indiferent. Cine are pretenția că ar putea fi astfel, nu face altceva decît să devină un instrument docil în mina uneia din cele două tabere. De aceea trebuie să te decizi de care parte ești, iar el se alătură uneia din tabere în numele realismului și al unei morale practice. Cu toate defectele lor, U.R.S.S. și socialismul marxist reprezintă pentru el opțiunea justiției, iar capitalismul, chiar dacă prezintă și aspecte pozitive, dacă facem bilanțul, va fi întotdeauna alternativa injustiției.

Pentru Camus, în schimb, acest „realism” deschide porțile cinismului și legitimează îngrozitoarea credință că adevărul, în domeniul Istoriei, este deter-

In românește de
Andrei Ionescu

Continuare în pag. a 15-a

sport

Iarba verde a micilor de lapte

Feeriea primăverii a-nceput în Giulești. Cu meciul de Cupă Rapid — F.C. Argeș. Cu distihul: Galeria lui Rapid

N-a fost membră de partid. Multe păcate i se pot pune în circă Granului, e-a adăpostit suți și circiumioare, e-a înmulțit numărul copiilor din flori, e-a azvîrlit sub roțile trenului soldați din trupele de ocupație, (și din ăia, și din ăia), că se poartă cu mușcate-n geamuri și lăuturi pe uliță, dar că ar fi iubit comunismul, nici-odată. L-a blestemat în gura mare ori de cîte ori i-a venit la îndemînă și mai ales în întîlnirile directe cu Steaua și Dinamo, i-a făcut farmece de ducă-se pe pustii, l-a înțepat cu acul în inimă de ceară, i-a pus așchie din crucea morților în pragul sediilor, l-a hulit și l-a umplut de turbare, strecurîndu-i vorbe rusinoase și pe sub ușa și prin crăpăturile peretilor. Așa că, azi, nu se laudă de pomană.

Jucat pe iarbă curată, iarba verde a micilor de lapte, meciul ăsta cu Argeșul n-a curs ca o cișmea a bucuriei. Și busuiocul și piersica roșie-n obraji au

stat cel puțin trei sferturi din timp în minile băieților din județul cel mai scîldat de lună din România. Înaintarea lor, întărită cumarele nedreptățit Gheorghiu Geolghău, va otrăvi acadeaua multor fețe simandicoase. Dar mimeni pe lume nu va izbuzi să azvirle atîtea roiuri de furnici albe în gîtlejul Grantului ca vedetele Rapidului! Noi pre noi pisindu-ne în călcîie! Îmi dă singele pe nas și mă ia cu leșin de la linguri că atunci cînd îi văd scobindu-se-n insula plictisului cu vrăbii moarte. Miercuri, trei sferturi din timp, au făcut-o pe mongolii, mișcîndu-se cu picioarele în paranteză, și de-abia din minutul 81, cînd portarul Speriatu a greșit nepermis pentru experiența lui, s-au trezit de lungul somn al diviziei B, și-au început să pună osul la bătaie. Noroc că norocul le-a suris, în cele din urmă...

Șaisprezecimile Cupei au dovedit că peștele mare (divizia A) de la coadă se curăță și că, odată cu solzii, răzătoarea smulge și două rînduri de carne săracă. Cinci din cele șapte echipe din divizia de elită (?) intrate, miercuri, în luptă, au capotat în fața unor formații-scorpion, adică mai mereu atinse de gîndul autodesființării. Nu mă pot minia, ci sînt obligat să mă crucesc de atîta incompetență, prostie și lipsă de talent.

De mărtisor: frumusețe, ghiocel și tinerețe fără bătrînețe.

Fănuș Neagu

bridge

Licitații frauduloase

Nici un sistem de licitație nu e perfect. De la această constatare au pornit toți cei care, mai cu seamă în epoca postbelică, au tot inventat sisteme convenționale care de care mai sofisticate, cum de la aceeași constatare au plecat și cei care, mai ales în anii din urmă, recomandă întoarcerea la licitația așazicînd naturală. Nu o dată însă, la diverse competiții mai mari sau mai mici, au fost sesizate și „sisteme” de licitație bazate pe felurite semnale între parteneri (din ochi, din urechi, din mîini, din picioare, etc. etc.), fiecare cu o semnificație precisă, știută numai de partener. Ilegale în raport cu regulile jocului și incorecte în raport cu morala lui, aceste semnale — pe care adeșori adversarii nici nu le observau — aduceau celor ce le foloseau informații esențiale în evaluarea forței cărților proprii și, implicit, în licitarea celui mai convenabil contract, adversarii rămînd (cînd nu se „prindeau”) muți de admirație în fața exactității licitației respectivilor. Era, fără îndoială, o formă de a trișa, dar una care, dacă funcționa cu abilitate, dădea trișorilor un aer de nevinovăție și îi pune pe

eventualii contestatari în situația de a se baza, ca acuzatori, pe simple prezumții. Nici chemarea arbitrilor la masa de joc nu putea întotdeauna să ducă la o culpabilitate cu probe. Și-gur că-ți trebuie o anume „tărie de caracter” să rezisti riscului de a te face de ris în fața tuturor în urma descoperirii matrapazlicului. Se pare însă că e o „tărie de caracter” cu foarte mulți discipoli, de vreme ce, după statisticele federației mondiale de bridge, numai aproximativ 20% din totalul cazurilor de licitație frauduloasă sînt depistate de-a lungul unui singur concurs. Pentru a evita deopotrivă posibilitatea fraudei și prezumția de vinovăție, organizatorii marilor competiții au procedat, de la o vreme, la izolarea completă a partenerilor la masa de joc, comunicarea în licitație făcîndu-se prin afișaj electronic.

În bridge, lucrurile privind licitațiile frauduloase par că s-au rezolvat. În viața noastră cea de toate zilele, mai puțin. Și cînd te gîndești că un afișaj electronic, oricît ar părea de ciudat, e mult mai puțin costisitor decît, știu eu, convocarea, fie și benevolă, a unui enorm corp de arbitri, autointitulat și autointituit, care în vîzul lumii să vrea să pună ordine în lucruri (adică în licitație) nereușind pînă la urmă decît să le încurce și mai tare, transformînd, prin prostia proprie și fără voia celor care i-au luat în serios, prezumția de vinovăție în certitudine.

Laurențiu Ulici